

ISSN 1732-9787

Centrum
Badania Opinii
Społecznej

OPINIE I DIAGNOZY NR 19

Krajowe Biuro
ds. Przeciwdziałania
Narkomanii

Młodzież 2010

WARSZAWA 2011

Znak jakości przyznany CBOS przez Organizację Firm Badania Opinii i Rynku
13 stycznia 2011 roku

Copyright © by CBOS, Warszawa 2011

Wszelkie prawa zastrzeżone

Nakład 90 egzemplarzy

Do rąk Czytelników oddajemy kolejne opracowanie dotyczące młodzieży. Tak jak poprzednie ukazuje się ono w naszej serii „Opinie i Diagnozy”.

Jest to publikacja szczególna. Po pierwsze, przedmiotem badania nie jest reprezentatywna próba ogółu dorosłej ludności Polski, ale młodzież, a ściślej uczniowie ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych (liceów, techników i zasadniczych szkół zawodowych). Badamy więc nie „społeczną przeciętną”, ale generację młodych ludzi, w większości 18–19-letnich, urodzonych na początku lat 90. w wolnym, demokratycznym kraju. Uczyli się w systemie oświaty już zreformowanym – gimnazja wprowadzono w roku 1999. Mieli około 13 lat, gdy Polska przystąpiła do Unii Europejskiej – większość z nich miała prawo głosować w wyborach prezydenckich w 2010 roku i ma prawo głosować w tegorocznych wyborach parlamentarnych. To ta generacja będzie w niedalekiej przyszłości rozstrzygać o pozycji gospodarczej, politycznej i intelektualnej naszego kraju.

Po drugie, przyjrzenie się ich poglądom, poznanie postaw i perspektyw jest szczególnie interesujące. Dlatego w badaniach uwzględniliśmy obszerną problematykę: domu rodzinnego i szkoły, warunków materialnych i pracy zarobkowej, aspiracji życiowych i sposobów spędzania wolnego czasu, postaw wobec demokracji i polityki, ale także deklarowanych wartości i norm obyczajowych. Sporo miejsca poświęciliśmy doświadczeniom badanych z substancjami psychoaktywnymi. Po raz pierwszy podjęliśmy kwestię uczestnictwa młodzieży w grach typu hazardowego. W sumie powstał wielostronny i wnikliwy szkic do portretu dzisiejszych młodych ludzi.

Po trzecie, ów szczególny charakter tej publikacji tkwi w powtarzalności badań poświęconych młodzieży. W ponaddwudziestoletniej historii polskiej demokracji niewiele jest przedsięwzięć badawczych realizowanych kilkakrotnie z zastosowaniem tej samej metody i w pewnej mierze tego samego narzędzia. Pozwala to na porównanie wyników ostatniego badania (z listopada 2010 roku) z wcześniejszymi (pierwsze zrealizowano już w roku 1990, a następne w latach: 1991, 1992, 1994, 1996, 1998, 1999, 2003, 2005, 2008). W badaniach tych powtarzała się część pytań kwestionariusza. Dzięki temu analizowanie trendów uzyskało solidną podstawę metodologiczną. Rozpoczynaliśmy to przedsięwzięcie badawcze

na początku lat 90. jako dodatkowe badanie statutowe CBOS, natomiast ostatnie edycje miały już zewnętrznych zlecniodawców: w roku 1999 był to Instytut Psychiatrii i Neurologii, a w latach 2003, 2005, 2008 i 2010 – Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii. Kierownictwu KBPN bardzo dziękujemy za współpracę i zgodę na opublikowanie danych.

Przedstawiamy dzisiejszych młodych ludzi na progu ich dorosłości: kończących szkoły, a już niedługo wstępujących na wyższe uczelnie lub szukających pracy (nie tylko w naszym kraju). Przedstawiamy portret młodych Polaków, który w pewnym stopniu można porównać z portretami ich starszych braci. Liczymy, że publikacja ta zainteresuje różne kręgi odbiorców – od instytucji publicznych i polityków, poprzez środowiska akademickie i dziennikarskie, aż do agencji reklamowych.

Mirosława GRABOWSKA

Dyrektor CBOS

SPIS TREŚCI

Barbara BADORA

Informacja o badaniu	7
-----------------------------------	---

Rafał BOGUSZEWSKI

Plany, dążenia i aspiracje życiowe młodzieży	9
• Cele i dążenia życiowe	9
• Pozycja społeczna za 10 – 15 lat	11
• Plany dotyczące dalszej drogi po ukończeniu szkoły ponadgimnazjalnej	13
• Ocena szans i możliwości na rynku pracy	16
• Przedsiębiorczość	22

Jolanta KALKA

Młodzież a szkoła	24
• Ocena edukacyjnej roli szkoły	24
• Ocena wyboru szkoły	26
• Opinie o nauczycielach	27
• Uczęszczanie na lekcje religii	30
• Prawa ucznia	31
• Uczestniczenie w wyborach do samorządu szkolnego	32
• Przemoc w szkole i inne zjawiska niepożądane	34
• Ogólna ocena szkoły	40

Marcin HERRMANN

Młodzież o polityce, demokracji i gospodarce	43
• Stosunek do demokracji jako formy rządów	43
• Opinie o partiach politycznych	47
• Ocena funkcjonowania demokracji w Polsce	48
• Stosunek do roli Kościoła w życiu politycznym	53
• Państwo a gospodarka	55
• Stosunek do nierówności dochodów	56
• Stosunek do pomocy społecznej	57

Natalia HIPSZ

Zainteresowanie polityką i deklarowane poglądy polityczne	59
• Zainteresowanie polityką	59
• Przewidywania dotyczące ewentualnego członkostwa w partii politycznej	61
• Deklarowane poglądy polityczne	62
• Sympatie polityczne młodzieży	66

Barbara BADORA

Warunki materialne młodzieży kończącej szkoły ponadgimnazjalne	69
• Pozycja społeczna rodziców i ocena warunków materialnych własnych rodzin	69
• Stan posiadania młodych ludzi	73
• Dochody i wydatki na własne potrzeby	78

Michał FELIKSIAK

Praca zarobkowa młodzieży szkół ponadgimnazjalnych.....	84
--	-----------

Beata ROGUSKA, Michał FELIKSIAK

Dom rodzinny, rodzice i rówieśnicy w opiniach młodego pokolenia Polaków	88
• Sytuacja rodzinna	88
• Stosunki z rodzicami i rodzeństwem	90
• Stosunki z nauczycielami i kolegami	93
• Ucieczki z domu i próby samobójcze w środowisku rówieśniczym.....	94
• Znaczący inni – rodzice, rodzeństwo, rówieśnicy.....	95
• Wpływ rodziców na różne sfery aktywności młodzieży	98
• Tematy rozmów z rodzicami.....	100
• Dom rodzinny a polityka.....	101

Barbara BADORA, Natalia HIPSZ, Magdalena GWIAZDA

Młodzież o sobie: wartości, obyczajowość, grupy odniesienia	103
• Deklarowana przynależność do grup nieformalnych, stowarzyszeń, organizacji, klubów itp.....	103
• Wartości i postawy.....	107
• Religijność młodzieży.....	114
• Samoocena według skali ocen szkolnych	118
• Postawy młodzieży wobec kontaktów seksualnych.....	121

Natalia HIPSZ, Barbara BADORA, Magdalena GWIAZDA

Sposoby spędzania wolnego czasu i zainteresowania młodzieży.....	124
• Uczestnictwo w zajęciach pozalekcyjnych	124
• Deklarowana znajomość języków obcych	127
• Uczestnictwo w grach typu hazardowego	133

Artur MALCZEWSKI

Młodzież a substancje psychoaktywne	138
• Palenie papierosów.....	138
• Picie alkoholu.....	141
• Używanie narkotyków i środków odurzających.....	145
• Podsumowanie i wnioski	157

Wykaz badań CBOS poświęconych młodzieży.....	160
---	------------

Bibliografia	161
---------------------------	------------

INFORMACJA O BADANIU

Badanie „Konsumpcja substancji psychoaktywnych przez młodzież szkolną – Młodzież 2010”, którego wyniki prezentujemy, zleciło i sfinansowało Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii. Zostało ono zrealizowane przez Fundację Centrum Badania Opinii Społecznej w okresie od 15 października do 15 grudnia 2010 roku.

Badanie „Młodzież 2010” przeprowadzono za pomocą metody ilościowej na ogólnopolskiej próbie losowej 65 szkół (jedna klasa w szkole) – liceów, techników i zasadniczych szkół zawodowych. Objęto nim 1246 uczniów. Wywiady z uczniami zostały zrealizowane metodą audytoryjną w dniach 2 – 19 listopada 2010 roku.

W badaniu wzięła udział młodzież uczęszczająca do ostatnich klas szkół ponadpodstawowych i ponadgimnazjalnych, dziennych młodzieżowych (bez szkół specjalnych), na podbudowie programowej szkoły podstawowej lub gimnazjum.

Uwzględniono cztery typy szkół:

- licea ogólnokształcące,
- licea zawodowe, techniczne i profilowane,
- technika,
- zasadnicze szkoły zawodowe

oraz podział na cztery kategorie miejscowości:

- miasta liczące powyżej 100 tys. mieszkańców,
- miasta liczące od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców,
- miasta liczące do 20 tys. mieszkańców,
- wieś.

Szkoły losowano z bazy Ministerstwa Edukacji Narodowej, dostępnej na stronie internetowej www.cie.men.gov.pl.

Jeśli w wylosowanej szkole była więcej niż jedna klasa programowo ostatnia, to do badania losowano jedną klasę. W każdej klasie badaniem objęto wszystkich uczniów obecnych w szkole w dniu realizacji sondażu.

Ze względu na fakt, iż do roku 1996 włącznie wyniki badań młodzieży realizowane przez CBOS nie były poddawane ważeniu, do porównywania wyników w niniejszym raporcie – tak samo jak w raporcie z sondażu „Młodzież 2008” – zestawiono dane surowe z badania.

PLANY, DAŻENIA I ASPIRACJE ŻYCIOWE MŁODZIEŻY

W 2010 roku, podobnie jak w latach poprzednich, zadawano uczniom pytania o cele i dążenia życiowe, wyobrażenia o własnym życiu za 10–15 lat oraz o subiektywną ocenę ich szans na rynku pracy. Dzięki temu uzyskaliśmy obraz planów, dążeń i aspiracji życiowych młodzieży. Powtarzalność zastosowanych wskaźników pozwala nam dodatkowo na monitorowanie długookresowych zmian zachodzących w tym istotnym wymiarze życia młodych ludzi.

CELE I DAŻENIA ŻYCIOWE

W każdym z sześciu dotychczasowych pomiarów (w latach 1994, 1996, 1998, 2003, 2008, 2010) zadawano młodzieży to samo pytanie i przedstawiano tę samą listę odpowiedzi. Respondenci wybierali z niej trzy najważniejsze dla siebie cele życiowe.

Najnowsze badanie nie przynosi znaczących zmian w obrazie planów i aspiracji życiowych młodych ludzi w Polsce. Lista podstawowych dążeń, mimo że minimalnie zmalało znaczenie niektórych z nich, kształtuje się tak samo jak w 2008 roku. Najważniejsze są: miłość i przyjaźń (50% wskazań) oraz udane życie rodzinne (49%). W dalszej kolejności młodzież stawia na zawodowy wymiar swojej egzystencji. Dwie piąte badanych (39%) za cel wyznacza sobie zdobycie ciekawej pracy – zgodnej z zainteresowaniami, a jedna trzecia (34%) aspiruje do osiągnięcia wysokiej pozycji zawodowej. Inne ważne cele życiowe uczniów to satysfakcjonująca sytuacja materialna (30%) oraz spokojne życie – bez kłopotów i konfliktów (29%).

Znacznie mniejszej grupie młodzieży szczególnie zależy na życiu barwnym, pełnym rozrywek, bogatym pod względem towarzyskim (17%) oraz na udanym życiu seksualnym (12%). Jeszcze mniejszą wagę młodzi ludzie przywiązują do bycia użytecznym dla innych (9% wskazań), osiągnięcia sukcesu w dziedzinie nauki lub sztuki (7%), życia zgodnego z zasadami religijnymi (6%) czy też niezależności w pracy (5%). Tylko nieliczni wskazują na takie cele, jak zdobycie władzy politycznej (2%) czy możliwość podejmowania ważnych decyzji w sferze gospodarczej (1%).

RYS. 1. LUDZIE MAJĄ W ŻYCIU RÓŻNE CELE I DAŻENIA. KTÓRE Z PONIŻSZYCH CELÓW SĄ NAJWAŻNIEJSZE DLA CIEBIE?

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać trzy cele
Badanie KBPN

W porównaniu z pomiarem z 2008 roku na znaczeniu straciły takie cele, jak: miłość, przyjaźń oraz satysfakcjonujące życie rodzinne (spadek wskazań po 5 punktów), nieco częściej natomiast wskazywane były dążenia do zdobycia majątku (wzrost o 4 punkty) oraz satysfakcji z życia seksualnego (wzrost o 3 punkty).

Z dłuższej perspektywy czasowej można jednak zauważyć, iż znaczenie takich dążeń, jak miłość i przyjaźń czy też osiągnięcie kariery zawodowej ciągle utrzymuje się na znacznie wyższym poziomie niż w roku 1994. Istotnie mniej ważne niż szesnaście lat temu są natomiast dla młodych ludzi: praca zgodna z zainteresowaniami, życie dla innych – bycie użytecznym, niezależność w pracy, spokój oraz postępowanie zgodne z zasadami religijnymi.

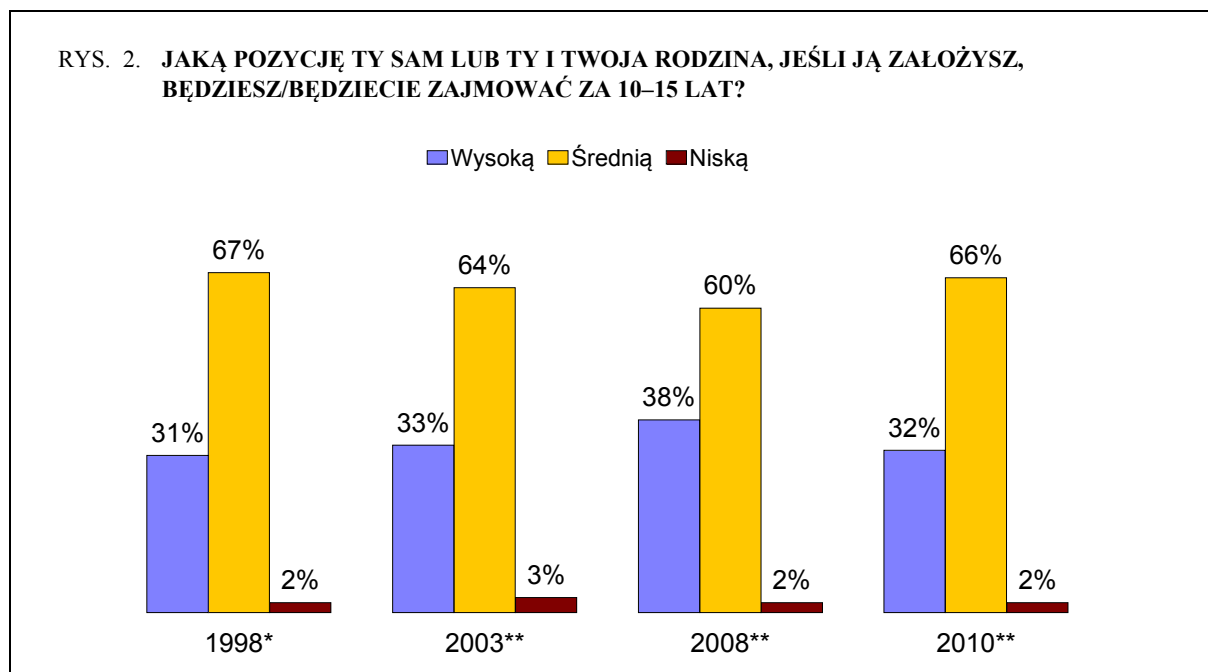
Tabela 1

Ludzie mają w życiu różne cele i dążenia. Które z poniższych celów są najważniejsze dla Ciebie?	Badania statutowe CBOS			Badania KBPN		
	1994	1996	1998	2003	2008	2010
	w procentach					
Miłość, przyjaźń	39	41	35	46	55	50
Udane życie rodzinne, dzieci	48	50	57	50	54	49
Ciekawa praca, zgodna z Twoimi zainteresowaniami	52	43	42	43	40	39
Osiągnięcie wysokiej pozycji zawodowej, zrobienie kariery	19	28	33	34	33	34
Zdobycie majątku, osiągnięcie wysokiej pozycji materialnej	25	26	27	24	26	30
Spokojne życie bez kłopotów, konfliktów	34	30	31	26	28	29
Życie barwne, pełne rozrywek, bogate życie towarzyskie	17	16	19	21	15	17
Udane życie seksualne	9	9	10	9	9	12
Bycie użytecznym dla innych, „życie dla innych”	15	13	11	9	8	9
Osiągnięcie sukcesu w dziedzinie nauki lub sztuki	7	9	7	11	8	7
Życie zgodne z zasadami religijnymi	10	10	10	7	8	6
Niezależność w pracy	10	10	6	6	6	5
Zdobycie władzy politycznej – możliwość wywierania wpływu na życie społeczne i polityczne kraju	1	1	1	2	1	2
Możliwość podejmowania ważnych decyzji w sferze gospodarczej	1	2	1	1	1	1
Inne	1	2	1	1	0	1
Procenty nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać trzy cele						

POZYCJA SPOŁECZNA ZA 10 – 15 LAT

Niezmiennie od dwunastu lat większość badanych jest przekonana, że ich przyszłe rodziny (o ile takie założą) oraz oni sami będą zajmować średnią pozycję w hierarchii społecznej. Obecnie deklaracje takie składa 66% badanej młodzieży, jedna trzecia (32%) spodziewa się uplasować na wysokiej pozycji, a tylko znikomy odsetek (2%) – na niskiej.

Dotychczasowy wzrost aspiracji statusowych młodzieży uległ wyraźnemu zahamowaniu w 2010 roku. Obecne notowania w tym względzie są zbliżone do tych z końca lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku i początku XXI.

* Badanie statutowe CBOS

** Badanie KBPN

Podobnie jak w latach ubiegłych zmianę swojej pozycji w hierarchii społecznej najczęściej przewidują badani, którzy jako niską określili pozycję swoich rodziców. Prawie połowa z nich (49%) spodziewa się osiągnięcia średniego statusu, jedna czwarta (25%) przewiduje zdobycie wysokiej pozycji, a nieco więcej niż jedna czwarta (26%) uważa, że pozostanie w tym samym miejscu hierarchii społecznej, co ich rodzice.

O ile w przypadku młodzieży oceniającej sytuację swojej rodziny jako wysoką przewidywania dotyczące własnej sytuacji w przyszłości pozostają w miarę stabilne, o tyle prognozy respondentów wywodzących się z rodzin o średniej i niskiej pozycji społecznej są nieco bardziej pesymistyczne niż w latach 2003 i 2008.

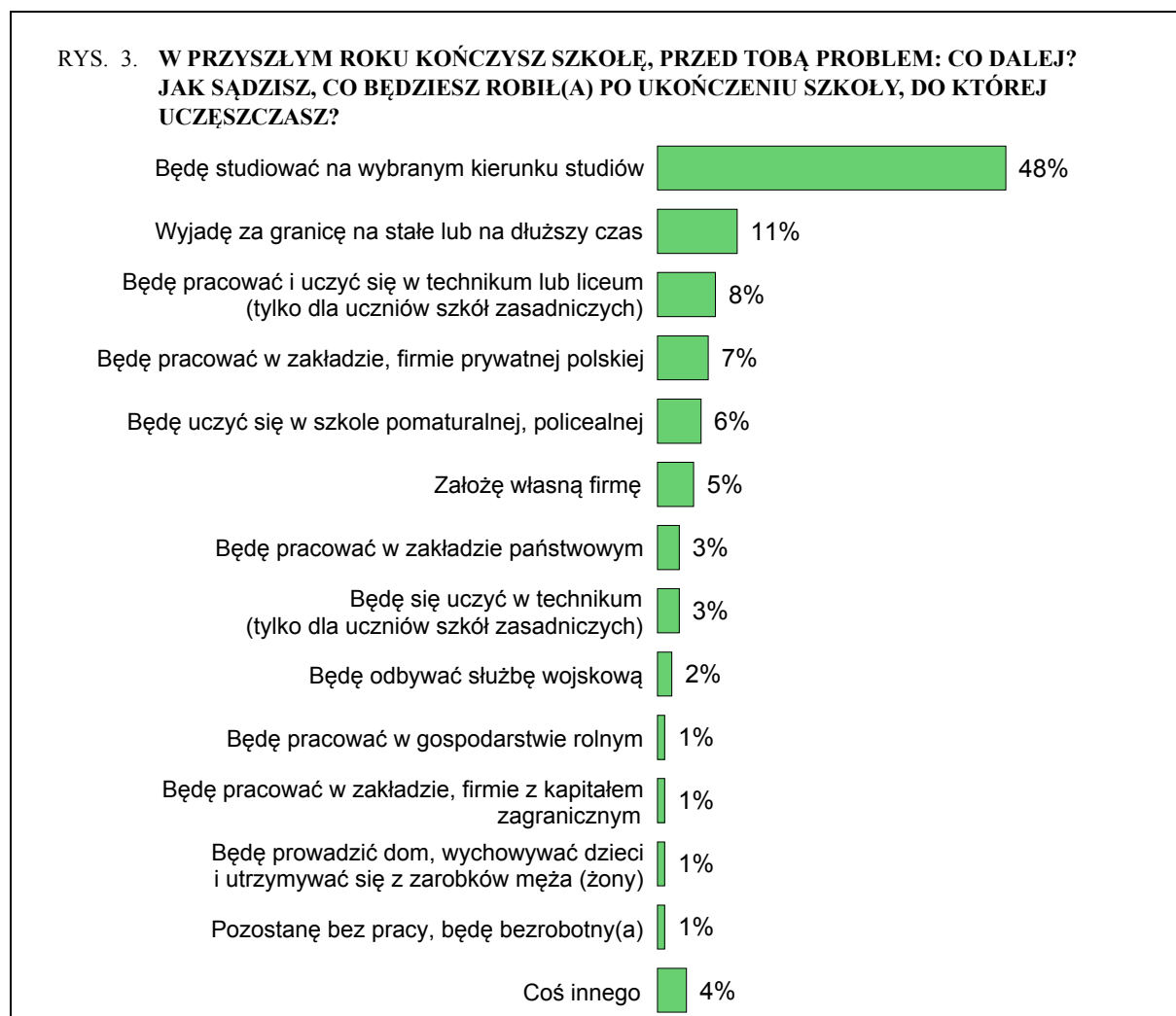
Tabela 2

Jaką pozycję Ty sam lub Ty i Twoja rodzina, jeśli ją założysz, będziesz/będziecie zajmować za 10–15 lat?	Odpowiedzi uczniów, których rodzice, rodziny zajmują obecnie pozycję								
	wysoką			średnią			niską		
	2003	2008	2010	2003	2008	2010	2003	2008	2010
	w procentach								
Wysoką	80	82	80	44	51	39	31	33	25
Średnią	18	16	17	50	44	54	48	48	49
Niską	2	2	3	6	5	7	21	20	26

Badania KBPN

PLANY DOTYCZĄCE DALSZEJ DROGI PO UKOŃCZENIU SZKOŁY PONADGIMNAZJALNEJ

Z deklaracji respondentów wynika, że w najbliższym czasie większość z nich będzie kontynuowała naukę. Blisko połowa (48%) zamierza podjąć studia na wybranym kierunku, a kolejne 17% planuje edukację w szkołach pomaturalnych, policealnych (6%) lub – w przypadku uczniów szkół zasadniczych – w liceach bądź technikach (dotyczy 11% ogółu badanych, w tym 8% zamierza jednocześnie pracować).

Stosunkowo duży odsetek młodzieży kończącej edukację na poziomie ponadgimnazjalnym (11%) po ukończeniu szkoły planuje wyjazd za granicę (na stałe lub na dłuższy czas). Jeszcze większą grupę (łącznie 17%) stanowią ci, którzy zamierzają zakończyć edukację i podjąć pracę zawodową w Polsce – w firmie prywatnej, państwowej lub w gospodarstwie rolnym. Co dwudziesty respondent z tej grupy myśli o rozpoczęciu własnej działalności gospodarczej.

Tradycyjnie już tylko nieliczni chcą po zakończeniu edukacji odbyć służbę wojskową (2%), zajmować się domem, dziećmi (1%) lub funkcjonować jako bezrobotni (1%). Warto zauważyć, że wśród dodatkowych odpowiedzi (łącznie 4%) najczęściej pojawiały się plany dotyczące jednoczesnego studiowania i pracowania.

Odnosząc aktualne dane do wcześniejszych pomiarów okazuje się, że dotychczasowa tendencja związana ze wzrostem zainteresowania studiowaniem uległa wyraźnemu zahamowaniu. W stosunku do 2008 roku aż o 11 punktów procentowych spadła liczba osób planujących kontynuację edukacji na wyższej uczelni. Jednocześnie istotnie zyskały na znaczeniu plany dotyczące wyjazdu za granicę (wzrost z 6% do 11%). Minimalnie częściej niż dwa lata temu uczniowie skłaniają się ku jednoczesnemu podjęciu pracy i nauki w technikum lub liceum (co dotyczy przyszłych absolwentów szkół zasadniczych), ku rozpoczęciu pracy w firmie prywatnej albo założeniu własnej firmy (wzrost po 2 punkty).

Warto jednak zauważyć, że mimo istotnego spadku zainteresowania studiowaniem plany w tym zakresie są nadal blisko dwukrotnie częstsze niż na początku lat dziewięćdziesiątych. Nieznacznie, ale dość systematycznie maleje natomiast gotowość do kontynuacji nauki w szkołach policealnych, a także technikach i liceach (w przypadku uczniów szkół zasadniczych). W porównaniu z początkiem lat dziewięćdziesiątych obecnie nieco rzadziej wyrażane są również plany dotyczące pracy w zakładach państwowych, odbywania służby wojskowej oraz pozostania bezrobotnymi.

Tabela 3

W przyszłym roku kończysz szkołę, przed Tobą problem: co dalej? Jak sądzisz, co będziesz robił(a) po ukończeniu szkoły, do której uczęszczasz?	Badania statutowe CBOS				Badania KBPN		
	1992	1994	1996	1998	2003	2008	2010
	w procentach						
Będę studiować na wybranym kierunku studiów	27	27	32	49	59	59	48
Wyjadę za granicę na stałe lub na dłuższy czas	8	6	3	3	7	6	11
Będę pracować i uczyć się w technikum lub liceum (tylko dla uczniów szkół zasadniczych)	7	10	15	17	8	6	8
Będę pracować w zakładzie, firmie prywatnej polskiej	6	4	4	2	2	5	7
Będę uczyć się w szkole pomaturalnej, policealnej	10	11	14	9	9	8	6
Założę własną firmę	2	2	2	2	2	3	5
Będę pracować w zakładzie państwowym	7	7	6	1	2	4	3
Będę się uczyć w technikum lub liceum (tylko dla uczniów szkół zasadniczych)	7	14	11	10	5	3	3
Będę odbywać służbę wojskową	6	4	5	3	5	1	2
Będę pracować w gospodarstwie rolnym	2	2	1	1	0	1	1
Będę pracować w zakładzie, firmie z kapitałem zagranicznym	-	1	1	1	0	0	1
Będę prowadzić dom, wychowywać dzieci i utrzymywać się z zarobków męża (żony)	1	2	1	1	0	0	1
Pozostanę bez pracy, będę bezrobotny(a)	10	5	2	1	1	0	1
Coś innego	5	4	2	2	1	2	4

Uczniowie liceów ogólnokształcących tradycyjnie już w zdecydowanej większości (82%, od roku 2008 spadek o 6 punktów) deklarują, że będą kontynuować naukę na wybranym kierunku studiów. Plany związane ze studiami ma również blisko połowa uczniów liceów zawodowych i techników (po 45%). Znaczna grupa młodzieży z liceów zawodowych (19%) myśli też o szkole pomaturalnej, natomiast uczniowie zasadniczych szkół zawodowych wybierają przede wszystkim dalszą naukę w technikach lub liceach (52%), zazwyczaj zamierzając łączyć ją z pracą (40%). Jeżeli chodzi o nieco popularniejszy niż w ubiegłych latach wyjazd zagraniczny – planuje go po szkole mniej więcej co siódmy uczeń liceum profilowanego, technikum i szkoły zawodowej (po 14%) oraz tylko czterech na stu uczniów liceów ogólnokształcących.

Tabela 4

W przyszłym roku kończysz szkołę, przed Tobą problem: co dalej. Jak sądzisz, co będziesz robił(a) po ukończeniu szkoły, do której uczęszczasz?	Odpowiedzi uczniów															
	liceów ogólnokształcących				liceów zawodowych				techników				zasadniczych szkół zawodowych			
	1998	2003	2008	2010	1998	2003	2008	2010	1998	2003	2008	2010	1998	2003	2008	2010
	w procentach															
Będę studiować na wybranym kierunku studiów	90	86	88	82	60	59	58	45	71	61	54	45	0	0	1	0
Będę pracować i uczyć się w technikum lub liceum (tylko dla uczniów szkół zasadniczych)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	50	45	35	40
Będę uczyć się w szkole pomaturalnej, policealnej	6	5	4	6	25	24	20	19	10	8	10	5	0	0	2	0
Będę się uczyć w technikum lub liceum (tylko dla uczniów szkół zasadniczych)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	30	31	20	12
Będę pracować w zakładzie państwowym	0	1	1	1	2	1	5	4	2	3	6	4	2	2	7	2
Będę odbywać służbę wojskową	1	2	2	1	0	4	0	2	3	9	2	3	4	3	0	3
Będę pracować w zakładzie, firmie prywatnej polskiej	0	0	0	1	3	2	4	5	3	3	10	11	3	3	6	13
Założę własną firmę	0	1	0	2	2	1	3	2	4	2	4	8	1	4	9	7
Pozostanę bez pracy, będę bezrobotny(a)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	1	1	1	1	2
Będę pracować w zakładzie, firmie z kapitałem zagranicznym	0	0	0	0	0	0	1	1	2	1	1	1	0	0	0	2
Będę pracować w gospodarstwie rolnym	0	0	0	0	0	0	2	0	0	1	1	1	2	0	2	2
Będę prowadzić dom, wychowywać dzieci i utrzymywać się z zarobków męża (żony)	0	0	0	1	0	0	1	2	0	0	1	2	2	0	1	1
Wyjadę za granicę na stałe lub na dłuższy czas	1	5	3	4	4	8	4	14	2	8	6	14	4	9	15	14
Coś innego	2	1	1	1	2	0	0	5	3	2	4	7	2	2	0	2

OCENA SZANS I MOŻLIWOŚCI NA RYNKU PRACY

Czynniki decydujące o znalezieniu pracy

W ostatnim czasie nastąpiło dość istotne przegrupowanie na liście cech, które – zdaniem uczniów – decydują o tym, że po ukończeniu szkoły można znaleźć pracę. Po raz pierwszy od początku monitoringu najważniejszym czynnikiem – według uczniów – są znajomości i układy (50% wskazań, od 2008 roku wzrost o 10 punktów). Na drugim miejscu wśród czynników decydujących o zdobyciu zatrudnienia znalazł się rodzaj zdobytego zawodu (49% wskazań, spadek o 3 punkty), a dopiero na trzecim pojawia się uznawana dotychczas za najistotniejszą – znajomość języków obcych (48% wskazań, spadek o 12 punktów). Dość ważną z punktu widzenia młodych ludzi cechą sprzyjającą uzyskaniu pracy stanowi inteligencja, zdolności (43%, spadek o 3 punkty). Znacznie rzadziej prezentowane jest stanowisko, że o znalezieniu zatrudnienia decyduje odwaga i przedsiębiorczość (22%, spadek o 6 punktów), szczęście lub przypadek (15%, wzrost o 2 punkty), wielkość miejscowości zamieszkania (12%, wzrost o 2 punkty) czy też, tym bardziej, region zamieszkania (9%), spryt (8%) oraz urok osobisty (5%).

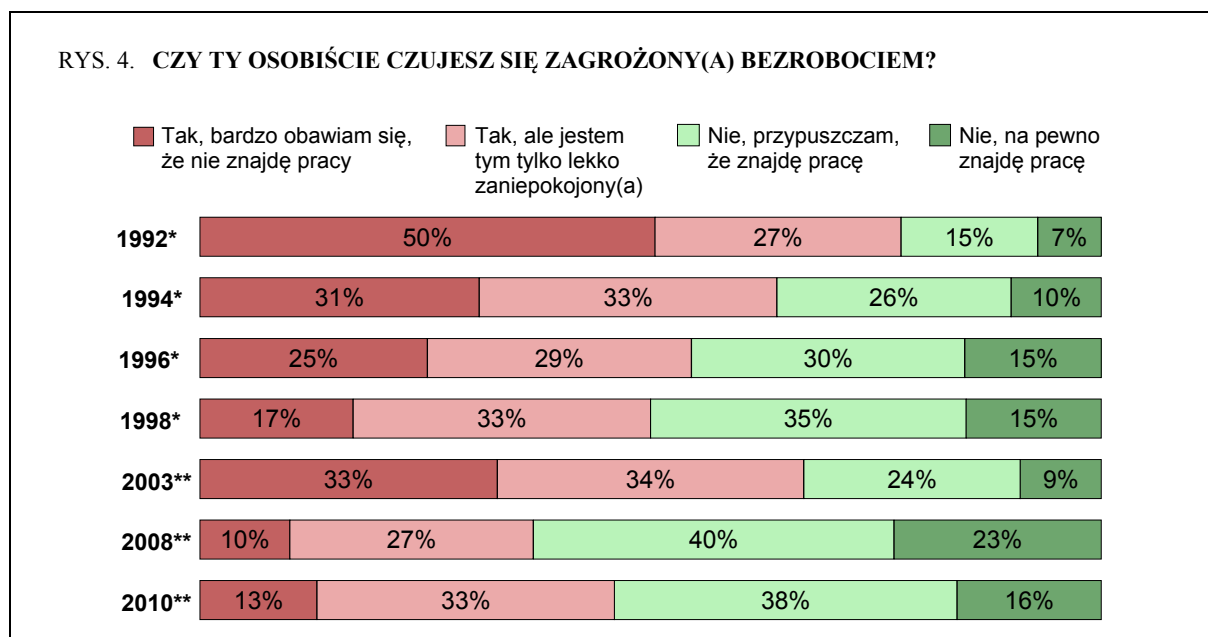
Tabela 5

Co, Twoim zdaniem, decyduje o tym, że po ukończeniu szkoły można znaleźć pracę?	Badania statutowe CBOS			Badania KBPN		
	1994	1996	1998	2003	2008	2010
	w procentach					
Znajomości, układy	42	41	40	55	40	50
Rodzaj zawodu, który się zdobyło	53	54	54	40	52	49
Znajomość języków obcych	56	62	62	65	60	48
Inteligencja, zdolności	39	40	48	45	46	43
Odwaga, przedsiębiorczość	24	27	24	23	28	22
Szczęście, przypadek	16	15	11	13	13	15
Wielkość miejscowości, w której się mieszka	9	10	10	9	10	12
Region, województwo, w którym się mieszka	12	14	13	11	9	9
Spryt, cwaniactwo	11	8	7	8	8	8
Wdzięk, urok osobisty	7	6	5	6	7	5
Coś innego	1	1	1	2	1	2
Procenty nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wskazywać różne czynniki						

Poczucie zagrożenia bezrobociem

Wśród młodzieży najwyższy poziom lęku przed bezrobociem odnotowano w 1992 roku. W latach 1994–1998 zagrożenie brakiem pracy systematycznie malało. Zwrot tej tendencji zanotowaliśmy w 2003 roku, kiedy to w porównaniu z sytuacją z końca lat

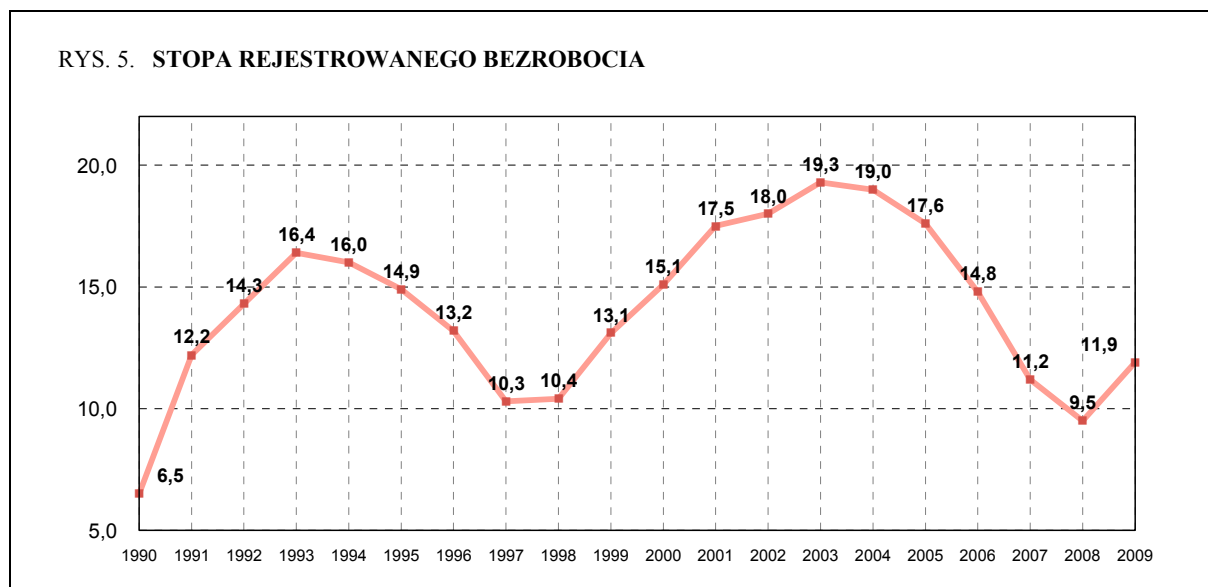
dziewięćdziesiątych prawie dwukrotnie (z 17% do 33%) zwiększyła się liczba młodych ludzi bardzo obawiających się bezrobocia. W roku 2008 znowu nastąpił powrót do tendencji spadkowej, jednak najnowsze badanie nie przynosi kontynuacji tego trendu. Obecne obawy przed bezrobociem są wyższe niż w 2008 roku (odsetek osób w mniejszym lub większym stopniu zaniepokojonych ewentualnym brakiem zatrudnienia wzrósł o 9 punktów), natomiast nadal znacząco niższe niż w 2003 roku – rekordowym, jeśli chodzi o skalę rejestrowanego bezrobocia w Polsce. Obecnie ponad połowa uczniów (54%) jest spokojna o pracę, w tym jedna szóstka (16%) uważa, że na pewno znajdzie zatrudnienie.

* Badanie statutowe CBOS

** Badanie KBPN

Młodzi ludzie są świadomi trudności występujących na rynku pracy. Ich odczucia w znacznym stopniu „korelują” z faktami, to znaczy z danymi dotyczącymi stopy bezrobocia rejestrowanego. Jak wynika z informacji GUS, po 2008 roku stopa rejestrowanego bezrobocia w Polsce nieco wzrosła, co – jak można się domyślać – nie pozostało bez wpływu na przekonania młodzieży w zakresie dostępności i stabilności zatrudnienia. Zależność ta po raz kolejny udowadnia, że świadomość młodzieży ma istotne umocowanie w rzeczywistości.

Źródło: Rocznik Statystyczny GUS

Poczucie zagrożenia bezrobociem a miejsce zamieszkania

Duże miasta z natury rzeczy oferują więcej miejsc pracy niż małe miejscowości czy, tym bardziej, wsie. Zbadano zatem, jak kształtuje się poczucie zagrożenia bezrobociem w zależności od wielkości miejscowości, w której mieszkają badani.

Obecnie poczucie lęku przed bezrobociem najczęściej deklarują uczniowie mieszkający na wsi (51%, w tym 16% bardzo obawia się, że nie znajdzie pracy). Znacznie rzadziej lęk przed brakiem zatrudnienia obserwujemy wśród uczniów z miast liczących od 20 tys. do 500 tys. mieszkańców (dotyczy nieco ponad dwóch piątych badanych), a najrzadziej wśród młodzieży z największych aglomeracji – ponad dwie trzecie z nich (68%) nie obawia się bezrobocia, w tym blisko jedna trzecia (30%) jest pewna, że znajdzie pracę.

Tabela 6

Czy Ty osobiście czujesz się zagrożony(a) bezrobociem?	Odpowiedzi respondentów mieszkających				
	na wsi	w miastach poniżej 20 tys. mieszkańców	w miastach od 20 tys. do 100 tys.	w miastach od 101 tys. do 500 tys.	w miastach 501 tys. i więcej mieszkańców
	w procentach				
Tak, bardzo obawiam się, że nie znajdę pracy	16	11	11	6	8
Tak, ale jestem tym tylko lekko zaniepokojony	35	31	32	35	24
Nie, przypuszczam, że znajdę pracę	34	43	44	38	38
Nie, na pewno znajdę pracę	15	15	13	21	30

W porównaniu z poprzednim pomiarem poziom zagrożenia bezrobociem utrzymał się jedynie w najmniejszych miastach, w pozostałych kategoriach miejscowości wyróżnionych ze względu na liczbę ludności obserwujemy zwiększenie się odsetka uczniów przekonanych, że znalezienie pracy nie będzie łatwe. Największy wzrost obaw dotyczących trudności ze znalezieniem pracy nastąpił na wsi (o 12 punktów procentowych) oraz w miastach liczących od 101 tys. do 500 tys. mieszkańców (o 11 punktów).

Tabela 7

Czy Ty osobiście czujesz się zagrożony(a) bezrobociem?	Odpowiedzi respondentów mieszkających																			
	na wsi				w miastach poniżej 20 tys. mieszkańców				w miastach od 20 tys. do 100 tys.				w miastach od 101 tys. do 500 tys.				w miastach 501 tys. i więcej mieszkańców			
	1998	2003	2008	2010	1998	2003	2008	2010	1998	2003	2008	2010	1998	2003	2008	2010	1998	2003	2008	2010
	w procentach																			
Tak, bardzo obawiam się, że nie znajdę pracy	20	36	12	16	19	34	11	11	12	32	9	11	10	31	5	6	12	26	5	8
Tak, ale jestem tym tylko lekko zaniepokojony	33	31	27	35	29	29	32	31	37	38	27	32	23	35	25	35	28	43	23	24
Nie, przypuszczam, że znajdę pracę	32	25	39	34	35	28	34	43	34	23	42	44	40	23	51	38	42	19	36	38
Nie, na pewno znajdę pracę	14	8	23	15	16	9	23	15	17	7	23	13	27	11	19	21	18	13	36	30

Poczucie zagrożenia bezrobociem a typ szkoły

Obecnie, podobnie jak dwa lata temu, poczucie zagrożenia bezrobociem w niewielkim stopniu zależy od typu szkoły, do której uczęszczają badani. Jednak i tym razem ujawnia się prawidłowość, zgodnie z którą uczniowie zasadniczych szkół zawodowych nieco rzadziej niż inni obawiają się bezrobocia (41%) i znacznie częściej są przekonani, że na pewno znajdą pracę (28%). W przypadku uczniów pozostałych typów szkół deklarowana pewność zatrudnienia jest mniej więcej o połowę niższa (wynosi od 12% do 15%).

Tabela 8

Czy Ty osobiście czujesz się zagrożony(a) bezrobociem?	Odpowiedzi uczniów															
	liceów ogólnokształcących				techników				liceów zawodowych				zasadniczych szkół zawodowych			
	1998	2003	2008	2010	1998	2003	2008	2010	1998	2003	2008	2010	1998	2003	2008	2010
w procentach																
Tak, bardzo obawiam się, że nie znajdę pracy	12	24	10	11	8	38	10	16	21	36	11	13	22	33	10	11
Tak, ale jestem tym tylko lekko zaniepokojony	41	41	28	36	26	29	27	32	37	39	30	32	28	34	21	30
Nie, przypuszczam, że znajdę pracę	37	24	43	38	48	26	37	40	31	20	42	42	29	24	35	31
Nie, na pewno znajdę pracę	9	12	20	15	18	7	26	12	11	6	17	13	21	9	34	28

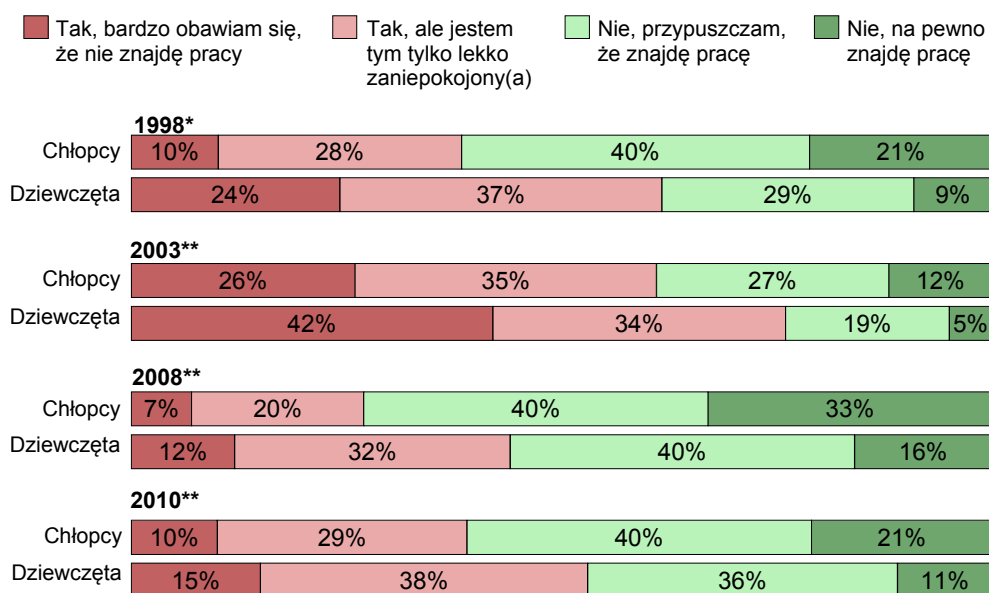
W stosunku do 2008 roku poczucie zagrożenia bezrobociem wzrosło wśród uczniów wszystkich typów szkół, jednak stosunkowo najbardziej wśród młodzieży kończącej edukację w technicach (wskazań wzrost o 11 punktów procentowych).

Poczucie zagrożenia bezrobociem a płeć

Obecnie – podobnie jak w latach 1998, 2003 i 2008 – zagrożenie bezrobociem znacznie częściej odczuwają dziewczęta niż chłopcy. Uczennice częściej niż uczniowie wyrażają zarówno silne obawy w tym względzie (15% wobec 10%), jak i niewielkie zaniepokojenie (38% wobec 29%). Dziewczęta są też wyraźnie rzadziej przekonane, że na pewno znajdą pracę (11% wskazań wobec 21% wśród chłopców).

Należy jednak zauważyć, że chociaż w porównaniu z rokiem 2008 poczucie zagrożenia bezrobociem wzrosło bez względu na płeć, to w przypadku chłopców wzrost ten okazał się nieco bardziej znaczący.

RYS. 6. CZY TY OSOBIŚCIE CZUJESZ SIĘ ZAGROŻONY(A) BEZROBOCIEM?

* Badanie statutowe CBOS

** Badanie KBPN

Postawy wobec braku satysfakcjonującej pracy

W kontekście niepewnego rynku zatrudnienia interesowało nas, jak zachowałyby się młodzież w sytuacji pojawienia się problemów ze znalezieniem satysfakcjonującej pracy. Blisko dwie piąte badanych (37%) przewiduje, że podniosłoby swoje kwalifikacje zapisując się na kursy doksztalające (24%, wzrost od 2008 roku o 4 punkty) lub kontynuując naukę (13%, spadek o 2 punkty). Natomiast co czwarty (26%) – tak jak dwa lata wcześniej – deklaruje, że w takiej sytuacji wyjechałby za granicę, a jedna piąta (19%) podjęłaby jakąkolwiek pracę. Mniej więcej co ósmy badany (12%, spadek o 2 punkty) założyłby własną firmę.

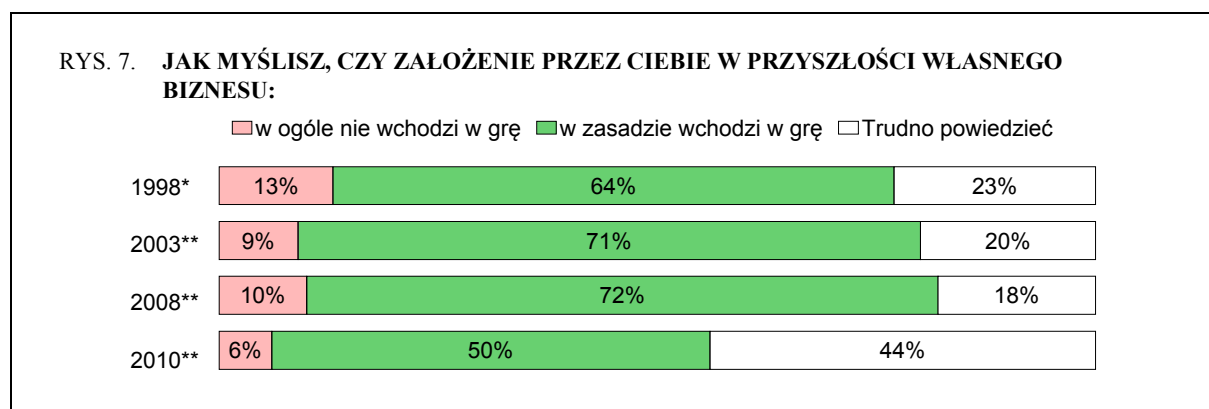
Tabela 9

Gdybyś miał(a) problemy ze znalezieniem odpowiadającej Ci pracy po ukończeniu nauki, to:	Badania statutowe CBOS			Badania KBPN		
	1994	1996	1998	2003	2008	2010
	w procentach					
– wyjechał(a)bym za granicę	16	15	14	29	26	26
– zapisał(a)bym się na kursy dokształcające	21	20	19	12	20	24
– wziął(wzięła)bym taką pracę, jaka jest, nieważne, w jakim zawodzie	18	15	16	22	19	19
– kontynuował(a)bym naukę	26	31	33	21	15	13
– założył(a)bym własną firmę	11	12	12	12	14	12
– przeniósłbym (przeniosłabym) się do innej miejscowości	2	3	3	2	3	3
– nie robił(a)bym nic, poszedłbym (poszłabym) „na zasiłek”	4	2	1	1	1	1
– zrobił(a)bym coś innego	3	3	2	2	2	2

Co istotne, w porównaniu z początkiem lat dziewięćdziesiątych zmniejszyła się o połowę liczba uczniów, którzy wobec braku satysfakcjonującego zatrudnienia kontynuowaliby naukę (z 26% w 1994 roku do 13% obecnie), dość wyraźnie wzrósł natomiast odsetek tych, którzy zdecydowaliby się na wyjazd za granicę (z 16% w 1994 roku do 26% obecnie). Pozostałe deklaracje utrzymują się na w miarę stabilnym poziomie.

PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ

W badaniu podjęliśmy również próbę zbadania potencjalnej przedsiębiorczości młodzieży szacując liczebność młodych ludzi gotowych założyć własną firmę. Wprawdzie podjęcie działalności gospodarczej po ukończeniu obecnej szkoły ma w planach co dwudziesty uczeń, jednak połowa liczy się z możliwością prowadzenia własnej firmy w bliżej nieokreślonej przyszłości. Własny biznes wyklucza tylko co szesnasty respondent (6%).

* Badanie statutowe CBOS

** Badanie KBPN

W ciągu ostatnich dwóch lat zaszły dość interesujące zmiany w analizowanej kwestii. Dość znacząco zmniejszył się odsetek młodych ludzi wykluczających możliwość prowadzenia własnej działalności gospodarczej (z 10% do 6%), a w jeszcze większym stopniu ubyło tych, którzy twierdzą, że w ich przypadku własny biznes wchodzi w grę (z 72% do 50%). Zdecydowanie zwiększył się natomiast (z 18% do 44%) odsetek uczniów niepotrafiących zająć określonego stanowiska w tym względzie.

Wyższy niż jeszcze dwa lata temu poziom bezrobocia, a co za tym idzie większa niepewność na rynku pracy i większe obawy w związku z przyszłym zatrudnieniem sprawiły, jak się wydaje, że młodym ludziom kończącym edukację na etapie ponadgimnazjalnym, trudniej jest zaplanować swoją karierę zawodową. Co jednak ciekawe, mimo obaw związanych z zatrudnieniem nie przybywa młodzieży zamierzającej kontynuować naukę. Wręcz przeciwnie – w ostatnich latach liczba uczniów planujących podjęcie studiów istotnie zmalała.

MŁODZIEŻ A SZKOŁA

OCENA EDUKACYJNEJ ROLI SZKOŁY

Od roku 1998 ocena edukacyjnej funkcji szkoły – jako dobrze przygotowującej do dalszej nauki, studiów – wyraźnie się poprawiła. Dwanaście lat temu nieco ponad połowa uczniów (53%) oceniała tę rolę pozytywnie, obecnie postrzega ją tak prawie trzy czwarte (wzrost o 18 punktów procentowych).

W ocenie prorynkowej roli szkoły, czyli dającej duże szanse na zdobycie atrakcyjnej pracy po jej ukończeniu, pewien przełom zaznaczył się już w 2008 roku. Wówczas po raz pierwszy odnotowano wyraźną przewagę opinii pozytywnych nad negatywnymi. W roku 2010 ten trend się utrzymał – 54% młodych ludzi (o 2 punkty więcej niż w roku 2008) uważało, że ukończenie szkoły, do której chodzą, daje duże szanse na rynku pracy, przeciwnego zdania było 29% uczniów (o 3 punkty mniej niż w 2008 roku).

Z perspektywy dwunastoletniej skala zmian jest rzeczywiście duża, wskazania pozytywne wzrosły z 32% w roku 1998 do 54% w 2010. Zdaniem młodych ludzi, szkoła coraz lepiej przygotowuje ich do funkcjonowania na rynku pracy.

Tabela 10

Jak oceniasz, czy szkoła, do której chodzisz:		Badanie statutowe CBOS	Badania KBPN		
		1998	2003	2008	2010
		w procentach			
– daje duże szanse na zdobycie atrakcyjnej pracy po jej ukończeniu	Zdecydowanie tak	6	7	9	8
	Raczej tak	26	36	43	46
	Raczej nie	33	27	25	22
	Zdecydowanie nie	14	12	7	7
	Trudno powiedzieć	20	17	15	16
– dobrze przygotowuje do dalszej nauki, studiów	Zdecydowanie tak	9	12	14	13
	Raczej tak	44	51	52	58
	Raczej nie	21	19	16	14
	Zdecydowanie nie	8	6	5	5
	Trudno powiedzieć	18	11	12	10

Opisane trendy są wyraźnie zróżnicowane w zależności od typu szkoły, do której chodzą badani. Obecnie, tak jak w poprzednich latach, swoje szanse na rynku pracy po ukończeniu szkoły najlepiej oceniają uczniowie techników i zasadniczych szkół zawodowych. W porównaniu z rokiem 1998 największy wzrost pozytywnych wskazań zanotowano wśród uczniów techników (z 32% do 68%). W przypadku zawodówek nastąpił pewien regres w stosunku do roku 2008. Odsetek uczniów uważających, że szkoła daje im duże szanse na zdobycie atrakcyjnej pracy, zmniejszył się o 7 punktów, mimo to jest nadal wysoki (63%). Na tym tle słabo prezentują się licea zawodowe. Po okresie wiary w ich prorynkowy profil, na co wskazywały wyniki z 2003 roku, odsetek uczniów oceniających, że ukończenie tej szkoły stwarza szanse zdobycia atrakcyjnej pracy, spadł w 2008 roku o 13 punktów (do 42%) i obecnie utrzymuje się na tym samym poziomie. Począwszy od pomiaru z 2008 roku opinie na ten temat uczniów liceów zawodowych i liceów ogólnokształcących są bardzo zbliżone.

Licea ogólnokształcące są postrzegane przede wszystkim jako szkoły przygotowujące do dalszej nauki, studiów i w tym wymiarze dobrze ocenia je zdecydowana większość uczniów. W ciągu ostatnich dwunastu lat zmiany opinii są nieduże – odsetek uczniów liceów pozytywnie wypowiadających się o edukacyjnej funkcji ich szkoły wzrósł o 9 punktów (z 72% w roku 1998 do 81% w 2010).

Tabela 11

Jak oceniasz, czy szkoła, do której chodzisz:	Odpowiedzi uczniów															
	liceów ogólnokształcących				techników				liceów zawodowych				zasadniczych szkół zawodowych			
	CBOS		KBPN		CBOS		KBPN		CBOS		KBPN		CBOS		KBPN	
	'98	'03	'08	'10	'98	'03	'08	'10	'98	'03	'08	'10	'98	'03	'08	'10
w procentach																
– daje duże szanse na zdobycie atrakcyjnej pracy po jej ukończeniu																
Tak	18	30	41	41	32	45	63	68	29	55	42	43	45	55	70	63
Nie	65	56	45	37	51	34	24	23	52	31	33	37	30	23	16	21
Trudno powiedzieć	17	13	15	22	18	22	13	9	19	14	25	20	25	21	13	15
– dobrze przygotowuje do dalszej nauki, studiów																
Tak	72	70	80	81	48	61	58	71	39	65	65	64	52	52	53	55
Nie	18	23	14	11	34	24	28	22	40	26	21	20	26	30	26	28
Trudno powiedzieć	10	8	5	7	19	14	13	7	21	8	14	15	22	17	20	14

Uwaga! „Tak” to połączone odpowiedzi „zdecydowanie tak” i „raczej tak”, a „nie” to połączone odpowiedzi „zdecydowanie nie” i „raczej nie”

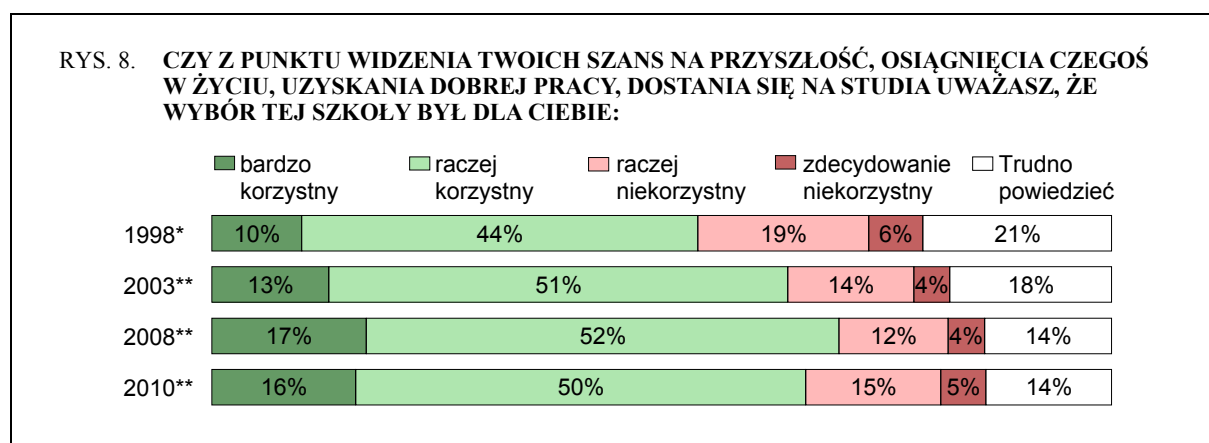
Największą zmianą jest wyraźny wzrost pozytywnych ocen techników. O ile w latach 2003 i 2008 odsetek uczniów techników uważających, że szkoła dobrze przygotowuje ich do dalszej nauki (studiów), utrzymywał się na poziomie 61% – 58%, o tyle w 2010 roku wzrósł do 71%.

Oceny pozostałych typów szkół są stabilne: od siedmiu lat nie zmieniły się w przypadku liceów zawodowych, a od dwunastu – zasadniczych szkół zawodowych. Nieco ponad połowa uczniów zawodówek i dwie trzecie uczniów liceów zawodowych uważa swoje szkoły za dobrze przygotowujące do dalszej nauki.

OCENA WYBORU SZKOŁY

W 2010 roku co piąty uczeń (20%, o 5 punktów mniej niż dwanaście lat temu) był niezadowolony z wyboru szkoły. Większość młodzieży uważa, że – biorąc pod uwagę swoje szanse na przyszłość, chęć osiągnięcia czegoś w życiu – dokonała dobrego wyboru. Warto jednak zauważyć, że w 2010 roku ocen negatywnych było o 4 punkty procentowe więcej niż w 2008 roku.

Po odnotowanym w 2003 roku 10-punktowym wzroście, odsetek uczniów zadowolonych z wyboru szkoły utrzymuje się na podobnym poziomie.

* Badanie statutowe CBOS

** Badanie KBPN

Analiza przedstawionych opinii uwzględniająca typ szkoły, do której uczęszczają badani, pokazuje ograniczenia tego generalnego trendu. O dobrym wyborze szkoły najczęściej przekonani są uczniowie liceów ogólnokształcących (73%). Choć w porównaniu z rokiem

2008 odsetek zadowolonych zmniejszył się o 6 punktów, to zadowolenie wyraża prawie trzy czwarte licealistów.

Od 2003 roku utrzymuje się wśród uczniów techników i zasadniczych szkół zawodowych stabilna większość tych, którzy są przekonani o dobrym wyborze szkoły. Dwie trzecie uczniów postrzega swój wybór jako dający dobre perspektywy na przyszłość.

Wśród uczniów liceów zawodowych odnotowano kolejny spadek zadowolenia (w 2008 roku o 5 punktów, w 2010 roku o 6 punktów). W tej grupie najniższy jest odsetek zadowolonych z wyboru szkoły (56%), najwyższy niezadowolonych (25%) i wysoki niemających zdania (19%).

Tabela 12

Czy z punktu widzenia Twoich szans na przyszłość, osiągnięcia czegoś w życiu, uzyskania dobrej pracy, dostania się na studia, uważasz, że wybór tej szkoły był dla Ciebie:	Odpowiedzi uczniów															
	liceów ogólnokształcących				techników				liceów zawodowych				zasadniczych szkół zawodowych			
	CBOS		KBPN		CBOS		KBPN		CBOS		KBPN		CBOS		KBPN	
	'98	'03	'08	'10	'98	'03	'08	'10	'98	'03	'08	'10	'98	'03	'08	'10
	w procentach															
– korzystny	65	65	79	73	47	61	64	63	50	67	62	56	53	64	65	65
– niekorzystny	16	19	8	15	34	20	23	23	31	16	20	25	21	16	17	17
Trudno powiedzieć	19	16	13	11	20	18	13	13	19	17	18	19	25	21	17	18

OPINIE O NAUCZYCIELACH

Ewolucja postaw nauczycieli wobec uczniów, jaką można było zaobserwować w latach 1998 – 2008, obecnie się zatrzymała, a w niektórych przypadkach nawet cofnęła. W porównaniu z badaniem z 2008 roku obecnie:

- ♦ o 8 punktów (z 61% do 53%) zmniejszyła się liczba uczniów uważających, iż wszyscy nauczyciele lub większość stara się nauczyć ich samodzielnego myślenia;

- ♦ o 5 punktów (z 44% do 39%) zmniejszyła się liczba uczniów twierdzących, że wszyscy nauczyciele lub większość zachowuje się *fair* i z wyczuciem w stosunku do nich;

- ♦ nie zmienił się odsetek uczniów uważających, że wszyscy nauczyciele lub większość dyskutuje z nimi otwarcie o problemach i konfliktach w szkole oraz o tym, jak je rozwiązać;

- ♦ o 5 punktów (z 32% do 37%) wzrósł odsetek uczniów uważających, że wszyscy nauczyciele lub większość bardziej interesuje się uczniami mającymi dobre wyniki, a zaniedbuje słabszych;

♦ o 2 punkty (z 16% do 18%) wzrosła liczba uczniów uważających, że wszystkim nauczycielom lub większości nie zależy na tym, by czegoś nauczyć, chcą tylko „odbębnić lekcję”.

Tabela 13

Czy podane niżej określenia pasują do nauczycieli w Twojej szkole? Czy nauczyciele ci:		Badanie statutowe CBOS	Badania KBPN		
		1998	2003	2008	2010
		w procentach			
– starają się nauczyć samodzielnego myślenia	Wszyscy	8	9	10	7
	Większość	39	44	51	46
	Niektórzy	50	43	36	41
	Żaden	3	4	3	5
– zachowują się <i>fair</i> i z wyczuciem w stosunku do uczniów	Wszyscy	4	4	6	4
	Większość	28	33	38	35
	Niektórzy	61	56	51	55
	Żaden	7	6	5	6
– tak naprawdę nie zależy im na tym, by czegoś nauczyć, chcą tylko odbębnić lekcję	Wszyscy	3	2	3	2
	Większość	18	14	13	16
	Niektórzy	53	56	52	58
	Żaden	26	26	31	24
– dyskutują otwarcie z uczniami o problemach i konfliktach w szkole i o tym, jak je rozwiązać	Wszyscy	4	5	7	7
	Większość	22	27	30	29
	Niektórzy	57	54	51	51
	Żaden	16	13	11	13
– są bardziej zainteresowani uczniami, którzy mają dobre wyniki, i zaniedbują słabszych	Wszyscy	7	7	5	7
	Większość	32	29	27	30
	Niektórzy	45	47	47	47
	Żaden	16	16	20	16

Odotowane w 2010 roku trendy obserwuje się we wszystkich typach szkół. Szczególną uwagę zwracają trzy zjawiska:

♦ uczenie przez wszystkich lub większość nauczycieli samodzielnego myślenia jest – w odczuciu uczniów – zjawiskiem mniej powszechnym niż jeszcze dwa lata temu. W większym stopniu dotyczy to liceów zawodowych (spadek wskazań o 11 punktów) i zasadniczych szkół zawodowych (spadek o 10 punktów), w nieco mniejszym stopniu liceów ogólnokształcących (spadek o 7 punktów) i techników (spadek o 4 punkty);

♦ zwiększyła się skłonność wszystkich nauczycieli lub większości do poświęcania uwagi uczniom mającym dobre wyniki, a zaniedbywania słabszych – ten trend nie obejmuje liceów ogólnokształcących; doświadczyli go natomiast uczniowie pozostałych typów szkół (w przypadku techników to wzrost o 8 punktów, liceów zawodowych – wzrost o 6 punktów, zawodówek – o 5 punktów);

◆ zmieniły się opinie uczniów w kwestii „odbębniania” lekcji przez nauczycieli. Odsetek tych, którzy mówią, że w ich szkole żadnemu z nauczycieli nie zależy na tym, by czegoś nauczyć, spadł w każdym z typów szkół. O ile w 2008 roku co trzeci uczeń liceum ogólnokształcącego, zawodowego i zawodówki oraz co czwarty uczeń technikum deklarował, że w ich szkole w ogóle nie ma nauczycieli „odbębniających lekcje”, o tyle w 2010 roku – odpowiednio co czwarty lub co piąty.

W minionych latach z problemem „odbębniania lekcji” częściej niż pozostali stykali się uczniowie zawodówek. W szkołach tych odsetek uczniów uważających, że wszystkim lub większości nauczycieli tak naprawdę nie zależy na tym, by czegoś nauczyć, wzrósł w latach 1998 – 2008 o 7 punktów (do 30%). Wprawdzie w 2010 roku odsetek ten zmalał o 5 punktów, jednak zmiany te nie wpłynęły na całościowy obraz sytuacji w szkołach zawodowych.

Tabela 14

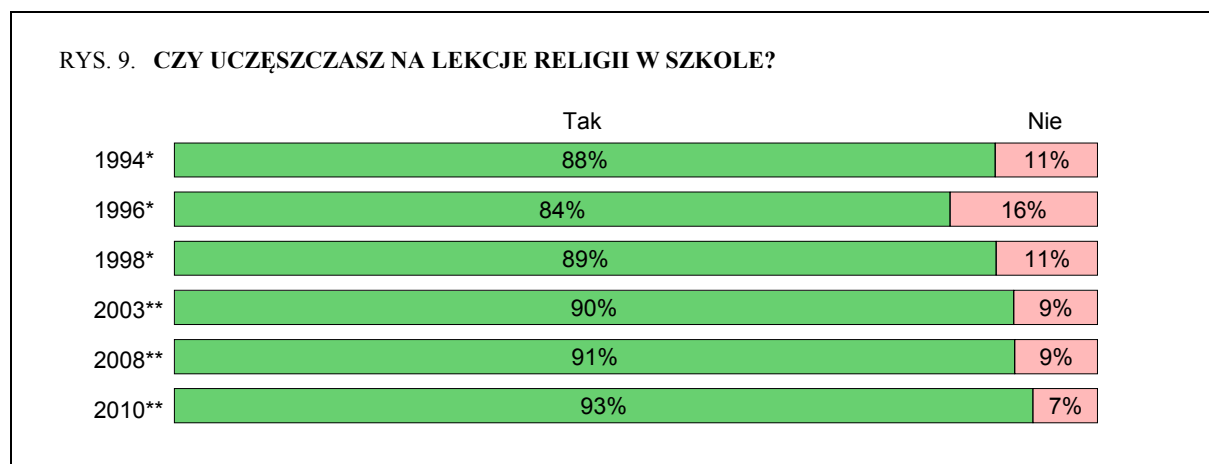
Czy podane niżej określenia pasują do nauczycieli w Twojej szkole? Czy nauczyciele ci:	Odpowiedzi uczniów															
	liceów ogólnokształcących				techników				liceów zawodowych				zasadniczych szkół zawodowych			
	CBOS		KBPN		CBOS		KBPN		CBOS		KBPN		CBOS		KBPN	
	'98	'03	'08	'10	'98	'03	'08	'10	'98	'03	'08	'10	'98	'03	'08	'10
	w procentach															
– starają się nauczyć samodzielnego myślenia																
Wszyscy lub większość	49	53	61	54	36	48	56	52	40	58	61	50	56	57	66	56
Niektórzy	49	42	36	42	60	50	42	42	57	39	37	45	41	36	25	35
Żaden	2	4	2	4	3	2	1	5	3	3	1	5	3	7	7	6
– zachowują się <i>fair</i> i z wyczuciem w stosunku do uczniów																
Wszyscy lub większość	34	37	43	44	26	41	42	34	21	32	44	34	40	37	49	42
Niektórzy	59	57	52	50	69	56	54	60	71	62	52	60	50	50	43	50
Żaden	6	6	4	6	5	3	4	5	8	5	4	7	9	13	7	6
– tak naprawdę nie zależy im na tym, by czegoś nauczyć, chcą tylko odbębnić lekcję																
Wszyscy lub większość	19	13	12	14	18	15	15	18	24	15	14	19	23	26	30	25
Niektórzy	53	56	55	59	63	62	59	62	56	59	50	57	44	44	37	47
Żaden	28	31	33	26	18	22	26	19	20	24	36	24	32	29	32	26
– dyskutują otwarcie z uczniami o problemach i konfliktach w szkole i o tym, jak je rozwiązać																
Wszyscy lub większość	25	31	37	34	18	29	31	33	20	36	45	37	35	37	39	40
Niektórzy	57	52	49	50	63	62	59	56	62	52	47	49	51	46	43	45
Żaden	18	17	14	15	19	9	9	11	17	12	7	14	13	16	16	13
– są bardziej zainteresowani uczniami, którzy mają dobre wyniki, i zaniedbują słabszych																
Wszyscy lub większość	40	32	30	31	41	37	33	41	41	37	34	40	34	40	33	38
Niektórzy	46	48	49	48	44	52	51	47	48	48	45	47	43	36	39	43
Żaden	14	19	20	21	15	10	16	12	12	14	21	13	22	24	27	17

Z badań zrealizowanych w latach 1998 – 2008 wynika, że według uczniów nauczyciele w mniejszym stopniu zwracają uwagę na swoje zachowanie. Tylko w 2008 roku i jedynie w zasadniczych szkołach zawodowych niewielką przewagę miała opinia, że wszyscy nauczyciele lub większość zachowuje się *fair* i z wyczuciem w stosunku do uczniów, w pozostałych szkołach cechowało to, zdaniem większości respondentów, tylko niektórych nauczycieli. Niemniej w 2008 roku zanotowano zmianę na lepsze w każdym z typów szkół. Dane z 2010 roku wskazują na pewien regres w tym względzie. Poza liceami ogólnokształcącymi, grupa uczniów oceniająca, że wszyscy lub większość nauczycieli zachowuje się *fair* jest znowu mniej liczna.

Otwarta dyskusja nauczycieli z uczniami o problemach i konfliktach w szkole oraz o tym, jak je rozwiązać, najczęściej ma miejsce w zasadniczych szkołach zawodowych. Niewykluczone, iż dzieje się tak dlatego, że problemów i konfliktów jest w nich najwięcej.

UCZĘSZCZANIE NA LEKCJE RELIGII

Młodzież niemal powszechnie deklaruje, że uczęszcza na lekcje religii w szkole. Od lat poziom wskazań jest bardzo stabilny.

* Badanie statutowe CBOS

** Badanie KBPN

W badaniach przeprowadzonych w latach 1998 – 2003 najwyższy wskaźnik deklaracji uczestnictwa w lekcjach religii odnotowano wśród uczniów liceów zawodowych i zasadniczych szkół zawodowych. Tylko nieco niższe wskaźniki były wśród uczniów liceów ogólnokształcących i techników.

Tabela 15

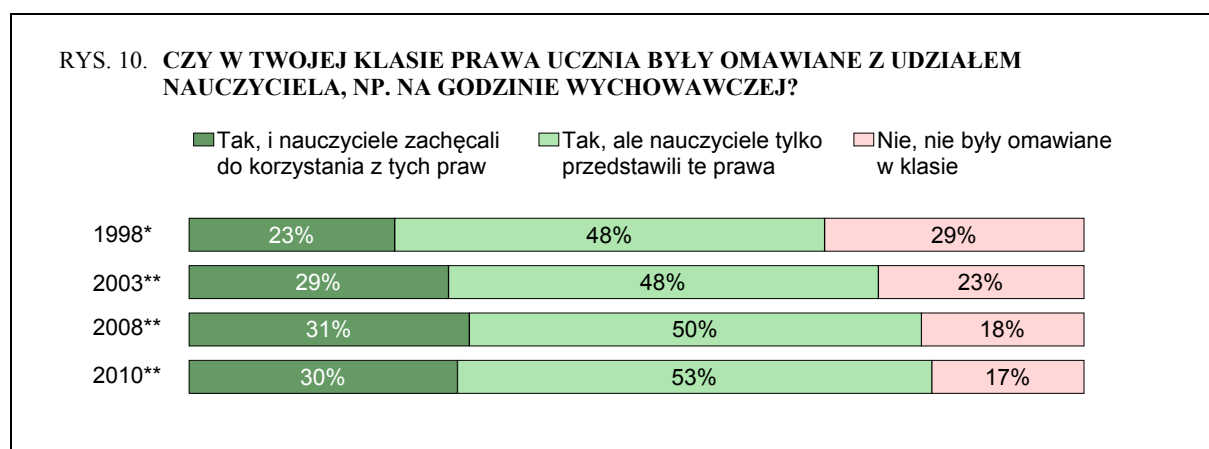
Czy uczęszczasz na lekcje religii w szkole?	Odpowiedzi uczniów															
	liceów ogólnokształcących				techników				liceów zawodowych				zasadniczych szkół zawodowych			
	CBOS		KBPN		CBOS		KBPN		CBOS		KBPN		CBOS		KBPN	
	'98	'03	'08	'10	'98	'03	'08	'10	'98	'03	'08	'10	'98	'03	'08	'10
	w procentach															
Tak	88	89	84	91	84	88	95	94	91	95	95	98	92	94	92	91
Nie	12	11	16	9	16	12	5	6	9	5	5	1	8	6	7	8

Badanie z 2008 roku pokazało, że wskaźnik deklaracji uczestnictwa w lekcjach religii spadł wśród uczniów liceów ogólnokształcących, a utrzymał się lub wzrósł wśród uczniów pozostałych typów szkół. W ostatnim badaniu o 7 punktów zwiększył się odsetek uczniów liceów ogólnokształcących uczęszczających na religię, w pozostałych szkołach zaś utrzymał się na wysokim poziomie z 2008 roku.

Zmiany postaw najpierw uczniów techników, a potem liceów ogólnokształcących mogą mieć związek z wprowadzeniem rozporządzenia MEN, na mocy którego ocena z religii jest wliczana do średniej ocen (rozporządzenie zaczęło obowiązywać w roku szkolnym 2007/2008).

PRAWA UCZNIĄ

Z dwunastoletniej perspektywy widać, że liczba uczniów, którzy na lekcjach poznali swoje prawa, systematycznie rosła, jednocześnie zaś utrzymywała się tendencja, aby te prawa tylko przedstawić uczniom, a nie zachęcać do korzystania z nich.

* Badanie statutowe CBOS

** Badanie KBPN

Na tle innych szkół wyróżniają się zasadnicze szkoły zawodowe. W każdej edycji badania uczniowie zawodówek najczęściej deklarowali, że nauczyciele zachęcali ich do korzystania z praw ucznia. Obecnie deklaracje takie składa 44% uczniów, o kilkanaście punktów procentowych więcej niż w innych typach szkół.

Z dwunastoletniej perspektywy można również zauważyć istotne zmiany w technikach. W 1998 roku uczniowie tych szkół najczęściej deklarowali, że na lekcjach nie byli informowani o swoich prawach (38%). W 2003 roku stan ten się poprawił (spadek wskazań o 10 punktów, do 28%) i trend ten utrzymuje się do dzisiaj (w 2008 roku kolejny spadek wskazań o 10 punktów, do 18%, a w 2010 roku o dalsze 4 punkty, do 14%).

Tabela 16

Czy w Twojej klasie prawa ucznia były omawiane z udziałem nauczyciela, np. na godzinie wychowawczej?	Odpowiedzi uczniów															
	liceów ogólnokształcących				techników				liceów zawodowych				zasadniczych szkół zawodowych			
	CBOS		KBPN		CBOS		KBPN		CBOS		KBPN		CBOS		KBPN	
	'98	'03	'08	'10	'98	'03	'08	'10	'98	'03	'08	'10	'98	'03	'08	'10
w procentach																
Tak, i nauczyciele zachęcali do korzystania z tych praw	23	26	28	23	12	25	27	30	15	32	35	25	34	36	42	44
Tak, ale nauczyciele tylko przedstawili te prawa	53	47	50	55	50	47	55	56	58	49	52	62	35	48	42	42
Nie, nie były omawiane w klasie	24	28	21	22	38	28	18	14	26	18	12	14	31	16	14	14

Pod innym względem wyróżniają się licea ogólnokształcące – są to szkoły, w których obecnie najwyższy jest odsetek uczniów deklarujących, że prawa ucznia w ogóle nie były w klasie omawiane (22%).

UCZESTNICZENIE W WYBORACH DO SAMORZĄDU SZKOLNEGO

Począwszy od 2003 roku odsetek uczniów deklarujących udział w wyborach do samorządu szkolnego – zawsze, kiedy się odbywały, lub czasami – systematycznie rośnie, a w 2010 roku po raz pierwszy przekroczył 50%.

Tabela 17

Czy brałe(a)ś udział w wyborach do samorządu szkolnego?	Badanie statutowe CBOS	Badania KBPN		
	1998	2003	2008	2010
	w procentach			
Zawsze, kiedy się odbywały	20	14	20	25
Tak, ale nie każdego roku	22	18	23	26
Nigdy nie brałe(a)m udziału	55	63	56	45
W mojej szkole nie ma samorządu	1	2	1	2
Inna odpowiedź	2	2	1	2

W 2010 roku odnotowano wzrost uczestnictwa w wyborach do samorządu szkolnego we wszystkich typach szkół. Co więcej, po okresie zmniejszonej aktywności w latach 2003 – 2008, kiedy to w niektórych typach szkół było ono niższe niż w 1998 roku, teraz przekroczyło ten poziom o kilka lub kilkanaście punktów procentowych. W porównaniu z 1998 rokiem obecnie:

- ◆ o 14 punktów (z 34% do 48%) wzrosła liczba uczniów techników uczestniczących w wyborach (zawsze, kiedy się one odbywały, bądź sporadycznie);
- ◆ o 10 punktów (z 39% do 49%) wzrosła liczba uczniów zawodówek biorących udział w wyborach (w latach 2003 – 2008 była niższa niż w 1998 roku);
- ◆ o 6 punktów (z 51% do 57%) wzrosła liczba uczniów liceów ogólnokształcących uczestniczących w wyborach (w latach 2003 – 2008 była niższa niż w 1998 roku);
- ◆ o 2 punkty (z 44% do 46%) wzrósł odsetek uczniów liceów zawodowych biorących udział w wyborach (w 2008 roku był na takim samym poziomie jak w 1998 roku).

Tabela 18

Czy brałe(a)ś udział w wyborach do samorządu?	Odpowiedzi uczniów															
	liceów ogólnokształcących				techników				liceów zawodowych				zasadniczych szkół zawodowych			
	CBOS		KBPN		CBOS		KBPN		CBOS		KBPN		CBOS		KBPN	
	'98	'03	'08	'10	'98	'03	'08	'10	'98	'03	'08	'10	'98	'03	'08	'10
	w procentach															
Zawsze, kiedy się odbywały	31	19	23	34	11	13	19	19	21	14	20	22	15	9	15	19
Tak, ale nie każdego roku	20	18	22	23	23	19	26	29	23	17	25	24	24	16	17	30
Nigdy nie brałe(a)m udziału	44	58	54	40	63	65	54	48	53	65	52	53	59	70	66	46
W mojej szkole nie ma samorządu	2	4	0	1	1	1	0	1	0	1	2	0	1	2	1	4
Inna odpowiedź	3	1	1	2	3	2	0	2	4	2	1	1	1	1	1	1

Jeśli jednak wziąć pod uwagę tylko jeden wskaźnik uczestnictwa w wyborach do samorządu szkolnego, a mianowicie jego regularność („zawsze, kiedy się odbywały”), to widać, że poziom aktywności obywatelskiej uczniów ciągle jest niski. Najlepiej pod tym względem wypadają licea ogólnokształcące, w których co trzeci uczeń deklaruje, że zawsze bierze udział w wyborach, w pozostałych typach szkół jest to mniej więcej jedna piąta.

Mimo odnotowanych pozytywnych trendów, ciągle jeszcze nie można mówić o istotnym przełomie w postawach młodzieży.

PRZEMOC W SZKOLE I INNE ZJAWISKA NIEPOŻĄDANE

Zmniejszanie się skali przemocy w szkole okazało się procesem ciągłym. Największy spadek odnotowano w 2008 roku. Obecnie drastyczne formy przemocy w szkole nie są już tak częste jak dwa lata wcześniej. Osiągnięto więc poziom, który prawdopodobnie trudno będzie znacząco poprawić.

W 2010 roku wzrost liczby odpowiedzi: „w ogóle się to w szkole nie zdarza”, dotyczy takich zdarzeń, jak:

- ◆ wymuszanie pieniędzy (o 3 punkty więcej niż w 2008 roku, o 13 punktów więcej niż w 2003 roku i o 25 punktów więcej niż w roku 1998);
- ◆ kradzieże, np. z szatni, z plecaków itp. (wzrost odpowiednio o 10, 20 i 28 punktów);

Utrzymanie się w 2010 roku wskazań „w ogóle się to w szkole nie zdarza” na poziomie z 2008 roku dotyczy zdarzeń:

- ◆ fizyczne znęcanie się starszych uczniów nad młodszymi;
- ◆ odbieranie siłą rzeczy osobistych;
- ◆ grożenie nauczycielom, zastraszanie ich przez uczniów.

O ile w latach 2003 – 2008 najczęściej występującymi przypadkami przemocy były kradzieże (to, że się zdarzają, deklarowało 67% uczniów w roku 2003 oraz 56% w 2008) i fizyczne znęcanie się starszych nad młodszymi (60% w roku 2003 oraz 51% w 2008), o tyle w 2010 roku kolejność ta się odwróciła. W szkołach częściej zdarzały się przypadki przemocy fizycznej między uczniami (52% wskazań) niż kradzieże (47%). Z punktu widzenia charakteru zagrożeń jest to sygnał niepokojący, przemoc fizyczna jest bardziej bezpośrednią formą agresji niż kradzież. Z kolei porównanie tych danych z wynikami z 1998 roku

pokazuje, jak bardzo udało się ograniczyć te formy przemocy w szkole (w 1998 roku o kradzieży w szkołach mówiło 75% uczniów, o znęcaniu się starszych nad młodszymi – 72%).

W badaniu przeprowadzonym w 2003 roku skala występowania w szkole takich niepożądanych zjawisk, jak: palenie papierosów, picie alkoholu i zażywanie narkotyków była dużo większa niż w 1998 roku.

W 2008 roku trend ten się odwrócił. Znacząco zwiększyła się liczba szkół, na terenie których „w ogóle nie zdarzało się” zażywanie narkotyków przez uczniów (z 36% w roku 2003 do 57% w 2008) oraz picie alkoholu (z 26% w roku 2003 do 41% w 2008); zarazem zmniejszyła się liczba szkół, w których palenie papierosów przez uczniów zdarzało się „bardzo często”(z 66% w roku 2003 do 53% w 2008).

W 2010 roku zażywanie substancji psychoaktywnych w szkołach utrzymało się na poziomie z 2008 roku, wszystkie zanotowane zmiany są nieduże:

- ◆ „bardzo częste” i „dosyć częste” zażywanie narkotyków na terenie szkoły utrzymało się w roku 2010 na takim samym poziomie jak w 2008 (12% uczniów);

- ◆ „bardzo częste” i „dosyć częste” picie alkoholu na terenie szkoły było w 2010 roku o 2 punkty procentowe niższe niż w 2008 roku (odpowiednio: 14% i 16%); z drugiej strony – nieco częściej deklarowano picie alkoholu „dosyć rzadko” (odpowiednio: 48% i 43%);

- ◆ „bardzo częste” i „dosyć częste” palenie papierosów na terenie szkoły jest obecnie o 4 punkty procentowe niższe niż w 2008 roku (odpowiednio: 77% i 81%).

Występowanie różnych form przemocy było i jest zróżnicowane w zależności od typu szkoły. Najlepsza sytuacja – tak jak w poprzednich latach – jest w liceach ogólnokształcących. To w nich jest najniższy wskaźnik przemocy fizycznej między uczniami. Należy jednak zaznaczyć, że pod tym względem w liceach nic się nie zmieniło od poprzedniego pomiaru: w 2010 roku 35%, a w 2008 roku 34% uczniów ogólniaków deklarowało, że w ich szkołach ma miejsce fizyczne znęcanie się starszych nad młodszymi. Wyraźnie poprawiły się natomiast wskaźniki dotyczące kradzieży: odsetek wskazań, że się one zdarzają, spadł o 13 punktów (z 54% do 41%).

W 2010 roku zjawisko picia alkoholu na terenie liceów ogólnokształcących miało nieco większy zasięg niż w 2008 roku (wzrost o 6 punktów), a mniejszy – palenie papierosów (spadek o 5 punktów). Zażywanie narkotyków na terenie tego typu szkół pozostało na tym samym poziomie.

Tabela 19

Czy w Twojej szkole zdarzają się przypadki:		Badania CBOS		Badania KBPN		
		1996	1998	2003	2008	2010
		w procentach				
– fizycznego znęcania się starszych uczniów nad młodszymi*	Bardzo często	3	6	6	3	3
	Dosyć często	11	14	9	7	8
	Dosyć rzadko	37	52	45	41	41
	W ogóle	28	29	40	49	48
	Trudno powiedzieć	22	0	0	0	0
– zażywania narkotyków przez uczniów na terenie szkoły	Bardzo często	-	5	10	4	4
	Dosyć często	-	15	20	8	8
	Dosyć rzadko	-	35	34	31	32
	W ogóle	-	45	36	57	55
– picia alkoholu przez uczniów na terenie szkoły	Bardzo często	-	7	10	6	4
	Dosyć często	-	16	18	10	10
	Dosyć rzadko	-	48	45	43	48
	W ogóle	-	28	26	41	38
– palenia papierosów przez uczniów na terenie szkoły	Bardzo często	-	62	66	53	51
	Dosyć często	-	25	20	28	26
	Dosyć rzadko	-	9	9	12	12
	W ogóle	-	4	5	6	10
– wymuszania pieniędzy	Bardzo często	2	3	1	2	1
	Dosyć często	8	6	4	2	2
	Dosyć rzadko	25	32	25	16	13
	W ogóle	35	58	70	80	83
	Trudno powiedzieć	30	1	0	0	0
– odbierania siłą rzeczy osobistych, np. odzieży, plecaków, zegarków itp.	Bardzo często	1	2	2	1	2
	Dosyć często	3	3	3	2	2
	Dosyć rzadko	17	20	20	13	13
	W ogóle	51	74	75	84	84
	Trudno powiedzieć	28	1	1	0	0
– kradzieży, np. z szatni, z plecaków itp.	Bardzo często	4	7	5	3	2
	Dosyć często	17	16	14	6	6
	Dosyć rzadko	52	52	48	47	39
	W ogóle	13	25	33	43	53
	Trudno powiedzieć	14	1	1	0	
– grożenia nauczycielom, zastraszania nauczycieli przez uczniów	Bardzo często	2	2	2	1	2
	Dosyć często	4	4	3	2	3
	Dosyć rzadko	19	23	22	16	15
	W ogóle	46	71	74	80	80
	Trudno powiedzieć	29	1	0	0	0

* Uwaga: W 1996 roku ta część pytania brzmiała: „fizycznego znęcania się jednych uczniów nad drugimi”. Wówczas zamieszczono w kafeterii odpowiedź „trudno powiedzieć”, nie było jej natomiast w roku 1998 i 2003. Z tego powodu pojawiły się duże różnice we wskazaniach na odpowiedź „trudno powiedzieć”

Sytuacja w technikach poprawiła się w kilku wymiarach: w stosunku do 2008 roku wyraźnie zmniejszyły się przypadki kradzieży (spadek wskazań o 15 punktów) i wymuszania pieniędzy (o 8 punktów). Zmalał też zasięg zażywania substancji psychoaktywnych na terenie szkoły, ale nadal jest on wyższy niż w liceach ogólnokształcących. Zmalał również odsetek

uczniów twierdzących, że w ich szkołach występuje fizyczne znęcanie się starszych nad młodszymi (spadek o 3 punkty).

W 2010 roku podobne trendy jak w technikach zaobserwowano również w liceach zawodowych: rzadziej zdarzają się kradzieże (spadek wskazań w stosunku do 2008 roku o 6 punktów) i wymuszanie pieniędzy (spadek o 5 punktów). Niepokojącym zjawiskiem jest nasilenie się przemocy fizycznej między uczniami („znęcanie się starszych nad młodszymi” występujące bardzo często lub dosyć często – wzrost o 7 punktów) oraz picie alkoholu na terenie szkoły (wzrost także o 7 punktów).

Sytuacja w zasadniczych szkołach zawodowych była i nadal jest gorsza niż w pozostałych typach szkół. Wprawdzie o 6 punktów zmalał odsetek uczniów, którzy twierdzą, że fizyczne znęcanie się starszych uczniów nad młodszymi zdarza się „bardzo lub dosyć często”, jednak w takim samym stopniu wzrósł odsetek uczniów mówiących, że zdarza się to „dosyć rzadko”. Można więc powiedzieć, że ta forma przemocy występuje w mniejszym natężeniu, ale jej zasięg pozostaje taki sam: zarówno w roku 2008, jak i w 2010 przemoc fizyczna między uczniami zdarzała się w 69% zawodówek. To ciągle dużo wyższy wskaźnik niż w pozostałych typach szkół.

Innego rodzaju zjawisko zaobserwowano w zasadniczych szkołach zawodowych w przypadku przemocy uczniów wobec nauczycieli:

- ◆ nieco zmniejszyła się liczba szkół, w których w ogóle zdarza się, że uczniowie grożą nauczycielom lub ich zastraszają (w ostatnich dwóch latach spadek o 4 punkty, a w ciągu dwunastu lat – spadek o 6 punktów);

- ◆ od 2008 roku nieco wzrósł odsetek wskazań na odpowiedź, że przemoc wobec nauczycieli „zdarza się bardzo często lub często” (z 9% do 12%) i jest on najwyższy od dwunastu lat;

- ◆ zmalał o 7 punktów odsetek wskazań „zdarza się dosyć rzadko” i jest on najniższy od dwunastu lat.

Opisane zmiany pokazują, że co prawda zasięg występowania tej formy przemocy jest niższy niż kilka czy kilkanaście lat temu, ale jeśli już ma miejsce, to jest ona bardziej intensywna. Inaczej mówiąc, jeśli w zawodówkach uczniowie grożą nauczycielom, zastraszają ich, to robią to częściej niż kiedyś.

Zawodówki to jedyne szkoły, w których w ciągu ostatnich dwóch lat nie zmniejszył się wskaźnik kradzieży, podczas gdy w pozostałych placówkach sytuacja pod tym względem zdecydowanie się poprawiła.

W zawodówkach zmiany na lepsze zaobserwowane w latach 2008 – 2010 są niewielkie, natomiast z dłuższej perspektywy czasowej widać, że choć powoli, to jednak systematycznie zasięg występowania niektórych negatywnych zjawisk zmniejsza się:

- ◆ wymuszanie pieniędzy: spadek wskazań w ostatnich dwóch latach o 4 punkty (z 34% do 30%), a w ciągu dwunastu lat – o 21 punktów (z 51% do 30%);

- ◆ odbieranie siłą rzeczy osobistych: wskazania są niższe od tych sprzed dwóch lat o 2 punkty (z 29% do 27%), a sprzed dwunastu lat – o 7 punktów (z 34% do 27%).

Inny niż w pozostałych szkołach jest także w zawodówkach zasięg występowania na ich terenie substancji psychoaktywnych:

- ◆ w porównaniu z rokiem 2008 wzrósł odsetek uczniów zawodówek twierdzących, że na terenie ich szkoły zdarza się zażywanie narkotyków przez uczniów (z 50% do 57%);

- ◆ spadł natomiast wskaźnik spożywania alkoholu na terenie szkoły (o 4 punkty) i palenia papierosów (o 3 punkty).

Jedyny pozytywny trend obecny we wszystkich typach placówek edukacyjnych to zmniejszenie skali palenia papierosów przez uczniów na terenie szkoły. W 2010 roku o tym, że palenie papierosów na terenie szkoły zdarza się „bardzo często lub dosyć często”, mówiło 72% licealistów z ogólniaków, 81% uczniów z techników, 78% z liceów zawodowych i 80% z zawodówek. Biorąc pod uwagę rosnącą obecność narkotyków na terenie zawodówek oraz alkoholu na terenie liceów ogólnokształcących i liceów zawodowych, odnotowana w 2010 roku tendencja pokazuje, że sytuacja w tym zakresie, w porównaniu z rokiem 2008, znacznie się pogorszyła. Choć z drugiej strony warto dodać, że jest jednak lepsza niż w 2003 roku.

Najbezpieczniejsze szkoły to licea ogólnokształcące. Wyróżniają się one najniższym poziomem występowania przemocy oraz spożywania substancji psychoaktywnych. W technikach i liceach zawodowych pod pewnymi względami sytuacja się poprawiła (mniej kradzieży i wymuszeń pieniędzy), a pod innymi pogorszyła (więcej wskazań na odpowiedzi „bardzo lub dosyć często” zdarza się fizyczne znęcanie starszych nad młodszymi). Zasadnicze szkoły zawodowe nadal zdecydowanie wyróżniają się *in minus*.

Tabela 20

Czy w Twojej szkole zdarzają się przypadki:	Odpowiedzi uczniów															
	liceów ogólnokształcących				techników				liceów zawodowych				zasadniczych szkół zawodowych			
	CBOS		KBPN		CBOS		KBPN		CBOS		KBPN		CBOS		KBPN	
	'98	'03	'08	'10	'98	'03	'08	'10	'98	'03	'08	'10	'98	'03	'08	'10
w procentach																
– fizycznego znęcania się starszych uczniów nad młodszymi																
Bardzo często lub dosyć często	5	8	6	6	22	14	6	9	10	14	10	17	35	32	27	21
Dosyć rzadko	49	37	28	29	67	57	55	49	49	48	42	38	46	36	42	48
W ogóle	47	55	66	65	12	29	38	41	41	37	48	46	19	33	30	30
– zażywania narkotyków przez uczniów na terenie szkoły																
Bardzo często lub dosyć często	14	24	6	7	26	33	15	12	14	28	13	11	22	34	20	24
Dosyć rzadko	41	37	28	28	47	34	35	36	26	33	30	31	28	31	30	33
W ogóle	45	39	65	64	26	32	50	52	59	38	57	58	49	35	50	42
– picia alkoholu przez uczniów na terenie szkoły																
Bardzo często lub dosyć często	18	21	11	9	25	27	19	17	14	37	13	11	32	36	25	18
Dosyć rzadko	53	50	42	49	51	50	48	50	53	36	41	50	40	33	38	41
W ogóle	29	29	47	41	24	22	32	33	33	26	46	38	27	30	35	40
– palenia papierosów przez uczniów na terenie szkoły																
Bardzo często lub dosyć często	79	86	75	72	93	87	87	81	85	85	82	78	90	83	83	80
Dosyć rzadko	14	8	17	16	5	9	9	9	12	10	12	15	7	8	8	8
W ogóle	7	6	7	12	2	4	4	10	3	5	6	7	3	7	7	11
– wymuszania pieniędzy																
Bardzo często lub dosyć często	2	3	2	2	7	6	2	1	5	3	5	3	17	10	12	8
Dosyć rzadko	16	19	9	10	46	30	20	13	34	25	15	12	34	27	22	22
W ogóle	83	78	89	88	46	64	77	86	60	71	80	85	47	62	65	69
– odbierania siłą rzeczy osobistych, np. odzieży, plecaków, zegarków itp.																
Bardzo często lub dosyć często	2	2	0	2	3	5	2	2	2	3	4	4	10	8	9	8
Dosyć rzadko	10	14	8	8	32	22	14	13	12	22	14	13	24	27	20	19
W ogóle	88	83	91	90	64	73	84	85	85	75	82	83	64	64	70	72
– kradzieży, np. z szatni, z plecaków itp.																
Bardzo często lub dosyć często	15	16	7	4	18	15	9	8	24	26	11	11	31	23	14	12
Dosyć rzadko	60	44	47	37	57	55	56	42	60	46	50	44	38	45	29	33
W ogóle	25	40	46	59	25	30	35	50	15	27	39	45	30	31	56	54
– grożenia nauczycielom, zastraszania nauczycieli przez uczniów																
Bardzo często lub dosyć często	3	3	1	2	6	6	2	4	3	4	4	3	10	6	9	12
Dosyć rzadko	15	14	9	10	29	27	21	17	19	21	16	18	27	28	26	19
W ogóle	82	83	90	88	64	67	77	78	77	75	80	79	62	65	65	68

OGÓLNA OCENA SZKOŁY

W ocenie funkcjonowania szkoły brane były pod uwagę trzy kryteria: sposób nauczania, stosunek uczniów do nauczycieli i stosunek nauczycieli do uczniów.

W każdej edycji badania młodzież, która zauważała zmiany w sposobie nauczania, częściej oceniała, że są one na lepsze niż na gorsze. Jednocześnie połowa lub blisko połowa uczniów nie dostrzegła żadnych zmian w trakcie kilkuletniej nauki.

W latach 1996 – 2008 w relacjach nauczyciel – uczeń widoczna była komunikacyjna nierównowaga. W ocenie młodych ludzi to nauczyciele częściej niż uczniowie zmieniali swój stosunek na lepsze. Obecnie takich zróżnicowań nie zanotowano.

Tabela 21

Jak oceniasz, czy w okresie, od kiedy chodzisz do swej obecnej szkoły, zmienił się na lepsze, na gorsze czy też nie zmienił się:		Badania statutowe CBOS			Badania KBPN		
		1994	1996	1998	2003	2008	2010
		w procentach					
– sposób nauczania	Zmienił się na lepsze	24	23	23	24	24	19
	Zmienił się na gorsze	14	14	7	14	14	13
	W ogóle się nie zmienił	47	48	54	49	46	51
	Trudno powiedzieć	14	15	17	14	17	17
– stosunek uczniów do nauczycieli	Zmienił się na lepsze	18	21	20	26	23	20
	Zmienił się na gorsze	25	25	21	22	19	19
	W ogóle się nie zmienił	41	38	42	40	41	45
	Trudno powiedzieć	16	16	17	12	17	16
– stosunek nauczycieli do uczniów	Zmienił się na lepsze	19	22	21	25	21	18
	Zmienił się na gorsze	20	19	14	18	15	18
	W ogóle się nie zmienił	41	38	44	42	44	46
	Trudno powiedzieć	19	21	21	15	19	18

Oceny w zależności od typu szkoły kształtują się odmiennie. W stosunku do roku 2008 w opiniach na temat sposobu nauczania nie odnotowano istotnych zmian w technikach. W pozostałych typach szkół pojawiły się dwa różne trendy:

- ◆ w liceach ogólnokształcących o 8 punktów spadł odsetek uczniów wskazujących, że sposób nauczania „zmienił się na gorsze” i o tyle samo wzrósł „w ogóle się nie zmienił”;

- ◆ w liceach zawodowych i zasadniczych szkołach zawodowych spadł wskaźnik odpowiedzi „zmienił się na lepsze” (odpowiednio o 11 i o 6 punktów). W przypadku zawodówek to najniższy odsetek od 1998 roku. Ponadto w liceach zawodowych o 6 punktów wzrósł odsetek uczniów uważających, że sposób nauczania zmienił się na gorsze.

Tabela 22

Jak oceniasz, czy w okresie, od kiedy chodzisz do swej obecnej szkoły, zmienił się na lepsze, na gorsze czy też nie zmienił się:	Odpowiedzi uczniów															
	liceów ogólnokształcących				techników				liceów zawodowych				zasadniczych szkół zawodowych			
	CBOS		KBPN		CBOS		KBPN		CBOS		KBPN		CBOS		KBPN	
	'98	'03	'08	'10	'98	'03	'08	'10	'98	'03	'08	'10	'98	'03	'08	'10
	w procentach															
– sposób nauczania																
Zmienił się na lepsze	19	18	21	18	14	23	19	18	19	27	29	18	33	33	30	24
Zmienił się na gorsze	6	12	18	10	9	13	13	14	7	18	8	14	5	13	12	13
W ogóle się nie zmienił	60	59	46	54	57	48	51	52	56	38	44	51	46	41	39	42
Trudno powiedzieć	15	12	15	18	20	15	16	16	18	16	19	17	17	12	18	20
– stosunek uczniów do nauczycieli																
Zmienił się na lepsze	16	24	22	18	19	30	21	21	17	26	26	20	25	24	27	25
Zmienił się na gorsze	23	18	21	19	22	24	20	21	20	27	15	17	20	24	16	17
W ogóle się nie zmienił	48	46	40	49	39	37	43	42	45	33	42	47	37	39	37	40
Trudno powiedzieć	13	13	17	14	20	9	16	16	17	14	17	17	18	12	19	19
– stosunek nauczycieli do uczniów																
Zmienił się na lepsze	18	23	20	16	20	30	21	19	15	22	22	13	26	23	24	23
Zmienił się na gorsze	13	12	16	16	15	18	16	18	19	26	16	19	12	22	13	19
W ogóle się nie zmienił	51	50	46	51	40	40	43	46	45	33	44	46	42	39	42	39
Trudno powiedzieć	18	15	18	18	25	12	20	17	22	19	18	22	20	16	21	19

W latach 1998 – 2008 w liceach ogólnokształcących, technikach i zawodówkach grupa młodzieży oceniającej, że stosunek nauczycieli do uczniów zmienił się na lepsze, była liczniejsza niż grupa odpowiadająca, że zmienił się na gorsze. Wyjątkiem były licea zawodowe, w których w roku 1998 i 2003 odnotowano odwrotną tendencję.

W 2010 roku opisana tendencja uległa zahamowaniu. W liceach ogólnokształcących i technikach odsetki odpowiedzi pozytywnych i negatywnych wyrównały się (w obu typach szkół nieco spadły wskazania „zmienił się na lepsze”). W liceach zawodowych o 9 punktów zmalał odsetek odpowiedzi „zmienił się na lepsze” i o 3 punkty wzrósł „zmienił się na gorsze”. W zawodówkach odsetek wskazań „zmienił się na gorsze” wzrósł o 6 punktów.

Wyniki te sugerują, że wyczerpują się możliwości kolejnych zmian na lepsze w stosunku nauczycieli do uczniów. Ponieważ pytanie dotyczyło doświadczeń kilkuletnich („w okresie, od kiedy chodzisz do swej obecnej szkoły”), można przypuszczać, że nauczyciele raczej nie są skłonni do dalszej poprawy swoich relacji z uczniami.

Obserwowana w minionych latach poprawa relacji nauczyciel – uczeń nie zawsze przekładała się na poprawę stosunku uczniów do nauczycieli. Ta asymetria relacji była najlepiej widoczna w badaniu z 1998 roku w liceach ogólnokształcących i technikach,

w których uczniowie samokrytycznie przyznawali, że ich stosunek do nauczycieli częściej zmieniał się na gorsze niż na lepsze. W późniejszym okresie opinie ewoluowały i w 2008 roku w tych szkołach grupa badanych uważających, że stosunek uczniów do nauczycieli zmienił się na lepsze, była podobnie liczna jak grupa tych, którzy oceniali, że zmienił się na gorsze. Ten stan utrzymał się w 2010 roku.

W liceach zawodowych i zasadniczych szkołach zawodowych taka asymetria relacji nie występowała. Jeśli młodzież częściej oceniała, że stosunek nauczycieli do uczniów zmienił się na lepsze, to również częściej mówiła o pozytywnej zmianie stosunku uczniów do nauczycieli (i odwrotnie – jeśli „na gorsze”, to obustronnie). W 2010 roku było podobnie. W liceach zawodowych wskaźnik „zmiany na lepsze” spadł zarówno w ocenie stosunku nauczycieli do uczniów, jak i uczniów do nauczycieli. W mniejszej skali ten sam trend pojawił się w zawodówkach.

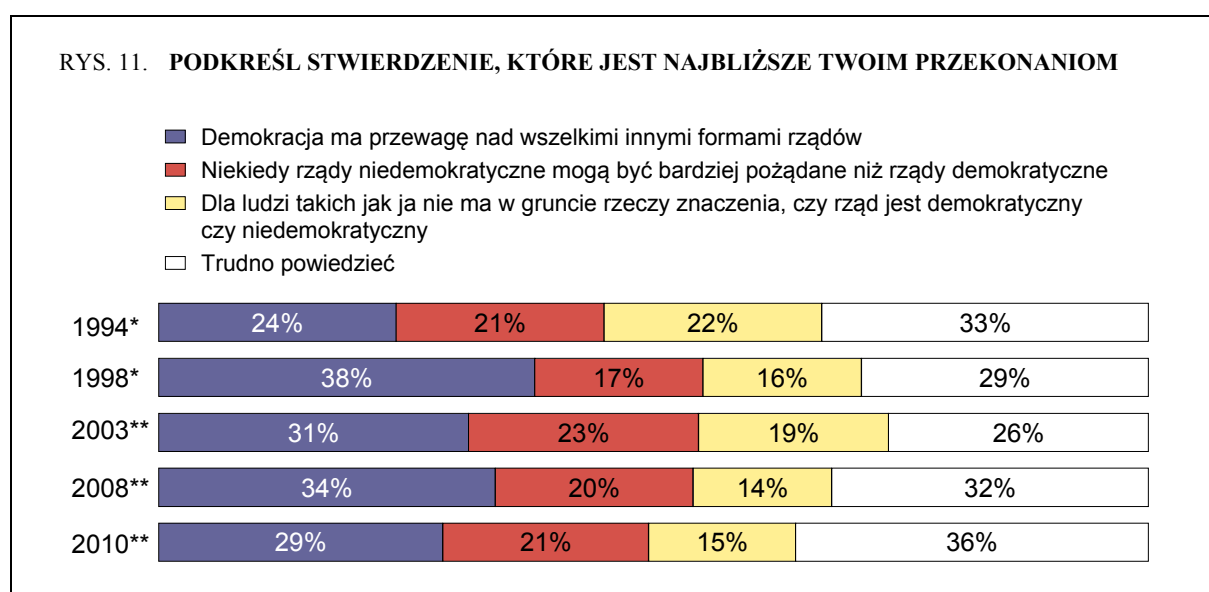
Traktując relacje między nauczycielami i uczniami jako jeden z kluczowych czynników budujących atmosferę w szkole, można powiedzieć, że w 2010 roku dało się zauważyć wyraźne pogorszenie atmosfery w liceach zawodowych. W mniejszym zakresie dotyczy to zawodówek, a w najmniejszym – techników i liceów ogólnokształcących.

W tym kontekście warto przypomnieć, jak uczniowie odpowiadali na pytanie o to, czy nauczyciele zachowują się *fair* i z wyczuciem w stosunku do nich. W 2010 roku odsetek młodzieży, z wyjątkiem uczniów liceów ogólnokształcących, oceniającej, że wszyscy lub większość nauczycieli zachowuje się wobec niej *fair*, był niższy niż w 2008 roku.

MŁODZIEŻ O POLITYCE, DEMOKRACJI I GOSPODARCE

STOSUNEK DO DEMOKRACJI JAKO FORMY RZĄDÓW

Stosunek młodego pokolenia do demokracji jako formy sprawowania władzy nie jest jednoznaczny, co przejawia się zarówno w tym, że żadna z przedstawionych opinii w tej sprawie nie uzyskała wyraźnej przewagi, jak i w relatywnie wysokim odsetku ankietowanych mających trudności w określeniu swoich poglądów.

* Badanie statutowe CBOS

** Badanie KBPN

Mimo że we wszystkich dotychczasowych pomiarach (lata 1994, 1998, 2003, 2008) opinie na temat demokracji były zróżnicowane, od roku 1998 do 2008 badani najczęściej deklarowali postawę prodemokratyczną, a więc zgadzali się ze stwierdzeniem, że demokracja ma przewagę nad innymi formami rządów. Obecnie odsetek respondentów podzielających ten pogląd się zmniejszył (do 29%), a przeważają ci, którzy nie potrafią sprecyzować swojego stosunku do demokracji (36%). Na tym samym poziomie co przed dwoma laty utrzymuje się odsetek ankietowanych relatywizujących dopuszczalną formę władzy, skłaniających się ku twierdzeniu, że niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż demokratyczne (21%). Badani marginalizujący znaczenie systemu politycznego (aprobujący

stwierdzenie: „Dla ludzi takich jak ja nie ma w gruncie rzeczy znaczenia, czy rząd jest demokratyczny czy niedemokratyczny”, co może świadczyć o swoistej alienacji politycznej) stanowią – podobnie jak w 2008 roku – 15% ogółu.

W porównaniu z dotychczasowymi pomiarami zwraca uwagę wysoki – najwyższy z notowanych do tej pory – odsetek respondentów niemających sprecyzowanych poglądów w kwestii demokracji i preferowanej formy sprawowania władzy. Jednocześnie odsetek badanych prezentujących postawę prodemokratyczną jest obecnie najniższy od początku lat dziewięćdziesiątych.

Opinie na temat demokracji są zróżnicowane w zależności od rodzaju szkoły, do której uczęszczają badani. Największe różnice zauważalne są w poglądach uczniów liceów ogólnokształcących i zasadniczych szkół zawodowych. Licealiści częściej przyjmują postawę prodemokratyczną (35%), choć jednocześnie częściej niż inni skłaniają się do popierania w pewnych okolicznościach niedemokratycznych form rządów (28%). W liceach niższy jest także niż w innych typach szkół odsetek uczniów niemających zdania na temat demokracji (28%) i odsetek politycznie wyalienowanych (9%). Dla porównania: młodzież ze szkół zawodowych najczęściej nie ma sprecyzowanych poglądów na temat demokracji (47%). Częściej niż uczniowie innych typów szkół deklaruje też obojętność wobec tej formy rządów (20%).

Tabela 23

Podkreśl stwierdzenie, które jest najbliższe Twoim przekonaniom	Odpowiedzi uczniów			
	liceów ogólnokształcących	techników	liceów zawodowych, technicznych lub profilowanych	zasadniczych szkół zawodowych
	w procentach			
Demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów	35	29	29	19
Niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż rządy demokratyczne	28	18	19	14
Dla ludzi takich jak ja nie ma w gruncie rzeczy znaczenia, czy rząd jest demokratyczny czy niedemokratyczny	9	17	16	20
Trudno powiedzieć	28	36	36	47

Badanie KBPN

Opinie badanych uczęszczających do techników i liceów profilowanych są do siebie zbliżone. W obu grupach najliczniejsi są ci, którzy nie potrafią określić swoich poglądów dotyczących formy sprawowania władzy, a odsetki respondentów prezentujących określone postawy wobec demokracji różnią się nieznacznie. Blisko trzech na dziesięciu uczniów obu typów szkół deklaruje postawę prodemokratyczną (po 29%), mniej niż co piąty ma relatywne podejście do demokracji (odpowiednio: 18% i 19%), a mniej więcej co szósty twierdzi, że nie przywiązuje wagi do formy rządów (odpowiednio: 17% i 16%).

Nie bez znaczenia dla opinii o demokracji są też materialne warunki życia badanych. Uczniowie określający je jako raczej dobre lub bardzo dobre częściej niż deklarujący średnią bądź słabą kondycję finansową swojej rodziny zgadzają się ze stwierdzeniem, że demokracja ma przewagę nad innymi formami rządów. Jednocześnie uczniowie z rodzin gorzej sytuowanych częściej niż inni twierdzą, że forma sprawowania władzy nie ma dla nich znaczenia, co należy traktować jako przejaw alienacji politycznej.

Tabela 24

Podkreśl stwierdzenie, które jest najbliższe Twoim przekonaniom	Odpowiedzi uczniów oceniających obecne warunki materialne swojej rodziny jako		
	bardzo złe/ raczej złe	średnie, przeciętne	bardzo dobre/ raczej dobre
	w procentach		
Demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów	23	27	31
Niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż rządy demokratyczne	20	19	23
Dla ludzi takich jak ja nie ma w gruncie rzeczy znaczenia, czy rząd jest demokratyczny czy niedemokratyczny	20	14	14
Trudno powiedzieć	37	40	33

Badanie KBPN

Badani różnią się w ocenach demokracji w zależności od deklarowanych autoidentyfikacji światopoglądowych. Uczniowie określający swoje poglądy jako lewicowe postawę prodemokratyczną prezentują równie często jak autorytarną. W grupie badanych o poglądach prawicowych najczęstsze są postawy prodemokratyczne (45%), jednocześnie tylko nieliczni zaliczają się do wyalienowanych politycznie (4%).

Tabela 25

Podkreśl stwierdzenie, które jest najbliższe Twoim przekonaniom	Deklarowane poglądy polityczne			
	lewicowe	centrowe	prawicowe	trudno powiedzieć
	w procentach			
Demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów	32	31	45	25
Niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż rządy demokratyczne	33	27	33	15
Dla ludzi takich jak ja nie ma w gruncie rzeczy znaczenia, czy rząd jest demokratyczny czy niedemokratyczny	15	13	4	17
Trudno powiedzieć	20	29	18	43

O stosunku młodego pokolenia do demokracji świadczą również opinie dotyczące wybranych zjawisk ze sfery życia publicznego związanych z funkcjonowaniem tego systemu. Tak jak we wcześniejszych pomiarach, ponad połowa badanych (56%) za normalne w ustroju demokratycznym uznaje długotrwałe dyskusje w Sejmie, mniej więcej jedna trzecia zaś (31%) jest przeciwnego zdania.

Tabela 26

Jak sądzisz, czy w ustroju demokratycznym jest (są) normalne czy też nie jest (nie są) normalne:	Jest (są) normalne					Nie jest (nie są) normalne					Nie wiem				
	Badania statutowe CBOS		Badania KBPN			Badania statutowe CBOS		Badania KBPN			Badania statutowe CBOS		Badania KBPN		
	IV 1996	XII 1998	XII 2003	X 2008	XI 2010	IV 1996	XII 1998	XII 2003	X 2008	XI 2010	IV 1996	XII 1998	XII 2003	X 2008	XI 2010
	w procentach														
– długotrwałe dyskusje w Sejmie	53	61	57	59	56	32	29	33	30	31	15	10	10	10	13
– wtykanie nosa w różne sprawy przez dziennikarzy	71	65	74	57	53	20	28	19	35	38	9	7	7	8	9
– spory między partiami politycznymi	58	60	56	40	38	28	26	33	54	53	14	14	11	6	9
– natłok sprzecznych informacji i opinii	30	34	36	25	24	47	40	47	59	61	23	26	17	16	15
– spory między rządem, parlamentem, prezydentem	30	37	32	18	21	54	42	53	74	69	16	21	14	7	10

Mimo że dla większości młodzieży rozbieżność opinii i konfrontacja różnych poglądów w parlamencie nie jest sprzeczna z zasadami demokracji, to spory między partiami oraz między organami władzy wykonawczej i ustawodawczej są już przedmiotem krytyki.

Więcej niż co drugi badany (53%) uważa, że w ustroju demokratycznym konflikty między partiami politycznymi nie są zjawiskiem normalnym, natomiast za demokratyczną normę uznaje je mniej niż dwie piąte (38%). Taki rozkład opinii w tej sprawie utrzymuje się od poprzedniego pomiaru (w roku 2008), kiedy to po raz pierwszy liczebnie przeważali uczniowie uważający międzypartyjne spory za zjawisko nietypowe dla demokracji nad tymi, którzy uznają je za normalne.

Podobnie kształtują się opinie na temat sporów między rządem, parlamentem i prezydentem. Blisko siedmiu na dziesięciu uczniów (69%) uważa, że takie spory nie są w demokracji czymś normalnym, a tylko jedna piąta (21%) uznaje je za normę. W dotychczasowych badaniach spory między władzą wykonawczą a ustawodawczą częściej były przedmiotem krytyki niż aprobaty, ale dopiero w 2008 roku odnotowaliśmy tak wyraźną liczebną różnicę między zwolennikami obu poglądów, która utrzymuje się do dziś.

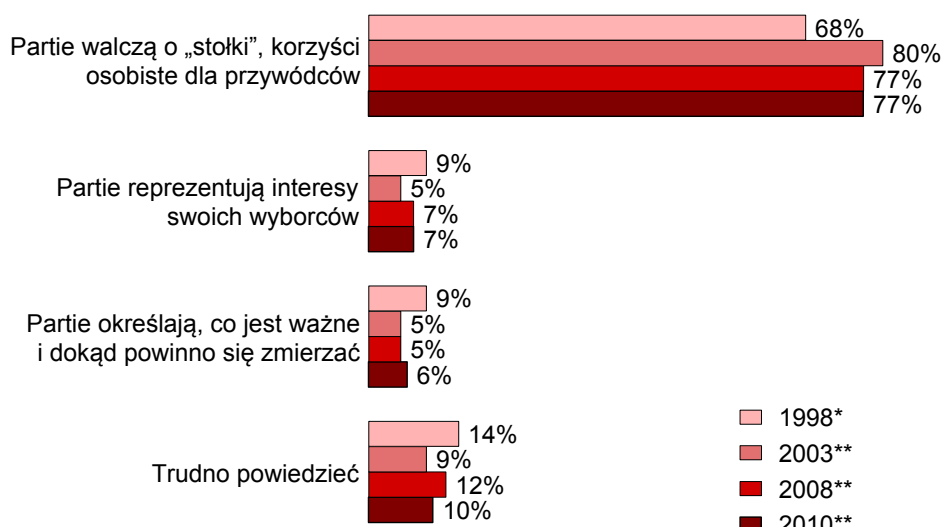
We wszystkich pomiarach od 1996 roku badani częściej skłaniają się ku twierdzeniu, że natłok sprzecznych informacji nie jest typowy dla ustroju demokratycznego (61%), niż wyrażają przeciwne zdanie (24%). W porównaniu z rokiem 2008 opinie w tej kwestii zmieniły się tylko nieznacznie.

Wprawdzie ponad połowa młodzieży (53%) uznaje ujawnianie przez dziennikarzy „różnych spraw” z życia publicznego za normalne dla demokracji, jednak opinia ta jest podzielana zdecydowanie rzadziej niż w latach ubiegłych. Od roku 2003 obserwujemy wzrost odsetka ankietowanych przekonanych, że nie jest to standardowy element demokracji. Obecnie opinię tę wyraża niemal dwie piąte badanych (38%).

OPINIE O PARTIACH POLITYCZNYCH

Na obraz ustroju demokratycznego, jaki wyłania się z opinii młodzieży, składa się również postrzeganie przez nią partii politycznych. Okazuje się, że podobnie jak w poprzednich latach tylko nieliczni ankietowani uważają, że partie reprezentują interesy swoich wyborców (7%), lub określają, co jest ważne i dokąd powinno się zmierzać (6%). Pomimo upływu lat i zmian na polskiej scenie politycznej niezmiennie utrzymuje się wśród młodzieży negatywny obraz partii politycznych. Wyraża się to w przekonaniu, że ich głównym celem jest zdobycie władzy i czerpanie osobistych korzyści przez przywódców (77%). Opinia ta dominuje we wszystkich grupach społeczno-demograficznych.

RYS. 12. CZYM, TWOIM ZDANIEM, PRZEDE WSZYSTKIM ZAJMUJĄ SIĘ ISTNIEJĄCE W POLSCE PARTIE POLITYCZNE?

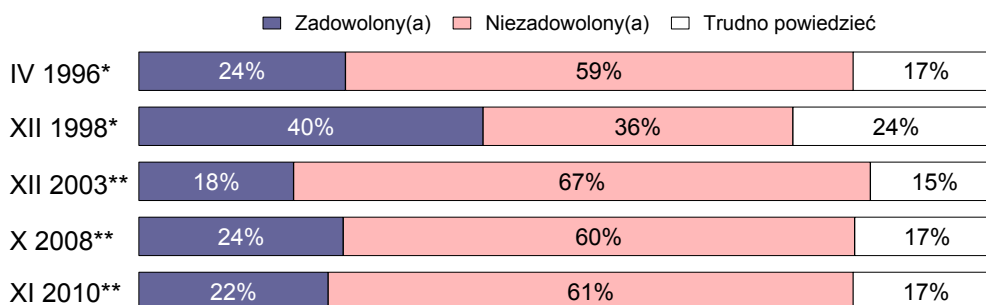
* Badanie statutowe CBOS

** Badanie KBPN

OCENA FUNKCJONOWANIA DEMOKRACJI W POLSCE

W dotychczasowych badaniach jedynie w roku 1998 odsetek młodych ludzi zadowolonych ze sposobu funkcjonowania demokracji w Polsce przeważał nad odsetkiem niezadowolonych. Obecnie trzech na pięciu ankietowanych (61%) wyraża brak satysfakcji ze sposobu działania demokracji w naszym kraju, a tylko co piąty (22%) jest odmiennego zdania. W porównaniu z poprzednim pomiarem nie odnotowaliśmy istotnych zmian opinii w tej sprawie.

RYS. 13. CZY, OGÓLNIIE RZECZ BIORĄC, JESTEŚ ZADOWOLONY(A) CZY NIEZADOWOLONY(A) ZE SPOSOBU, W JAKI FUNKCJONUJE DEMOKRACJA W NASZYM KRAJU?

* Badanie statutowe CBOS

** Badanie KBPN

Niezadowolenie z funkcjonowania demokracji w Polsce przeważa wśród uczniów wszystkich typów szkół, z tym że licealiści relatywnie częściej niż pozostali wyrażają w tej kwestii aprobatę (27%). Najniższy poziom zadowolenia odnotowaliśmy wśród uczniów zasadniczych szkół zawodowych, którzy jednocześnie częściej niż inni ankietowani mają trudności z oceną sposobu funkcjonowania demokracji w naszym kraju. Wśród uczniów techników odsetek niezadowolonych jest trzykrotnie większy niż zadowolonych (66% wobec 20%), a wśród uczniów liceów profilowanych, zawodowych lub technicznych proporcje są zbliżone (odpowiednio: 64% i 23%).

Tabela 27

Czy, ogólnie rzecz biorąc, jesteś zadowolony(a) czy niezadowolony(a) ze sposobu, w jaki funkcjonuje demokracja w naszym kraju?	Odpowiedzi uczniów			
	liceów ogólnokształcących	techników	liceów zawodowych, technicznych lub profilowanych	zasadniczych szkół zawodowych
	w procentach			
Zadowolony(a)	27	20	23	15
Niezadowolony(a)	58	66	64	58
Trudno powiedzieć	15	14	13	27

Badanie KBPN

Inaczej niż w poprzednich latach, obecnie notujemy jedynie słaby związek między zainteresowaniem polityką a zadowoleniem z działania demokracji. Oczywiście duże zainteresowanie polityką sprzyja ogólnej krystalizacji poglądów w tym zakresie. Wśród uczniów interesujących się życiem politycznym więcej jest niż wśród innych zarówno niezadowolonych z funkcjonowania demokracji w naszym kraju (67%), jak i zadowolonych (28%). Wśród uczniów średnio zainteresowanych polityką zadowolony ze stanu polskiej demokracji jest co czwarty (25%), a wśród w ogóle niezainteresowanych – jedynie co szósty (17%).

Tabela 28

Czy, ogólnie rzecz biorąc, jesteś zadowolony(a) czy niezadowolony(a) ze sposobu, w jaki funkcjonuje demokracja w naszym kraju?	Jak określił(a)byś swoje zainteresowanie polityką?			
	Bardzo duże/ duże	Średnie	Nikłe/ żadne	Określił(a)byś to inaczej
	w procentach			
Zadowolony(a)	28	25	17	11
Niezadowolony(a)	67	61	61	56
Trudno powiedzieć	5	14	22	33

Badanie KBPN

Krytycyzmowi wobec funkcjonowania demokracji w Polsce sprzyja przekonanie o dopuszczalności niedemokratycznych form rządów w pewnych sytuacjach, jak i swoiste autowykluczenie z debaty publicznej, które przejawia się w akceptacji stwierdzenia: „Dla ludzi takich jak ja nie ma w gruncie rzeczy znaczenia, czy rząd jest demokratyczny czy niedemokratyczny”.

Tabela 29

Podkreśl stwierdzenie, które jest najbliższe Twoim przekonaniom	Czy, ogólnie rzecz biorąc, jesteś zadowolony(a) czy niezadowolony(a) ze sposobu, w jaki funkcjonuje demokracja w naszym kraju?		
	Zadowolony(a)	Niezadowolony(a)	Trudno powiedzieć
	w procentach		
Demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów	48	26	17
Niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż rządy demokratyczne	15	25	12
Dla ludzi takich jak ja nie ma w gruncie rzeczy znaczenia, czy rząd jest demokratyczny czy niedemokratyczny	9	16	17
Trudno powiedzieć	28	33	54

Badanie KBPN

Dopełnieniem opinii przedstawicieli młodego pokolenia na temat demokracji w Polsce jest stosunek uczniów do kilku przedstawionych stwierdzeń charakteryzujących sposób jej funkcjonowania w naszym kraju.

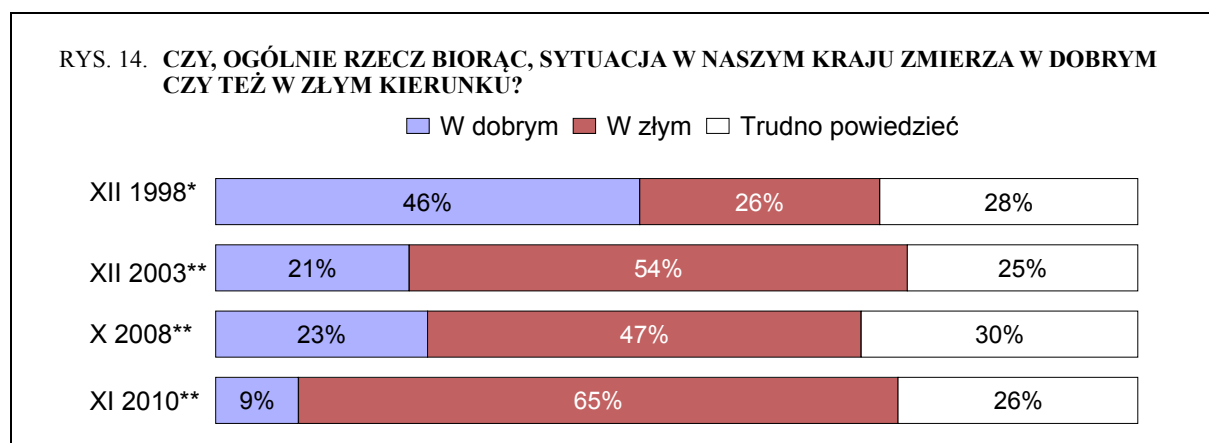
Podobnie jak w poprzednich latach opinie uczniów dotyczące różnych aspektów działania demokracji nie nastrojają optymizmem. Większość ankietowanych postrzega polityków jako dbających jedynie o własną karierę niezależnie od deklarowanych przez nich zamiarów (87%), jak również nie wierzy, że chcą coś zrobić dla dobra ogółu (73%). Partie polityczne to według większości badanych organizacje zainteresowane jedynie walką o głosy wyborców, nie liczące się z ich zdaniem (82%). Ponadto wśród uczniów przeważa opinia, że zwykli obywatele nie mają wpływu na działania rządu (70%). Jedynym pozytywnym akcentem w wyobrażeniach młodego pokolenia o funkcjonowaniu demokracji jest podzielane przez trzy czwarte badanych (73%) przekonanie, że w Polsce podczas wyborów głosujący mają szansę dokonania rzeczywistego wyboru.

Opinie dotyczące różnych aspektów funkcjonowania demokracji w naszym kraju, po zdecydowanym pogorszeniu w 2003 roku, utrzymują się na zbliżonym, relatywnie niskim poziomie.

Tabela 30

Czy zgadzasz się czy też nie zgadzasz z następującymi opiniami?	Zdecydowanie się zgadzam				Raczej się zgadzam				Raczej się nie zgadzam				Zdecydowanie się nie zgadzam				Trudno powiedzieć			
	CBOS	KBPN			CBOS	KBPN			CBOS	KBPN			CBOS	KBPN			CBOS	KBPN		
		1998	2003	2008		2010	1998	2003		2008	2010	1998		2003	2008	2010		1998	2003	2008
	w procentach																			
Większość polityków niezależnie od tego, co mówi, tak naprawdę dba tylko o swoją karierę	44	60	61	59	35	27	26	28	10	4	6	6	3	5	4	2	8	3	4	5
Partie są zainteresowane wyłącznie w zdobywaniu głosów obywateli podczas wyborów, a nie interesują się ich opiniami	34	46	43	46	36	33	37	36	15	8	9	8	3	5	4	3	11	8	8	7
Zwykli obywatele nie mają wpływu na to, co robi rząd	30	48	43	40	31	26	31	30	20	15	14	17	10	8	8	7	8	4	4	6
W Polsce podczas wyborów głosujący mają szansę dokonania rzeczywistego wyboru	34	29	27	29	41	45	48	44	13	14	13	13	3	5	5	4	10	8	8	10
Partie polityczne reprezentują interesy i poglądy obywateli	6	4	5	3	25	15	20	18	38	40	43	43	13	30	23	23	19	10	9	13
Większość polityków to ludzie, którzy chcą coś zrobić dla dobra ogółu	5	5	3	2	22	12	12	14	42	44	47	41	17	32	29	32	13	7	9	11

Krytycyzm wobec funkcjonowania demokracji i negatywne oceny poszczególnych jej aspektów korespondują z opiniami o ogólnej sytuacji w kraju. Poglądy młodzieży w tej kwestii są najgorsze z dotychczas notowanych. Większość badanych uważa, że sytuacja w Polsce zmierza w złym kierunku (65%), a tylko 9% wyraża przeciwną opinię. W porównaniu z poprzednim pomiarem odsetek ankietowanych pozytywnie oceniających ogólną sytuację w kraju zmniejszył się o 14 punktów, jednocześnie zaś znacznie zwiększył się (o 18 punktów) odsetek respondentów niezadowolonych z kierunku przemian.

* Badanie statutowe CBOS

** Badanie KBPN

Opinie młodych ludzi o ogólnej sytuacji w Polsce wiążą się z postrzeganiem warunków materialnych ich rodzin. Im gorsze oceny tych warunków, tym częściej wyrażana jest opinia, że sytuacja w kraju zmierza w złym kierunku. Jednocześnie respondenci określający warunki materialne swojej rodziny jako bardzo dobre częściej niż pozostali uważają, że sytuacja w Polsce zmienia się na lepsze.

Tabela 31

Czy, ogólnie rzecz biorąc, sytuacja w naszym kraju zmierza w dobrym czy też w złym kierunku?	Odpowiedzi uczniów oceniających obecne warunki materialne swoich rodzin jako				
	bardzo złe	raczej złe	średnie, przeciętne	raczej dobre	bardzo dobre
	w procentach				
W dobrym	9	6	7	10	15
W złym	82	74	68	64	57
Trudno powiedzieć	9	20	25	26	28

Badanie KBPN

Opinie o rozwoju sytuacji w kraju wiążą się również z wielkością miejscowości, w której mieszkają ankietowani. Wprawdzie negatywne oceny w tym względzie przeważają w miejscowościach wszystkich kategorii, ale zdecydowanie najgorzej rozwój sytuacji w Polsce postrzega młodzież wiejska (70%). Natomiast najwięcej pozytywnych ocen odnotowaliśmy wśród uczniów z największych miast (15%).

Tabela 32

Czy, ogólnie rzecz biorąc, sytuacja w naszym kraju zmierza w dobrym czy też w złym kierunku?	Odpowiedzi uczniów mieszkających				
	na wsi	w miastach poniżej 20 tys. mieszkańców	w miastach od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców	w miastach od 101 tys. do 500 tys. mieszkańców	w miastach 501 tys. mieszkańców i więcej
	w procentach				
W dobrym	8	14	8	9	15
W złym	70	60	63	60	59
Trudno powiedzieć	23	26	29	31	26

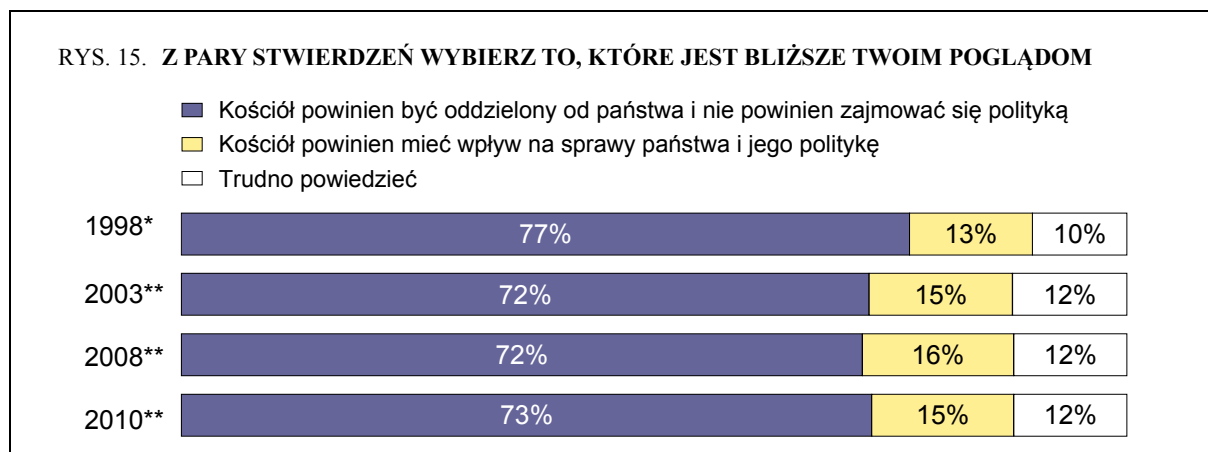
Badanie KBPN

Pokolenie, które nabywa kompetencji obywatelskich w latach ogólnoswiatowego kryzysu ekonomicznego, a jego poglądy polityczne kształtują się w okresie międzypartyjnych konfliktów i zaostrzającej się debaty publicznej, negatywnie postrzega rozwój ogólnej sytuacji w Polsce. Wydaje się, że nie jest to wynik refleksji, a raczej odbicie dominujących w dyskursie publicznym tendencji. Brak własnych doświadczeń, zapewniających dystans i szerszą perspektywę interpretacyjną, połączony z niewielkim zainteresowaniem polityką sprawia, że młodzi ludzie są bardzo wrażliwi na kreowaną w mass mediach rzeczywistość: pokolenie „staje się tylko gąbką – podatną na wchłanianie wielorakich przypadkowych wrażeń, docierających doń bardziej przez pryzmat mediów niż danych realnego życia”¹.

STOSUNEK DO ROLI KOŚCIOŁA W ŻYCIU POLITYCZNYM

Tak jak w poprzednich pomiarach, większość ankietowanych (73%) uważa, że Kościół powinien być oddzielony od państwa i nie powinien zajmować się polityką. Przeciwnego zdania jest 15% respondentów. W tej kwestii opinie młodzieży są stabilne i nie ulegają istotnym zmianom.

¹ H. Świda-Ziemba, *Młodzi w nowym świecie*, Kraków 2005, s. 20.

* Badanie statutowe CBOS

** Badanie KBPN

W omawianym badaniu, tak jak we wcześniejszych, możemy zaobserwować związek między poglądami na udział Kościoła w życiu politycznym a religijnością badanych wyrażającą się zarówno w sferze autoidentyfikacji, jak i częstotści uczestnictwa w praktykach religijnych. Zależność ta nie zmienia faktu, że nawet ci, którzy określają się jako głęboko wierzący, oraz praktykujący religijnie kilka razy w tygodniu na ogół wyrażają przekonanie, że Kościół powinien być oddzielony od państwa.

Tabela 33

Z pary stwierdzeń wybierz to, które jest bliższe Twoim poglądom	Niezależnie od udziału w praktykach religijnych, czy uważasz się za osobę:			
	głęboko wierzącą	wierzącą	niezdecydowaną	niewierzącą
	w procentach			
Kościół powinien być od państwa oddzielony i nie powinien zajmować się polityką	51	70	86	93
Kościół powinien mieć wpływ na sprawy państwa i jego politykę	35	17	9	0
Trudno powiedzieć	15	13	6	7

Badanie KBPN

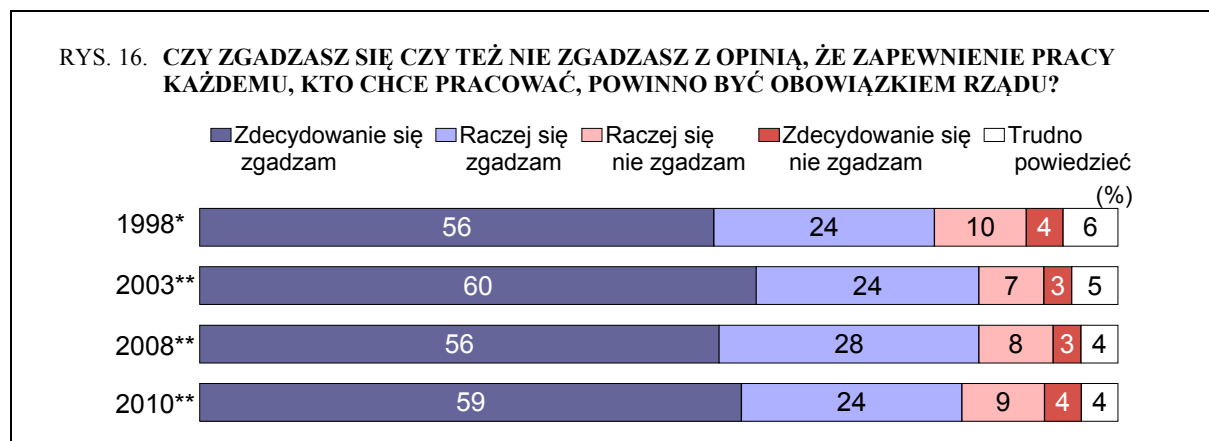
Tabela 34

Z pary stwierdzeń wybierz to, które jest bliższe Twoim poglądom	Czy bierzesz udział w takich praktykach religijnych jak msze, nabożeństwa lub spotkania religijne?				
	Tak, kilka razy w tygodniu	Tak, raz w tygodniu	Tak, przeciętnie 1–2 razy w miesiącu	Tak, kilka razy w roku	W ogóle w nich nie uczestniczę
	w procentach				
Kościół powinien być od państwa oddzielony i nie powinien zajmować się polityką	49	66	79	81	82
Kościół powinien mieć wpływ na sprawy państwa i jego politykę	37	21	13	9	5
Trudno powiedzieć	14	13	8	11	12

Badanie KBPN

PAŃSTWO A GOSPODARKA

Podobnie jak w poprzednich latach zdecydowana większość uczniów uważa, że państwo powinno gwarantować obywatelom miejsca pracy. Ze stwierdzeniem, że obowiązkiem rządu jest zapewnienie zatrudnienia każdemu, kto chce pracować, zgadza się 83% badanych uczniów, jedynie 13% wyraża opinię przeciwną.

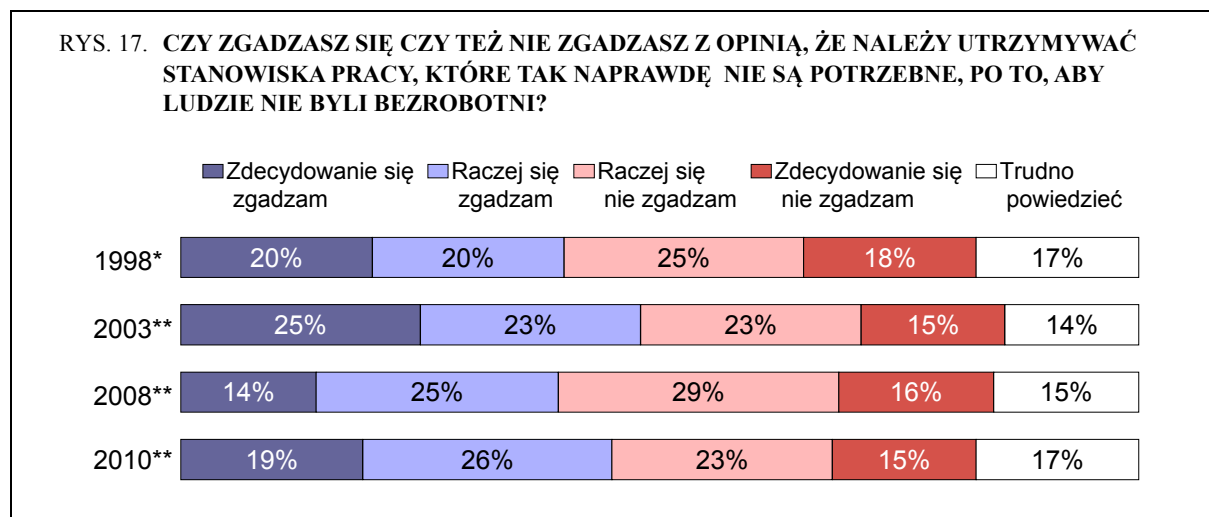
* Badanie statutowe CBOS

** Badanie KBPN

Nie bez wpływu na tę kwestię jest zainteresowanie badanych polityką. Im ono większe, tym mniejsza akceptacja ingerencji rządu w rynek pracy.

Oceny dotyczące utrzymywania niepotrzebnych stanowisk pracy w celu zapobiegania bezrobociu nie są już tak jednoznaczne. Interwencjonizm w tej formie popiera 45% uczniów,

a 38% uważa, że jest on niedopuszczalny (w tym 15% zdecydowanie się temu sprzeciwia). W porównaniu z rokiem 2008 odsetek uczniów aprobujących utrzymywanie niepotrzebnych stanowisk pracy po to, aby ludzie nie byli bezrobotni, zwiększył się o 6 punktów, zmalała natomiast (o 7 punktów) grupa tych, którzy potępiają takie praktyki.

* Badanie statutowe CBOS

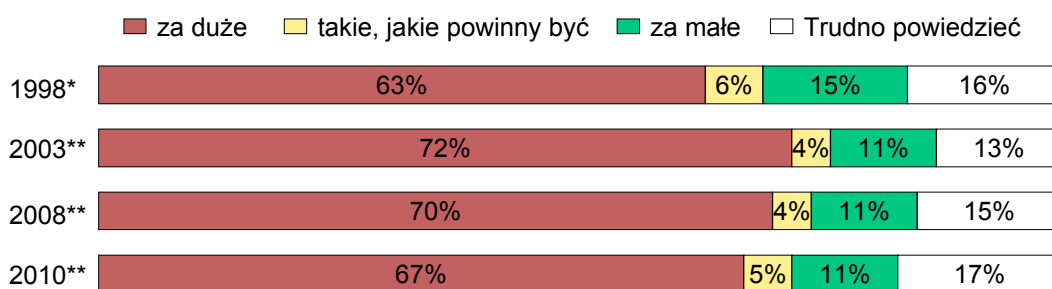
** Badanie KBPN

Wszyscy badani uczniowie wychowywali się w okresie gospodarki wolnorynkowej, opartej na konkurencji. Różni ich jednak akceptacja pozarynkowych regulacji rynku pracy. Przekonanie, że zbyteczne miejsca pracy należy utrzymywać, by zapewnić ludziom zatrudnienie, przeważa wśród uczniów zasadniczych szkół zawodowych (62%) i liceów profilowanych (51%). Przeciwną opinię częściej niż inni wyrażają natomiast uczniowie liceów ogólnokształcących – zarówno prywatnych (55%), jak i publicznych (46%). Bardziej krytyczni wobec takiego rozwiązania są też badani określający swoje zainteresowanie polityką jako co najmniej duże.

STOSUNEK DO NIERÓWNOŚCI DOCHODÓW

Dwie trzecie uczniów (67%) postrzega rozpiętość dochodów w Polsce jako zbyt dużą. Co dwudziesty młody człowiek (5%) jest zdania, że różnice między najwyższymi a najniższymi dochodami są takie, jakie być powinny, a co dziewiąty (11%) określa to zróżnicowanie jako zbyt małe.

RYS. 18. JAK OCENIASZ, CZY RÓŻNICE POMIĘDZY NAJNIŻSZYMI A NAJWYŻSZYMI DOCHODAMI W KRAJU SĄ:

* Badanie statutowe CBOS

** Badanie KBPN

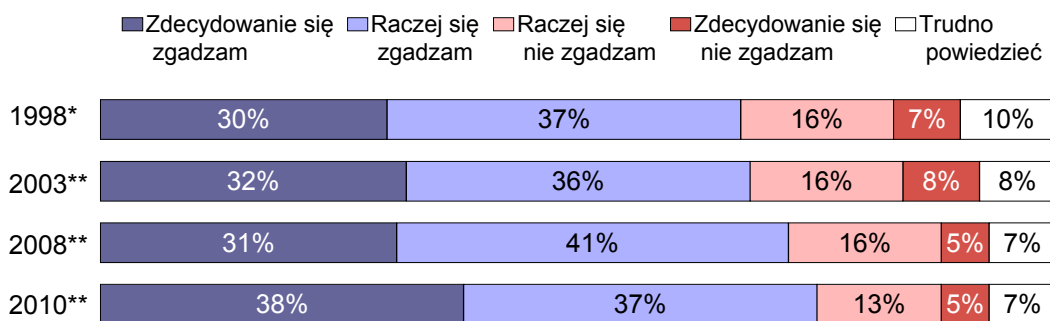
Mimo że rozpiętość zarobków w Polsce jest postrzegana przeważnie jako zbyt duża, to można zaobserwować różnice opinii w tej kwestii między uczniami o lewicowych poglądach politycznych i tymi, którzy identyfikują się z prawicą. Młodzież określająca swoje poglądy jako prawicowe częściej uważa, że zróżnicowanie dochodów jest zbyt duże, natomiast wśród deklarujących orientację lewicową – paradoksalnie – liczniejsi niż w pozostałych kategoriach są ci, którzy postrzegają je jako zbyt małe.

STOSUNEK DO POMOCY SPOŁECZNEJ

Wyrażane przez większość badanych przekonanie, że rząd powinien zapewnić zatrudnienie gotowym do pracy obywatelom, jak również podzielana przez niemały odsetek uczniów opinia, że należy utrzymywać zbędne stanowiska pracy, aby uchronić obywateli przed bezrobociem, mogłyby sugerować, że młode pokolenie kładzie duży nacisk na funkcje socjalne państwa. Przypuszczenie to nie znajduje jednak potwierdzenia. Badani uczniowie w większości są zdania, że pomocą państwa objętych jest zbyt wielu obywateli; często też skłaniają się ku twierdzeniu, że korzystają z niej osoby, które na nią nie zasługują.

Trzy czwarte uczniów (75%) zgadza się ze stwierdzeniem, że obecnie zbyt dużo ludzi liczy na pomoc państwa, przeciwnego zdania jest mniej niż jedna piąta (18%). W porównaniu z poprzednim pomiarem zwiększył się o 7 punktów (do 38%) odsetek uczniów zdecydowanie zgadzających się z tym stwierdzeniem.

RYS. 19. CZY ZGADZASZ SIĘ CZY TEŻ NIE ZGADZASZ Z OPINIĄ, ŻE ZBYT DUŻO LUDZI LICZY OBECNIE NA POMOC PAŃSTWA?

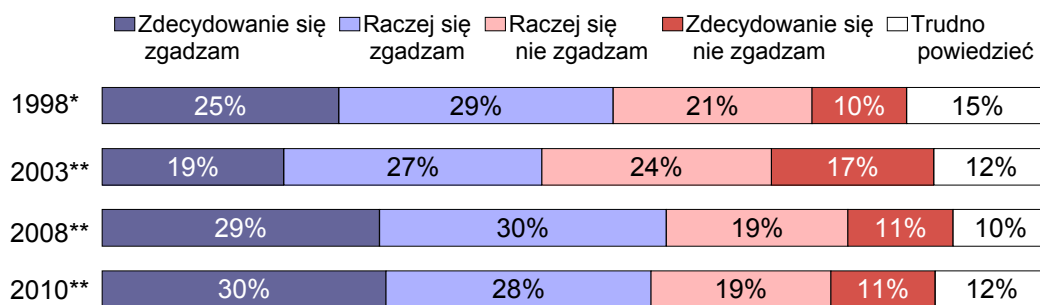

* Badanie statutowe CBOS

** Badanie KBPN

Ponad połowa badanych (58%) uważa, że wielu beneficjentów pomocy społecznej nie zasługuje na wsparcie ze strony państwa. Opinie w tej kwestii nie zmieniły się istotnie w stosunku do roku 2008.

RYS. 20. CZY ZGADZASZ SIĘ CZY TEŻ NIE ZGADZASZ Z OPINIĄ, ŻE WIELU Z TYCH, KTÓRZY OTRZYMUJĄ ZASIŁKI Z POMOCY SPOŁECZNEJ, TAK NAPRAWDĘ NIE ZASŁUGUJE NA POMOC?

* Badanie statutowe CBOS

** Badanie KBPN

ZAINTERESOWANIE POLITYKĄ I DEKLAROWANE POGLĄDY POLITYCZNE

ZAINTERESOWANIE POLITYKĄ

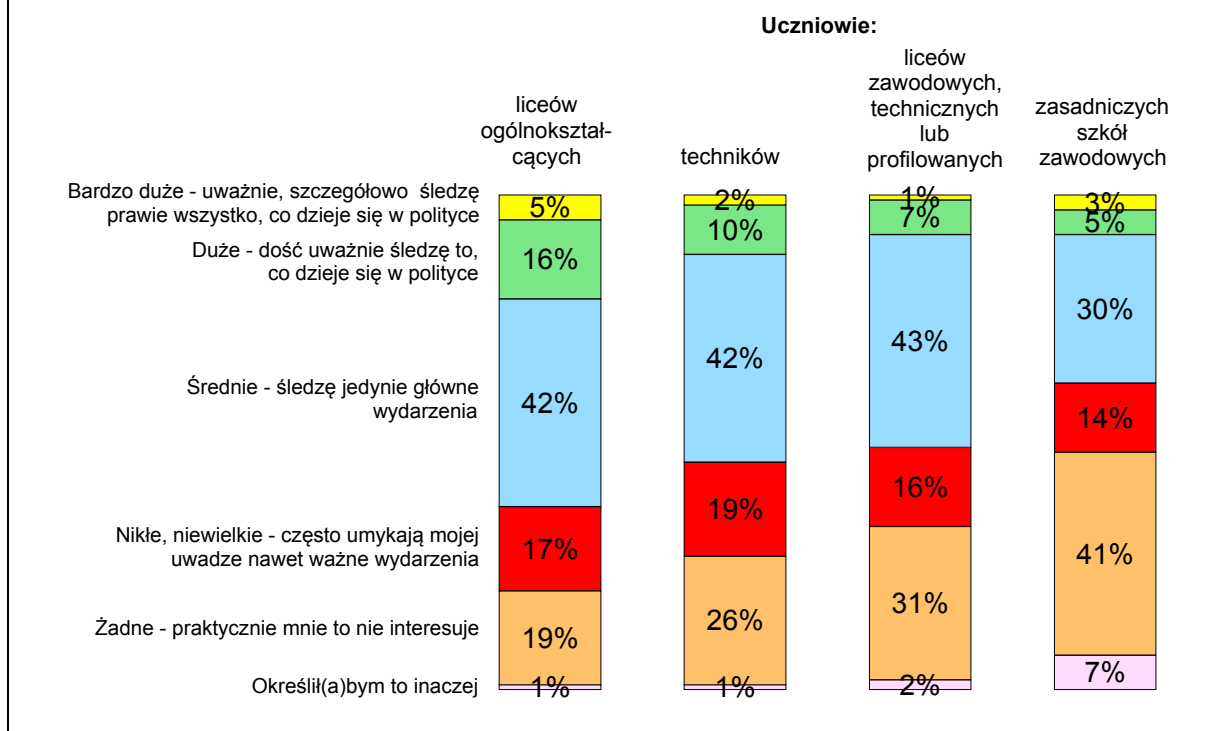
Największa liczebnie grupa młodzieży kończącej edukację w szkołach ponadgimnazjalnych (40%) określa poziom swojego zainteresowania polityką jako średni – śledzi jedynie najważniejsze wydarzenia polityczne. Ponad jedna czwarta (27%) przyznaje, że praktycznie nie interesuje się polityką, a dalsze 17% deklaruje nikłe nią zainteresowanie. Jedynie 14% badanych uczniów twierdzi, że scenę polityczną obserwuje raczej uważnie. Od roku 1998 zainteresowanie młodzieży polityką utrzymuje się na zbliżonym, relatywnie niskim poziomie i jest mniejsze od notowanego w roku 1996.

Tabela 35

Jak określił(a)byś swoje zainteresowanie polityką?	Badania statutowe CBOS		Badania KBPN		
	IV 1996	XII 1998	XII 2003	X 2008	XI 2010
	w procentach				
Bardzo duże – uważnie, szczegółowo śledzę prawie wszystko, co dzieje się w polityce	3	3	3	4	4
Duże – dość uważnie śledzę to, co dzieje się w polityce	14	8	10	9	10
Średnie – śledzę jedynie główne wydarzenia	52	42	38	39	40
Nikłe, niewielkie – często umykają mojej uwadze nawet ważne wydarzenia	18	23	21	20	17
Żadne – praktycznie mnie to nie interesuje	13	23	25	27	27
Określił(a)bym to inaczej	0	1	3	2	2

Zgromadzone dane pozwalają stwierdzić, że istnieje związek między poziomem zainteresowania polityką a typem szkoły, do której uczęszczają badani, choć nie zmienia to faktu, że wśród ogółu młodzieży nie ma większego zainteresowania wydarzeniami politycznymi. Relatywnie najbardziej interesują się polityką uczniowie liceów ogólnokształcących, a najmniej – zasadniczych szkół zawodowych.

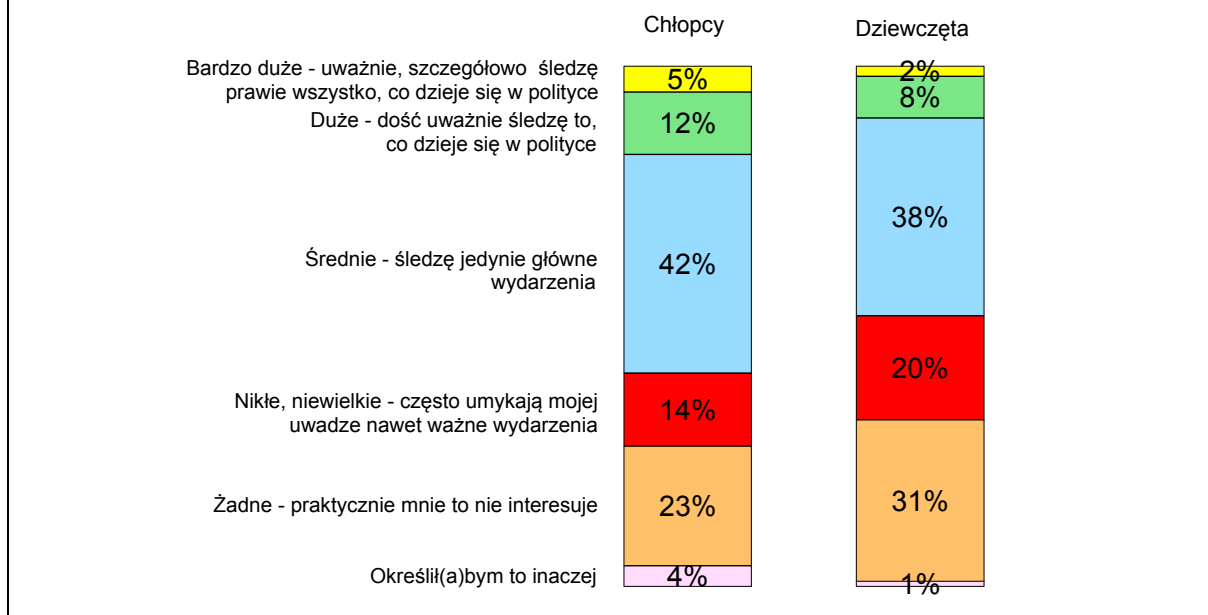
RYS. 21. ZAINTERESOWANIE POLITYKĄ A TYP SZKOŁY

Badanie KBPN 2010

Co najmniej średnie zainteresowanie sferą polityki częściej deklarują chłopcy niż dziewczęta, które na ogół interesują się życiem politycznym w niewielkim stopniu lub w ogóle nie przejawiają takiego zainteresowania.

RYS. 22. ZAINTERESOWANIE POLITYKĄ A PLEĆ UCZNIÓW

Badanie KBPN 2010

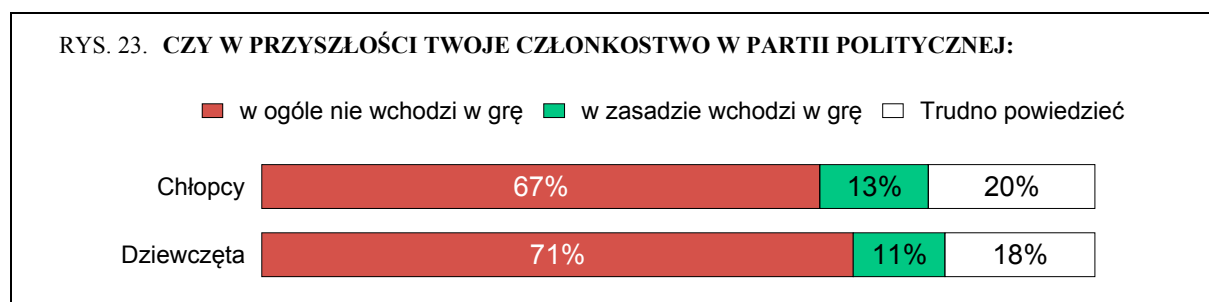
**PRZEWIDYWANIA DOTYCZĄCE EWENTUALNEGO CZŁONKOSTWA
W PARTII POLITYCZNEJ**

W badaniu z 2010 roku, podobnie jak w trzech wcześniejszych, zapytano młodych ludzi, czy w przyszłości dopuszczają możliwość wstąpienia do jakiejś partii politycznej. W latach 1998 – 2008 sukcesywnie wzrastał odsetek młodzieży deklarującej, że jej przyszłe członkostwo w partii w ogóle nie wchodzi w grę, jednocześnie zmniejszała się liczba młodych osób niemających zdania w omawianej kwestii. W ciągu ostatnich dwóch lat opinie w tym zakresie w zasadzie się nie zmieniły. Obecne zainteresowanie uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych czynną działalnością polityczną jest bardzo zbliżone do notowanego w roku 2008 – ponad dwie trzecie (69%) nie bierze pod uwagę możliwości wstąpienia do partii politycznej, a jedna piąta (19%) nie ma wyrobionego zdania na ten temat.

Tabela 36

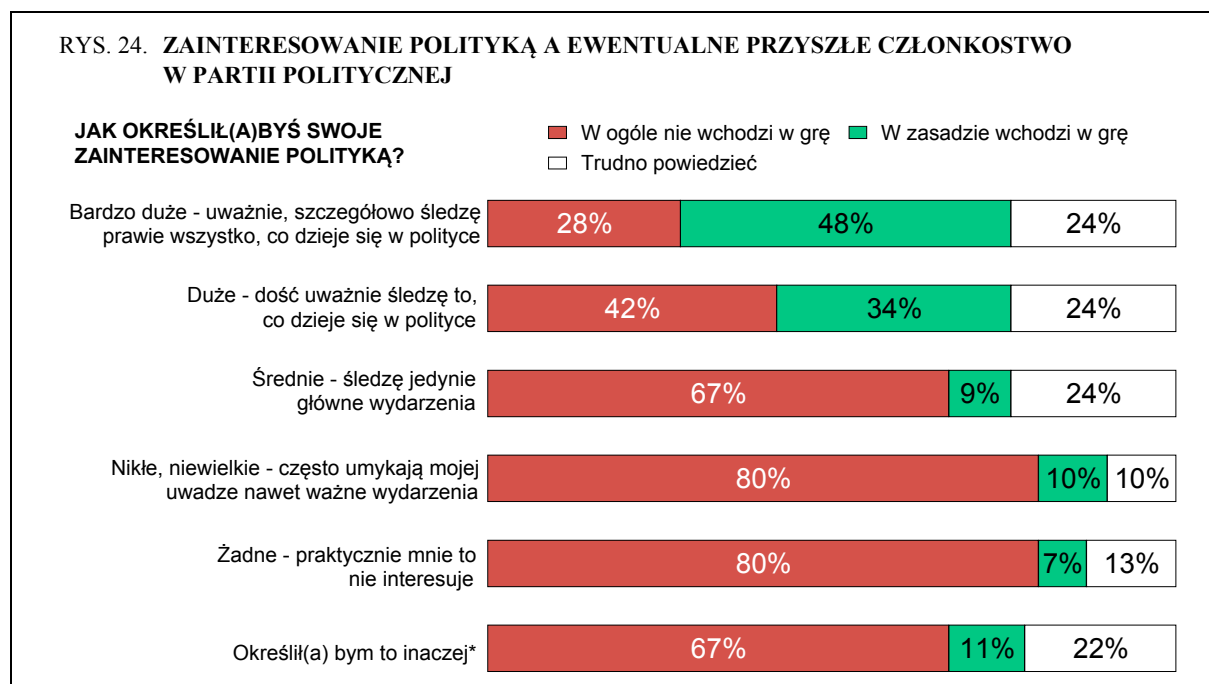
Czy w przyszłości Twoje członkostwo w partii politycznej:	Badanie statutowe CBOS	Badania KBPN		
	XII 1998	XII 2003	X 2008	XI 2010
	w procentach			
– w ogóle nie wchodzi w grę	57	62	71	69
– w zasadzie wchodzi w grę	14	16	13	12
Trudno powiedzieć	29	23	16	19

Przyszłe członkostwo w partii politycznej w zbliżonym stopniu rozważają zarówno chłopcy, jak i dziewczęta. Niewielkie różnice wskazań można tłumaczyć tym, że dziewczęta nieco rzadziej deklarują, iż interesują się życiem politycznym. Na słusność tego rodzaju konkluzji wskazuje fakt, że wśród dziewcząt deklarujących bardzo duże zainteresowanie polityką odsetek odpowiedzi świadczących o ewentualnej przyszłej działalności partyjnej jest wyższy niż w analogicznej do niej grupie chłopców.

Badanie KBPN 2010

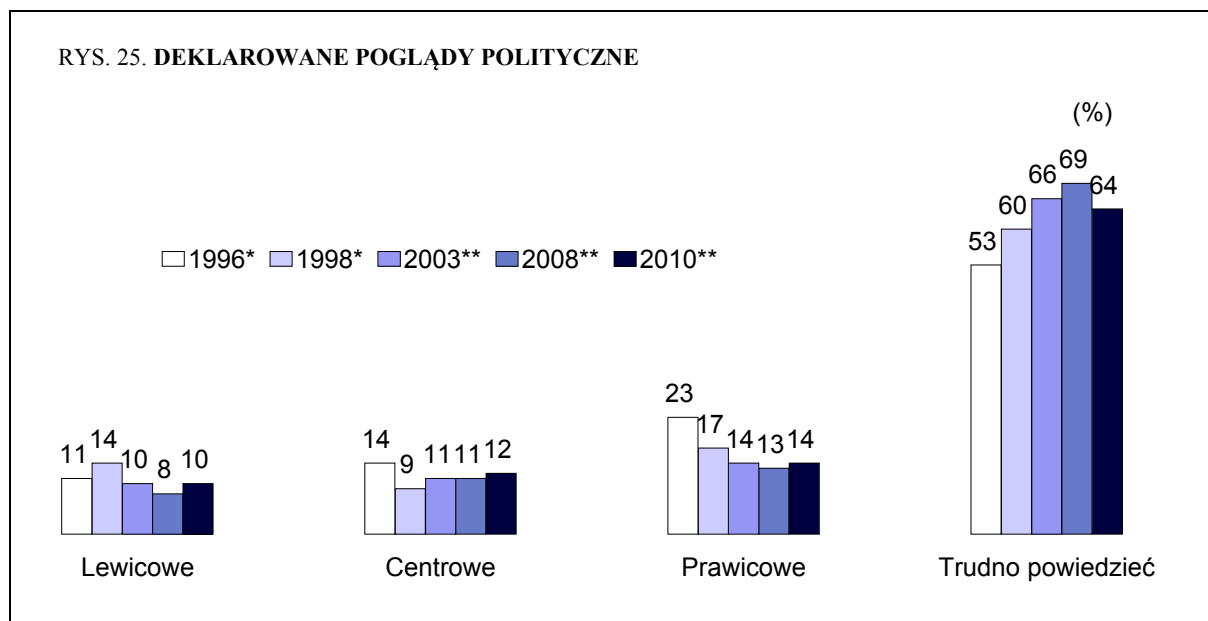
Przewidywania młodzieży dotyczące ewentualnego przyszłego członkostwa w partii politycznej wiążą się z deklarowanym poziomem zainteresowania sferą polityki. Możliwość wstąpienia do organizacji partyjnej znacznie częściej niż inni dopuszczają uczniowie interesujący się wydarzeniami politycznymi i częściej przejawiający przy tym brak zdecydowania w tej kwestii.

* Wyniki należy traktować ostrożnie z powodu małej liczebności badanych określających swoje zainteresowanie polityką inaczej (N=27)
Badanie KBPN 2010

DEKLAROWANE POGLĄDY POLITYCZNE

Zdecydowana większość uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych (64%) nie potrafi sprecyzować swoich poglądów politycznych. Od roku 1996 do 2008 systematycznie wzrastał odsetek młodych ludzi mających problem z określeniem swoich preferencji na osi „lewica – prawica”. W listopadzie 2010 roku – po raz pierwszy w historii realizacji tych badań – poziom „politycznego niezdecydowania” młodzieży nieznacznie się obniżył (o 5 punktów) w stosunku do poprzedniego pomiaru. „Pozyskana” grupa osób o zdefiniowanych przekonaniach politycznych w zbliżonym stopniu zasilila szeregi zwolenników wszystkich trzech opcji politycznych.

* Badanie statutowe CBOS

** Badanie KBPN

Wśród badanych mających sprecyzowane przekonania polityczne największa grupa (39%) identyfikuje się z prawicą, jedna trzecia (34%) określa swoje poglądy jako centrowe, a nieco ponad jedna czwarta (27%) deklaruje orientację lewicową.

Swoje poglądy polityczne na osi „lewica – prawica” częściej niż pozostali potrafią zdefiniować uczniowie liceów ogólnokształcących.

Tabela 37

Poglądy polityczne	Uczniowie:			
	liceów ogólnokształcących	techników	liceów zawodowych, technicznych lub profilowanych	zasadniczych szkół zawodowych
	w procentach			
Sprecyzowane	45	30	29	35
Niesprecyzowane	55	70	71	65

Badanie KBPN 2010

Na uwagę zasługuje też fakt, że o ile wśród mających sprecyzowane poglądy polityczne uczniów liceów ogólnokształcących najczęstsza jest orientacja prawicowa (45%), o tyle wśród młodzieży liceów zawodowych, technicznych i profilowanych oraz techników porównywalnie dużą popularnością cieszą się poglądy centrowe. W odróżnieniu od pozostałych ankietowanych o zdefiniowanych przekonaniach politycznych uczniowie zasadniczych szkół zawodowych najczęściej deklarują orientację lewicową (37%).

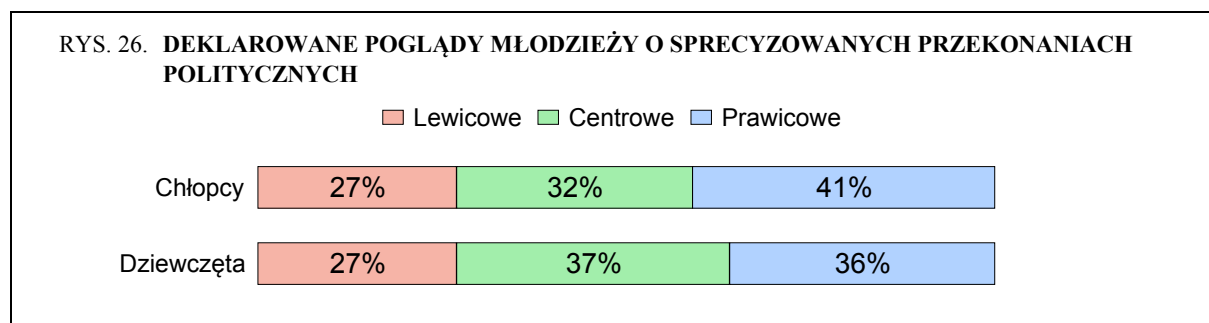
Tabela 38

Deklarowane poglądy młodzieży o sprecyzowanych przekonaniach politycznych	Uczniowie:			
	liceów ogólnokształcących	techników	liceów zawodowych, technicznych lub profilowanych	zasadniczych szkół zawodowych
	w procentach			
Lewicowe	25	25	20	37
Centrowe	30	38	42	33
Prawicowe	45	37	38	30

Badanie KBPN 2010

Sprecyzowane poglądy polityczne zdecydowanie częściej mają uczniowie niż uczennice. Wśród chłopców prawie połowa (45%) potrafi określić swoją orientację polityczną na osi „lewica – prawica”, podczas gdy wśród dziewcząt – tylko jedna czwarta (27%).

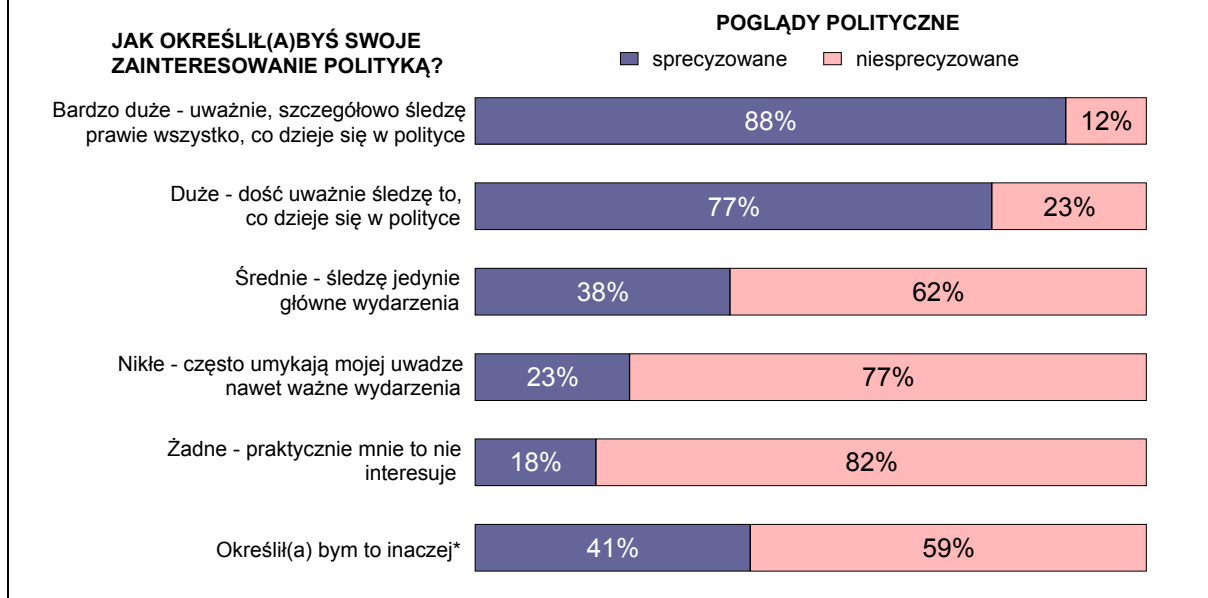
O ile chłopcy potrafiący określić swoje przekonania polityczne najczęściej deklarują sympatie prawicowe, o tyle dziewczęta niemal równie często określają swoje poglądy jako centrowe lub prawicowe.

Badanie KBPN XI 2010

Większe zainteresowanie polityką wiąże się z częstszym deklarowaniem sprecyzowanych poglądów politycznych. Wśród osób, które w bardzo dużym lub dużym stopniu interesują się życiem politycznym, zdecydowana większość potrafi określić swoje poglądy na skali „lewica – prawica”, natomiast badani co najwyżej średnio zainteresowani polityką na ogół nie umieją tego zrobić.

RYS. 27. ZAINTERESOWANIE POLITYKĄ A POGLĄDY POLITYCZNE

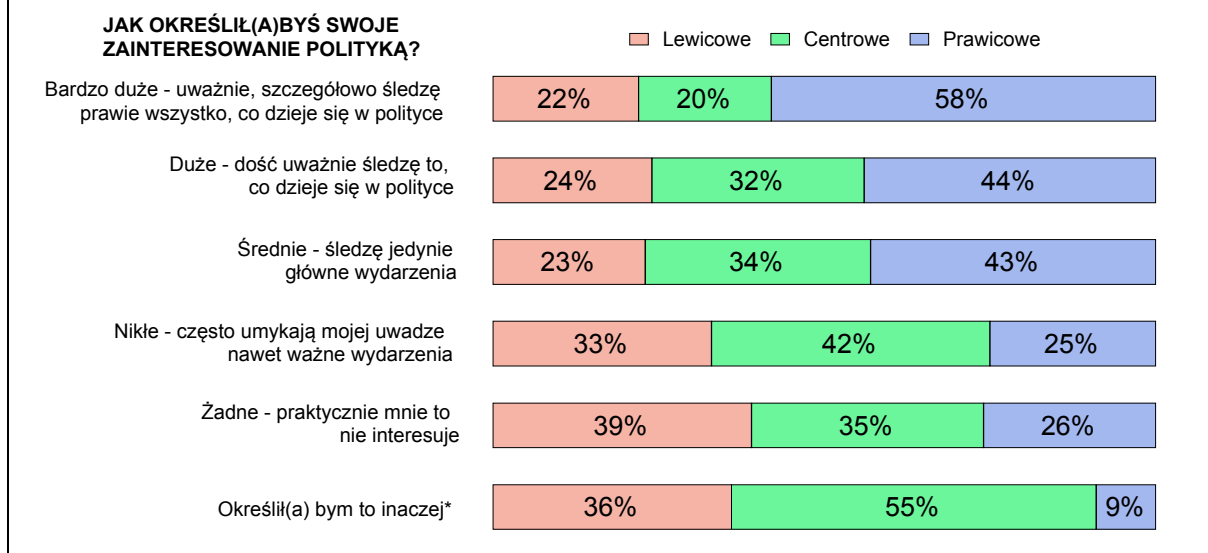

*Wyniki należy traktować ostrożnie z powodu małej liczebności kategorii badanych określających swoje zainteresowanie polityką inaczej (N=27)

Badanie KBPN 2010

Na uwagę zasługuje też fakt, że młodzież deklarująca znaczne zainteresowanie wydarzeniami politycznymi najczęściej określa swoją orientację polityczną jako prawicową.

RYS. 28. ZAINTERESOWANIE POLITYKĄ A SPRECYZOWANE PRZEKONANIA POLITYCZNE

* Wyniki należy traktować ostrożnie z powodu małej liczebności kategorii badanych o sprecyzowanych poglądach politycznych określających swoje zainteresowanie polityką inaczej (N=11)

Badanie KBPN 2010

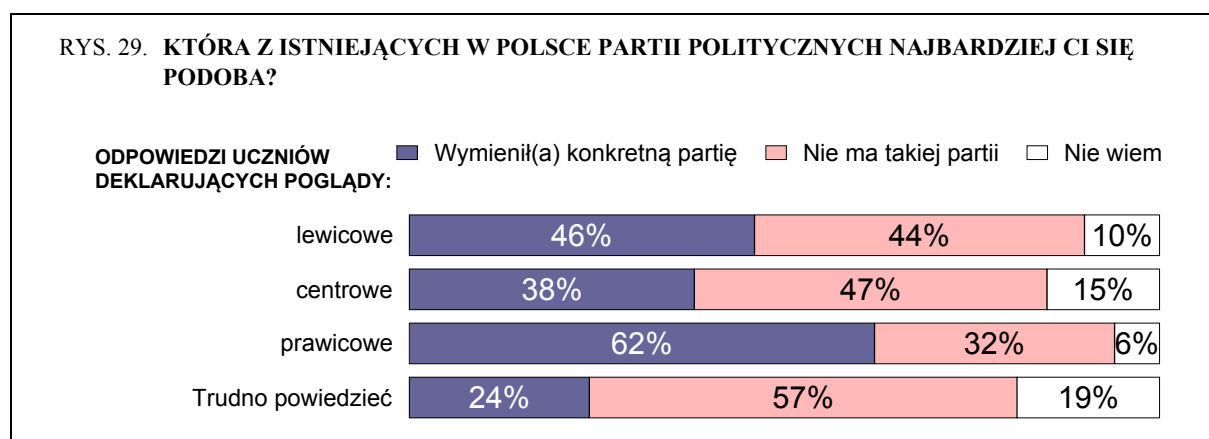
SYMPATIE POLITYCZNE MŁODZIEŻY

W ostatnim sondażu – podobnie jak przed dwoma i siedmioma laty – połowa młodzieży (51%) przyznała, iż żadna spośród partii funkcjonujących na polskiej scenie politycznej nie spełnia jej oczekiwań, a jedna szóstą (16%) nie potrafiła wskazać ugrupowania najbliższego swoim poglądom. W roku 2003 w porównaniu z rokiem 1998 znacząco (o 13 punktów) wzrósł odsetek młodych ludzi twierdzących, że wśród istniejących wówczas w Polsce partii politycznych nie było takiej, która im się najbardziej podoba. Zmiana ta nastąpiła przede wszystkim kosztem zmniejszenia się (o 11 punktów) odsetka osób, które na tak postawione pytanie udzielały odpowiedzi „nie wiem”. Od 1998 roku stabilna jest grupa młodych ludzi wymieniających konkretne ugrupowanie polityczne – stanowią oni jedną trzecią ogółu respondentów (33%).

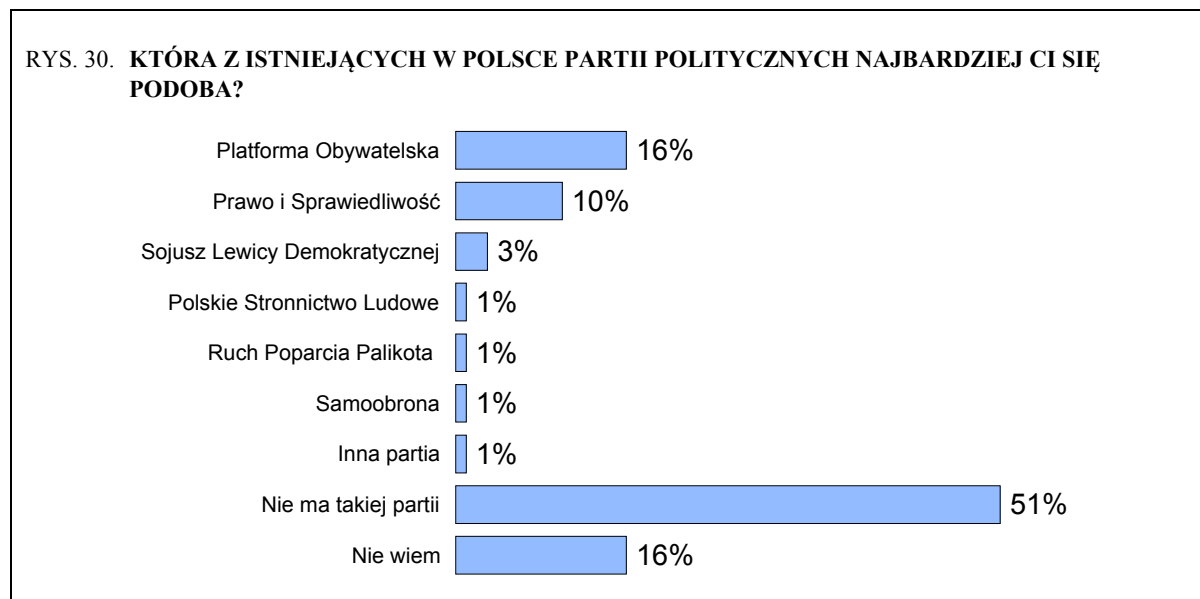
Tabela 39

Która z istniejących w Polsce partii politycznych najbardziej Ci się podoba?	Badanie statutowe CBOS	Badania KBPN		
	XII 1998	XII 2003	X 2008	XI 2010
	w procentach			
Wymienił(a) konkretną partię	32	31	32	33
Nie ma takiej partii	39	52	51	51
Nie wiem	28	17	17	16

Największy problem z wytypowaniem ulubionej partii politycznej mają uczniowie niepotrafiący usytuować swoich poglądów na osi „lewica – prawica”, jedynie co czwarty z nich (24%) podaje nazwę konkretnego ugrupowania politycznego. Wskazanie partii politycznej bliskiej własnym preferencjom zdecydowanie najłatwiej przychodzi natomiast osobom o sympatiach prawicowych.

W rankingu partii politycznych, które najbardziej podobają się młodym ludziom, pierwsze miejsce – tak jak w roku 2003 i 2008 – zajmuje Platforma Obywatelska (16%, w ciągu ostatnich dwóch lat spadek o 5 punktów). Na drugim miejscu plasuje się Prawo i Sprawiedliwość (10%, wzrost o 3 punkty), a na trzecim – Sojusz Lewicy Demokratycznej (3%, wzrost o 2 punkty). Kolejną pozycję zajmują *ex aequo* Polskie Stronnictwo Ludowe, Ruch Poparcia Palikota oraz Samoobrona (po 1%).

Badanie KBPN 2010

Oprócz wymienionych wyżej partii politycznych sporadycznie wskazywano też na takie ugrupowania, jak: Liga Polskich Rodzin, Narodowe Odrodzenie Polski, Polska Partia Pracy, Prawica Rzeczypospolitej i Ruch Autonomii Śląska.

Niezależnie od deklarowanej orientacji politycznej, największe poparcie uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych uzyskuje Platforma Obywatelska. Sympatie partyjne młodych ludzi wiążą się jednak w pewnym stopniu z ich poglądami politycznymi. Przejawia się to zarówno w tym, jakie partie wymieniano wśród najbardziej podobających się respondentom, jak i w częstotliwości ich wskazywania.

Badani o orientacji prawicowej częściej niż pozostali wymieniają w tym kontekście Platformę Obywatelską (24%, od roku 2008 spadek o 14 punktów) oraz Prawo i Sprawiedliwość (24%, wzrost o 10 punktów). Kolejne bliskie poglądom tej grupy badanych partie to Unia Polityki Realnej (3%, bez zmian) i Sojusz Lewicy Demokratycznej (3%, wzrost o 3 punkty).

Bardzo podobnie kształtują się preferencje partyjne wśród uczniów deklarujących poglądy centrowe. Pierwsze miejsce zajmuje Platforma Obywatelska (22%, od roku 2008 spadek o 10 punktów), drugie – Prawo i Sprawiedliwość (9%, bez zmian), natomiast trzecie – Sojusz Lewicy Demokratycznej (3%, wzrost o 2 punkty).

Młodzi ludzie określający swoje przekonania polityczne jako lewicowe najczęściej wymieniali Platformę Obywatelską (18%, od roku 2008 spadek o 12 punktów), a następnie Sojusz Lewicy Demokratycznej (11%, wzrost o 4 punkty) oraz Prawo i Sprawiedliwość (7%, spadek o 1 punkt).

Tabela 40

Która z istniejących w Polsce partii politycznych najbardziej Ci się podoba?	Odpowiedzi uczniów deklarujących poglądy polityczne			
	lewicowe	centrowe	prawicowe	Trudno powiedzieć
	w procentach			
Liga Polskich Rodzin	2	1	1	0
Narodowe Odrodzenie Polski	0	0	1	0
Platforma Obywatelska	18	22	24	12
Polska Partia Pracy	0	0	0	<1
Polskie Stronnictwo Ludowe	2	2	1	1
Prawica Rzeczypospolitej	0	0	1	0
Prawo i Sprawiedliwość	7	9	24	7
Ruch Autonomii Śląska	0	0	0	<1
Ruch Poparcia Palikota	3	0	0	0
Samoobrona	2	1	0	1
Sojusz Lewicy Demokratycznej	11	3	3	2
Unia Polityki Realnej	0	0	3	0
Wolność i Praworządność	1	1	2	0
Nie ma takiej partii	44	47	32	57
Nie wiem	10	15	6	19

Badanie KBPN 2010

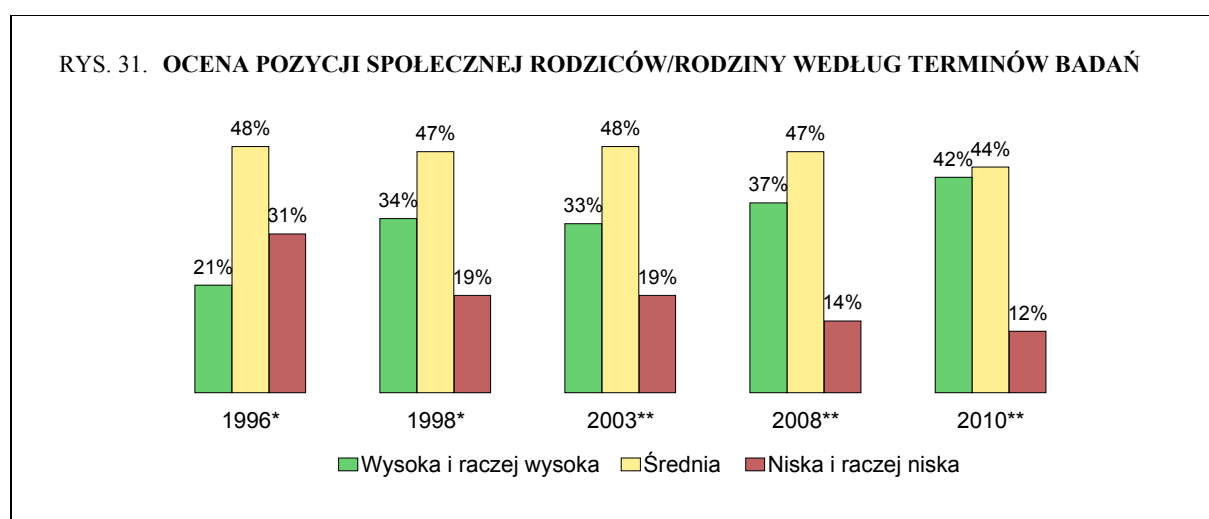
WARUNKI MATERIALNE MŁODZIEŻY KOŃCZĄCEJ SZKOŁY PONADGIMNAZJALNE

POZYCJA SPOŁECZNA RODZICÓW I OCENA WARUNKÓW MATERIALNYCH WŁASNYCH RODZIN

Badani uczniowie najczęściej (44%) oceniają, że ich rodzice zajmują średnią pozycję w hierarchii społecznej. Niewiele mniejsza grupa (42%) określa pozycję społeczną swoich rodziców jako wysoką. Jedynie 12% respondentów uważa, że ich rodzice, rodzina zajmują w społeczeństwie niską pozycję.

Wyniki kolejnych badań młodzieży kończącej licea, technika i zasadnicze szkoły zawodowe pokazują, iż oceny pozycji społecznej własnej rodziny ulegają systematycznym zmianom. Od 1996 roku stopniowo rośnie liczba młodych ludzi określających pozycję swojej rodziny jako wysoką, maleje zaś – lokujących swoje rodziny na dole hierarchii społecznej. Warto tu zauważyć, że w 1996 roku więcej młodych ludzi uważało, że ich rodzina zajmuje niską pozycję społeczną niż wysoką, natomiast od roku 1998 proporcje te się odwróciły.

Odsetek badanych oceniających pozycję społeczną swojej rodziny jako średnią pozostawał stabilny w latach 1996 – 2008, natomiast w roku 2010 nieznacznie się zmniejszył.

* Badania statutowe CBOS

** Badania KBPN

Tabela 41

Niektóre grupy zajmują w naszym społeczeństwie wyższe, a inne niższe pozycje. W którym miejscu umieścił(a)byś swoich rodziców, swoją rodzinę?	Badania statutowe CBOS		Badania KBPN		
	1996	1998	2003	2008	2010
	w procentach				
Wysoka	3	6	6	7	9
Raczej wysoka	18	28	27	30	33
Średnia	48	47	48	47	44
Raczej niska	25	17	17	13	11
Niska	6	2	2	1	1

Analizy pokazują, iż obecnie czynnikiem najsilniej różnicującym oceny pozycji społecznej rodziców jest samoocena warunków materialnych swojej rodziny. Większość uczniów dobrze oceniających własne warunki materialne (57%) zalicza swoją rodzinę do wyższych warstw w hierarchii społecznej, natomiast ci, którzy określają je jako złe, najczęściej skłonni są przypisywać swojej rodzinie niską pozycję społeczną (43%). Badani, którzy oceniają, że warunki materialne ich rodziny są przeciętne, w większości (59%) uważają, że ich rodzice zajmują średnią pozycję w hierarchii społecznej.

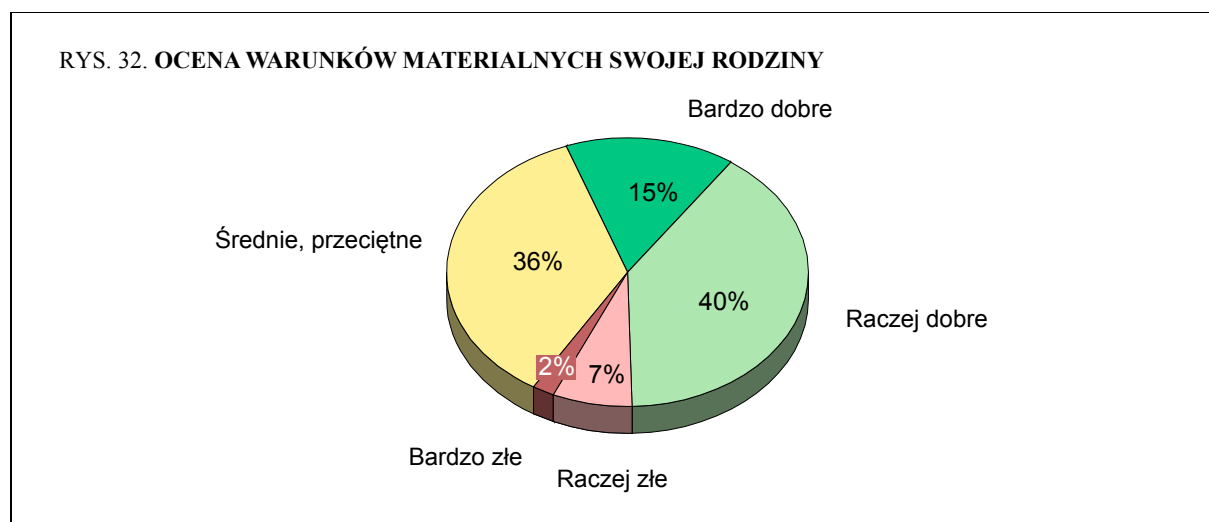
Tabela 42

Niektóre grupy zajmują w naszym społeczeństwie wyższe, a inne niższe pozycje. W którym miejscu umieścił(a)byś swoich rodziców, swoją rodzinę?	Jak oceniasz obecne warunki materialne Twojej rodziny?		
	Złe	Średnie, przeciętne	Dobre
	w procentach		
Wysoka	4	4	14
Raczej wysoka	14	23	43
Średnia	40	59	37
Raczej niska	38	14	5
Niska	5	1	1

Badanie KBPN

Na postrzeganie przez młodzież pozycji społecznej własnej rodziny wpływa też wykształcenie rodziców oraz ich aktywność zawodowa. Trzy piąte (60%) badanych uczniów pochodzących z rodzin, w których matka lub ojciec ma wyższe wykształcenie, przypisuje swojej rodzinie wysoką pozycję w hierarchii społecznej, a tylko 5% niską. Niski poziom wykształcenia rodziców zwiększa skłonność respondentów do określania pozycji społecznej rodziny jako niskiej. Wśród badanych, których żadne z rodziców nie zdobyło nawet średniego wykształcenia, tylko 35% ocenia, że ich rodzina zajmuje w społeczeństwie wysoką pozycję, a 17% uważa, że pozycja społeczna ich rodziny jest niska. Na wysoką pozycję swojej rodziny częściej niż pozostali wskazują także ci, których ojcowie lub opiekunowie są prywatnymi

przedsiębiorcami (66% wskazań w tej grupie badanych). Również dzieci pracowników umysłowych z wyższym wykształceniem w większości (57%) zaliczają swoje rodziny do grupy o wysokiej pozycji społecznej. W kontekście zawodu ojca najgorzej pozycję społeczną swoich rodzin oceniają dzieci robotników niewykwalifikowanych – 25% z nich uważa, że ich rodzina zajmuje niską pozycję społeczną. Postrzeganie przez uczniów pozycji społecznej rodziny wiąże się także z miejscem pracy rodziców. Uznawaniu pozycji własnej rodziny za wysoką sprzyja praca ojca lub matki w należącej do rodziny prywatnej firmie (57% badanych pochodzących z takich rodzin ocenia ich pozycję jako wysoką). Biorąc pod uwagę status na rynku pracy, należy powiedzieć, że na postrzeganie pozycji społecznej rodziny jako niskiej najsilniej wpływa bezrobocie któregoś z rodziców – 23% badanych pochodzących z rodzin, w których choć jedno z rodziców jest bezrobotne, przypisuje rodzinie niską pozycję.

Badanie KBPN

Obok poprawy ocen pozycji społecznej rodziców wyniki badania ukazują także polepszenie ocen warunków materialnych rodzin badanych w stosunku do wyników poprzednich pomiarów. Obecnie większość respondentów określa sytuację materialną swojej rodziny jako dobrą (55%, od roku 2008 wzrost o 5 punktów procentowych), przy czym 40% uznaje ją za raczej dobrą, a 15% za bardzo dobrą. W porównaniu z poprzednimi badaniami zmniejszeniu uległ natomiast odsetek młodych ludzi oceniających warunki materialne swojej rodziny jako średnie, przeciętne. Po znaczącym w 2008 roku spadku odsetka badanych określających warunki materialne swoich rodzin jako złe, w 2010 roku nastąpiła jego stabilizacja na poziomie sprzed dwóch lat. Obecnie dziewięciu na stu uczniów negatywnie

ocenia sytuację materialną swojej rodziny, w tym – tak jak przed dwoma laty – jedynie nieliczni (2%) określają ją jako bardzo złą.

Tabela 43

Jak oceniasz obecne warunki materialne swojej rodziny?	Badania statutowe CBOS					Badania KBPN		
	IV 1990	IV 1992	IV 1994	IV 1996	XII 1998	XII 2003	X 2008	XI 2010
	w procentach							
Bardzo zle i raczej zle	14	35	21	18	12	16	8	9
Średnie, przeciętne	52	48	52	48	46	47	42	36
Bardzo dobre i raczej dobre	33	17	27	35	41	37	50	55

Podobnie jak w przypadku oceny pozycji społecznej rodziny, występuje zależność między poziomem wykształcenia rodziców badanych uczniów a oceną sytuacji materialnej rodziny. Im wyższy poziom wykształcenia rodziców, tym lepiej uczniowie oceniają sytuację materialną swojej rodziny. Wpływ na ocenę ma także zawód wykonywany przez ojca lub opiekuna oraz miejsce pracy rodziców. Tak jak przed dwoma laty najczęściej na dobre i bardzo dobre warunki materialne wskazywali uczniowie, których ojcowie lub opiekunowie są pracownikami umysłowymi z wyższym wykształceniem, pracują w służbach mundurowych, a także są przedsiębiorcami, rzemieślnikami lub kupcami. Na tle pozostałych respondentów najlepiej sytuację materialną swojej rodziny oceniają uczniowie, których ojciec lub opiekun pracuje w firmie własnej lub należącej do rodziny. Złe oceny sytuacji materialnej rodziny najczęściej wiążą się natomiast z bezrobociem rodziców, a w szczególności ojca.

Wyniki badania wskazują także na istnienie związku między dobrą oceną sytuacji materialnej rodziny a stałą pracą rodziców za granicą. Zdecydowana większość ankietowanych, których oboje rodzice w ciągu ostatnich dwunastu miesięcy stale pracowali za granicą, deklaruje co najmniej dobre warunki materialne. Najgorzej swoją sytuację materialną oceniają natomiast badani, których tylko matki podejmowały czasową (sezonową) pracę za granicą. Należy jednak zaznaczyć, iż decyzja o podjęciu czasowego zatrudnienia za granicą wyłącznie przez kobietę będącą matką najprawdopodobniej jest efektem niskiego statusu materialnego rodziny, a nie jego przyczyną. Ze złą sytuacją materialną rodziny częściej wiąże się również podejmowanie przez oboje rodziców sezonowych prac za granicą niż emigracja trwająca co najmniej dwanaście miesięcy poprzedzających badanie.

Tabela 44

Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy Twoi rodzice pracowali za granicą?	Jak oceniasz obecne warunki materialne swojej rodziny?			
	Bardzo złe i raczej złe	Średnie, przeciętne	Bardzo dobre i raczej dobre	
	w procentach			
Oboje rodzice przez ostatnie 12 miesięcy stale pracowali za granicą	11	11	78	100
Ojciec przez ostatnie 12 miesięcy stale pracował za granicą	4	33	63	100
Matka przez ostatnie 12 miesięcy stale pracowała za granicą	5	33	62	100
Oboje rodzice w ciągu ostatnich 12 miesięcy przez jakiś czas pracowali za granicą (np. sezonowo)	15	23	62	100
Ojciec w ciągu ostatnich 12 miesięcy przez jakiś czas pracował za granicą (np. sezonowo)	8	43	49	100
Matka w ciągu ostatnich 12 miesięcy przez jakiś czas pracowała za granicą (np. sezonowo)	15	51	34	100
Żadne z rodziców nie pracowało w ciągu ostatnich 12 miesięcy za granicą	9	35	55	100

STAN POSIADANIA MŁODYCH LUDZI

Dobrem posiadanym przez największą grupę uczniów jest – tak jak przed dwoma laty – telefon komórkowy. Na własność ma go 94% badanych, nieliczni (3%) korzystają, ale nie są jego właścicielami. Telefonu komórkowego nie ma w domu jedynie 2% ankietowanych. W porównaniu z rokiem 2008 odsetek posiadaczy i użytkowników telefonów wśród uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych praktycznie nie uległ zmianie. Można zatem powiedzieć, że z telefonów komórkowych najprawdopodobniej nie korzystają ci uczniowie, którzy tego po prostu nie chcą.

Do wyjątków należą też młodzi ludzie nieposiadający w domu komputera (2%, spadek o 3 punkty procentowe w stosunku do roku 2008). Obecnie – tak jak przed dwoma laty – komputer ma na własność 73% badanych, a dalsze 23% (wzrost o 2 punkty) korzysta z komputera, który jest własnością innych członków gospodarstwa domowego. Widać zatem, że – podobnie jak w przypadku telefonów komórkowych – poziom nasycenia komputerami gospodarstw domowych, w których są młodzi ludzie, prawdopodobnie osiąga swoje maksimum. Warto też przypomnieć, że największy postęp w tym zakresie nastąpił w latach 1998 – 2003.

Systematycznie rośnie liczba respondentów, którzy mają w domu dostęp do telewizji satelitarnej lub kablowej. Obecnie dostępu do nich nie ma w domu jedynie 16% badanych uczniów (spadek o 8 punktów procentowych w stosunku do roku 2008).

Tabela 45

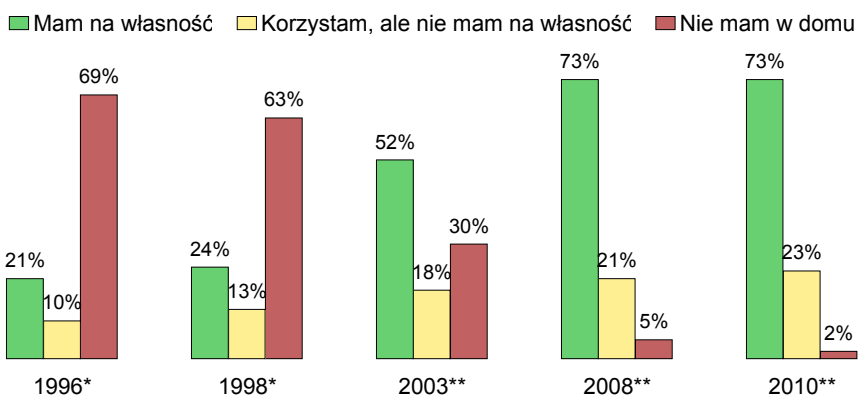
Czy masz na własność, na swój wyłączny użytek, lub korzystasz z posiadanego przez rodziców (opiekunów), rodzeństwo:	Mam na własność					Korzystam, ale nie mam na własność					Nie mam w domu				
	CBOS		KBPN			CBOS		KBPN			CBOS		KBPN		
	1996	1998	2003	2008	2010	1996	1998	2003	2008	2010	1996	1998	2003	2008	2010
	w procentach														
– telefon komórkowy	-	-	-	96	94	-	-	-	2	3	-	-	-	1	2
– rower	-	55	70	82	79	-	14	11	9	11	-	31	19	8	8
– komputer	21	24	52	73	73	10	13	18	21	23	69	63	30	5	2
– sprzęt audio (wieża, magnetofon, CD)*	76	71	72	78	72	19	21	19	17	21	6	8	9	4	5
– iPod lub inny odtwarzacz mp3	-	-	-	66	66	-	-	-	9	9	-	-	-	23	22
– odbiornik telewizyjny	47	53	57	60	54	51	45	39	36	41	2	2	4	2	4
– odtwarzacz DVD	-	-	-	51	46	-	-	-	35	41	-	-	-	13	11
– magnetowid, wideo	29	35	42	49	42	49	48	38	37	39	22	17	20	13	17
– telewizja satelitarna lub kablowa	21	28	34	36	37	32	34	36	39	45	47	38	30	24	16
– łyżworolki	6	15	29	29	28	4	7	6	7	7	90	78	65	63	62
– gitarę lub inny instrument	30	29	22	22	23	12	10	8	10	10	58	61	70	67	65
– samochód osobowy	10	14	12	16	20	50	54	57	62	62	40	32	31	20	15
– motor, skuter, motorynkę	16	12	10	12	20	12	9	10	13	14	72	79	80	73	64
– sprzęt narciarski	15	13	18	15	17	5	5	5	7	7	80	81	77	76	73
– domek letniskowy	-	5	5	6	5	-	13	12	12	13	-	82	83	80	79

* W roku 1996 podano odsetki wskazań magnetofonu – sprzętu z tej kategorii produktów, który posiadała największa grupa badanych

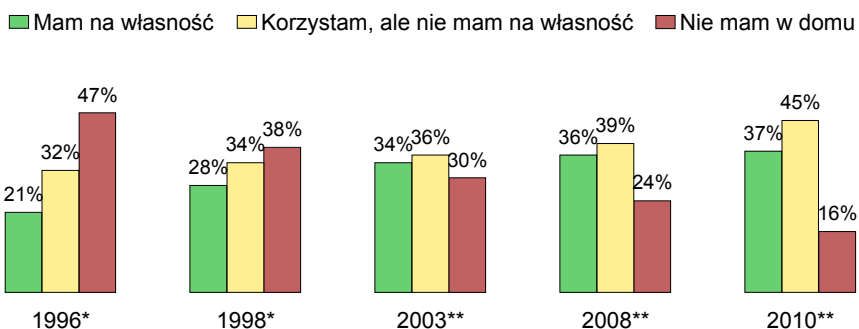
Podobnie jak przed dwoma laty zdecydowana większość uczniów (79%) posiada na własność rower. Znacząca jest też grupa badanych korzystających z rowerów należących do innych członków gospodarstwa domowego (11%). Jedynie 8% respondentów deklaruje, że nie ma roweru.

RYS. 33. DOSTĘP DO WYBRANYCH DÓBR WEDŁUG TERMINÓW BADAŃ

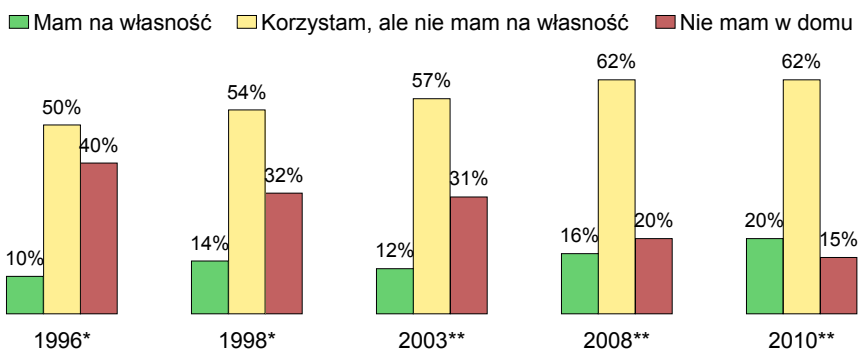
KOMPUTER

TELEWIZJA SATELITARNA LUB KABLOWA

SAMOCHÓD OSOBOWY

* Badania statutowe CBOS

** Badania KBPN

W porównaniu z rokiem 2008 wzrósł poziom zmotoryzowania młodych ludzi. Jedna piąta respondentów (20%, wzrost o 4 punkty procentowe) twierdzi, że posiada samochód osobowy, a ponad trzy piąte (62%) – że korzysta z samochodu osobowego, choć nie jest on ich własnością. Obecnie jedynie 15% badanych (spadek o 5 punktów) deklaruje, że nie ma w domu samochodu. Mniej popularne są motocykle, skutery, motorynki, ale w ciągu

ostatnich dwóch lat przybyło również młodych ludzi, którzy mają je na własność (wzrost o 8 punktów, do 20%), przy jednoczesnym spadku odsetka deklarujących, że w ich gospodarstwie domowym nie ma takiego pojazdu (o 9 punktów, do 64%).

Zdecydowana większość młodych ludzi ma na własność także sprzęt audio (72%) oraz odtwarzacze mp3, iPody (66%). Odtwarzacze takie, podobnie jak telefony komórkowe, to urządzenia osobiste, o czym świadczy fakt, iż niemal wszyscy, którzy z nich korzystają, są ich właścicielami. Wprawdzie również w przypadku sprzętu audio (wieża, magnetofon, CD) dominują osoby, które mają go na własność, jednak od 2008 roku grupa ta zmalała (o 6 punktów procentowych), a zwiększyła się (o 4 punkty procentowe) grupa korzystających ze sprzętu należącego do innych członków gospodarstwa domowego. Podobne zmiany rejestrujemy także w przypadku korzystania z odbiorników telewizyjnych oraz odtwarzaczy DVD.

Jedynym dobrem, spośród piętnastu, o które pytaliśmy respondentów, a którego popularność w ciągu ostatnich dwóch lat zmalała, jest magnetowid. Mimo że jest on zastępowany nowszymi rozwiązaniami technologicznymi, nadal ma go w domu większość młodych ludzi.

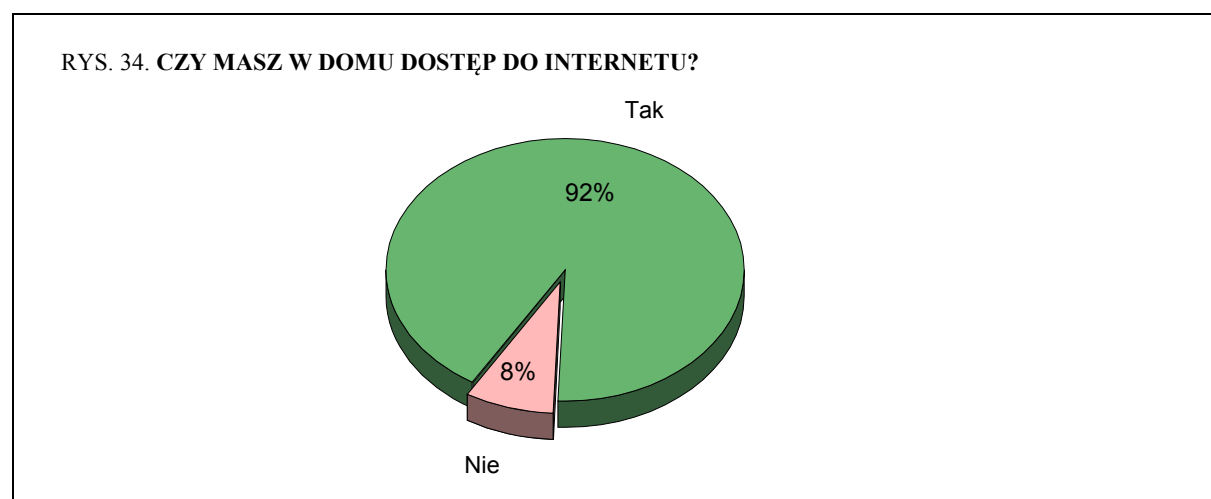
Posiadanie różnego rodzaju dóbr wymienionych w omawianym pytaniu związane jest, tak jak w poprzednich latach, z zasobnością gospodarstwa domowego – im lepiej badani oceniają warunki materialne swojej rodziny, tym częściej deklarują, że są właścicielami tych dóbr. Utrzymuje się także – stwierdzony w poprzednich badaniach – związek między poziomem wykształcenia rodziców a wyposażeniem młodzieży w różne sprzęty i urządzenia. Im lepiej wykształceni są rodzice, tym więcej dóbr mają ich dzieci.

Tak jak w poprzednich latach, właścicielami większości wymienionych w pytaniu dóbr częściej są chłopcy niż dziewczęta. Uczennice kończące szkoły ponadgimnazjalne znacząco częściej niż ich koledzy są właścicielkami jedynie łyżworolek. Nieco częściej też są posiadaczkami telefonów komórkowych oraz instrumentów muzycznych, choć w przypadku tych dóbr liczebna przewaga dziewcząt nad chłopcami jest nieznaczna. W porównaniu z poprzednimi badaniami uległo zmianie to, że dziewczęta mające możliwość korzystania z większości wymienionych w pytaniu dóbr, rzadziej niż chłopcy mają je na własność.

Wyniki badania pokazują, że zmniejszają się różnice w stanie posiadania dóbr materialnych między młodzieżą wiejską i miejską. Przykładem może być fakt, iż obecnie jedynie 3% uczniów mieszkających na wsi deklaruje, że nie ma w domu komputera, podczas gdy w 2008 roku deklaracje takie były dwukrotnie częstsze (7%). Różnice te widoczne są

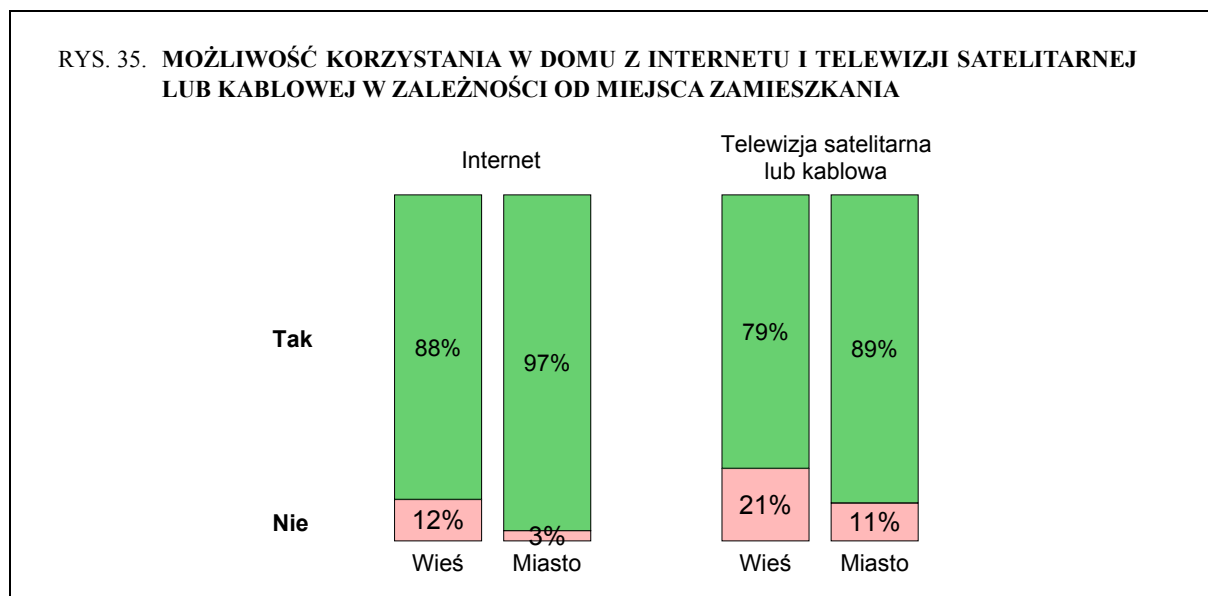
jednak w przypadku posiadania motocykli, skuterów, motorynek, iPodów albo innych odtwarzaczy mp3 oraz dostępu do telewizji satelitarnej lub kablowej. Podobnie jak w 2008 roku uczniowie ze wsi zdecydowanie częściej niż ci, którzy mieszkają w miastach, wskazywali na posiadanie motocykli, skuterów, motorynek. Młodzież wiejska nieco częściej niż miejska korzysta też z samochodów osobowych. Uczniowie mieszkający w miastach zdecydowanie częściej niż mieszkający na wsi są natomiast właścicielami iPodów lub innych odtwarzaczy mp3 oraz korzystają z dostępu do telewizji satelitarnej lub kablowej.

Z punktu widzenia rozwoju społeczeństwa informacyjnego równie ważny jak dostęp do komputerów jest też dostęp do dużej liczby kanałów telewizyjnych, w tym zagranicznych, co umożliwia telewizja satelitarna lub kablowa oraz dostęp do internetu.

Badanie KBPN

Obecnie zdecydowana większość uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych ma w domu dostęp do internetu. Analizy pokazują, że istnieje zależność między możliwością korzystania w domu z internetu oraz telewizji satelitarnej lub kablowej a miejscem zamieszkania badanych. W obu przypadkach w lepszej sytuacji znajdują się uczniowie mieszkający w miastach niż na wsi. Warto też zauważyć, iż dostęp do internetu jest bardziej rozpowszechniony niż dostęp do telewizji satelitarnej bądź kablowej.

W ciągu ostatnich siedmiu lat różnice między miastem a wsią w dziedzinie dostępu do komputerów oraz kanałów telewizyjnych, dostępnych wyłącznie za pośrednictwem anteny satelitarnej lub telewizji kablowej, zaczęły się zmniejszać, przy czym w przypadku komputerów te różnice praktycznie zanikły. Wyniki badania z 2010 roku pokazują też, że jeśli chodzi o dostęp do internetu, to – pomimo istnienia różnic – nie można mówić o przepaści cywilizacyjnej między miastem a wsią.

DOCHODY I WYDATKI NA WŁASNE POTRZEBY

Struktura źródeł finansowania osobistych wydatków młodzieży kończącej szkoły ponadgimnazjalne nie uległa znaczącej zmianie w stosunku do roku 2008.

Tabela 46

Skąd masz pieniądze na swoje wydatki?	Badania CBOS			Badania KBPN		
	1994	1996	1998	2003	2008	2010
	odsetki odpowiedzi twierdzących					
Nie mam stałego kieszonkowego, ale nieregularnie dostaję pieniądze od rodziców lub innych członków rodziny	70	64	62	55	51	53
Pracuję nieregularnie, dorywczo	24	31	30	34	39	41
Mam stałe miesięczne kieszonkowe, które dostaję od rodziców lub innych członków rodziny	26	30	34	37	38	38
Dostaję pieniądze za praktyki zawodowe	24	19	11	12	10	12
Dostaję stypendium w szkole	4	2	4	9	6	5
Mam stałą pracę zarobkową (ale nie praktyki zawodowe)	2	2	3	2	4	4
Mam inne źródła dochodów	12	13	11	13	14	12

Tak jak przed dwoma laty, fundusze na swoje potrzeby zdecydowana większość uczniów (91%) czerpie od rodziców lub innych członków rodziny, przy czym ponad połowa (53%) dostaje jakieś kwoty nieregularnie, a prawie dwie piąte (38%) ma stałe miesięczne kieszonkowe. Nieznacznie wzrósł odsetek uczniów finansujących swoje wydatki z dorywczej, nieregularnej pracy (o 2 punkty, do 41%). Do nielicznych (4%) należą natomiast badani mający stałą pracę zarobkową (ale nie praktyki zawodowe). Od 1998 roku na stabilnym, niewysokim poziomie utrzymuje się odsetek uczniów czerpiących pieniądze na swoje wydatki z wynagrodzenia za praktyki zawodowe (12%), co jest efektem zmian w strukturze szkolnictwa (upowszechnienia szkół ogólnokształcących i zmniejszenia się liczby uczniów w szkołach zawodowych). W zdecydowanej mniejszości pozostają także uczniowie korzystający ze stypendiów szkolnych (5%). Co ósmy ankietowany uczeń (12%) wskazywał spontanicznie na „inne źródła” dochodów. W tym kontekście najczęściej wymieniano handel (w tym internetowy), renty, różnego typu hazard, pieniądze otrzymywane od współmałżonka/partnera oraz pracę (w tym w rodzinnej firmie lub gospodarstwie rolnym), ale bez doprecyzowywania, czy chodzi o stałe zajęcie czy też dorywcze.

Dziewczęta częściej niż chłopcy otrzymują od swoich rodziców lub innych członków rodziny stałe miesięczne kieszonkowe, natomiast chłopcy częściej podejmują nieregularne, dorywcze prace. Pozostałe źródła dochodu są wskazywane z podobną częstością przez badanych obu płci.

Interesujące jest także, jakimi zasobami pieniężnymi dysponują uczniowie. Zapytani, ile pieniędzy mieli na swoje wydatki we wrześniu 2010 roku, tylko nieliczni (2%) nie potrafili określić tej kwoty. Deklaracje pozostałych wskazują na bardzo zróżnicowany stan ich finansów. Jedynie trzech na stu uczniów (3%) stwierdziło, że nie dysponowało wtedy żadnymi pieniędzmi, reszta wymieniała od 1 zł do około 10 000 zł. Średnia kwota wyliczona na podstawie tych deklaracji wyniosła **843,77 zł** w przeliczeniu na jednego ucznia. Wartość modalna wskazuje, że najwięcej badanych (12%) wymieniło 200 zł, niewiele mniej podało kwoty 100 zł (11%) i 300 zł (9%). Wartość mediany świadczy o tym, że kwoty, jakimi dysponowała połowa ankietowanych, nie przekraczały 300 zł.

Ogólnie rzecz biorąc, na początku roku szkolnego w znacznie lepszej sytuacji finansowej byli ci, którzy podejmowali jakieś prace zarobkowe², niż uczniowie czerpiący

² Wzięto pod uwagę deklaracje dotyczące wszelkiej pracy zarobkowej – dorywczej, wakacyjnej lub stałej.

dochody z innych źródeł. Z analiz statystycznych jednoznacznie wynika, że pracujący zarobkowo uczniowie dysponowali we wrześniu ubiegłego roku niemal dwukrotnie większymi kwotami niż ich niepracujący rówieśnicy, którzy nie podejmowali żadnych prac.

Tabela 47

Uczniowie	Ile pieniędzy miał(a)ś na swoje wydatki we wrześniu 2010 roku?		
	Średnia	Mediana	Modalna
	w złotych		
Pracujący zarobkowo	947,03	300	200
Niepracujący zarobkowo	511,40	200	100

Badanie KBPN

Analizy pokazują, że utrzymuje się – stwierdzona w poprzednich badaniach – prawidłowość, iż wysokość budżetu na własne wydatki, którym dysponują uczniowie, zależy od ich płci. We wrześniu 2010 roku ponad dwukrotnie więcej pieniędzy na swoje wydatki mieli przeciętnie chłopcy niż dziewczęta (wskazuje na to wysokość zarówno średniej, jak i mediany).

Tabela 48

Płeć	Ile pieniędzy miał(a)ś na swoje wydatki we wrześniu 2010 roku?		
	Średnia	Mediana	Modalna
	w złotych		
Chłopcy	1177,13	420	200
Dziewczęta	476,70	200	200

Badanie KBPN

Lepsza sytuacja finansowa chłopców po części wynika zapewne z tego, że częściej niż dziewczęta podejmują oni pracę zarobkową. Z analiz wynika jednak, że różnica w wysokości kwot, jakimi dysponowali pracujący zarobkowo chłopcy i dziewczęta, jest większa niż wśród tych, którzy nie podejmowali pracy zarobkowej. Prawdopodobnie duże zróżnicowanie kwot, jakie mają na swoje potrzeby uczennice i uczniowie podejmujący prace zarobkowe, jest w jakimś zakresie efektem dyskryminacji kobiet na rynku pracy, która jest zjawiskiem wielokrotnie badanym i opisywanym. Dziewczęta mają najprawdopodobniej dostęp do prac gorzej płatnych niż te, do których zatrudniani są chłopcy. Być może też dziewczęta podejmujące takie same prace jak chłopcy otrzymują niższe od nich wynagrodzenie. Zmniejszenie się różnic w budżetach, którymi dysponują niepracujący uczniowie i uczennice,

może wynikać z faktu, iż obecnie stałe kieszonkowe od rodziny lub innych jej członków częściej otrzymują dziewczęta niż chłopcy (odpowiednio: 42% i 35%)³.

Tabela 49

Uczniowie		Ile pieniędzy miał(a)ś na swoje wydatki we wrześniu 2010 roku?		
		Średnia	Mediana	Modalna
		w złotych		
Pracujący zarobkowo	chłopcy	1294,74	500	200
	dziewczęta	468,45	250	200
Niepracujący zarobkowo	chłopcy	537,22	200	100
	dziewczęta	495,36	200	100

Badanie KBPN

Z dotychczasowych badań wynika również, że sytuacja finansowa uczniów w pewnym stopniu zależy od typu szkoły, do której uczęszczają. We wrześniu 2010 roku najmniej pieniędzy na swoje wydatki mieli uczniowie publicznych liceów ogólnokształcących, natomiast relatywnie wysokimi kwotami wyróżniali się uczniowie zasadniczych szkół zawodowych oraz techników. Nie jest to zaskakujące, gdyż kwalifikacje zdobywane w szkołach przygotowujących do wykonywania konkretnego zawodu ułatwiają młodzieży zarobkowanie, zarazem program kształcenia wymaga podejmowania praktyk zawodowych, co często wiąże się z możliwością uzyskiwania dochodu. Jednocześnie statystyki pokazują, iż uczniowie prywatnych liceów ogólnokształcących – ze względu na średnią kwotę, którą rozporządzali, plasujący się w środku tabeli – są grupą dość homogeniczną, jeżeli chodzi o wysokość kwot, jakie mają na swoje wydatki, natomiast największe rozpiętości dotyczą kwot, którymi dysponują uczniowie zasadniczych szkół zawodowych i techników.

Tabela 50

Typ szkoły	Ile pieniędzy miał(a)ś na swoje wydatki we wrześniu 2010 roku?		
	Średnia	Mediana	Modalna
w złotych			
Publiczne liceum ogólnokształcące	569,69	225	100
Liceum zawodowe, techniczne lub profilowane	716,64	250	200
Prywatne liceum ogólnokształcące*	730,93	500	300
Technikum	914,55	300	200
Zasadnicza szkoła zawodowa	1255,60	400	200

*Dane te należy traktować ostrożnie z powodu małej liczby uczniów tych szkół objętych badaniem (49 osób)

Badanie KBPN

³ W poprzednich latach to chłopcy częściej niż dziewczęta otrzymywali od rodziny stałe, miesięczne kieszonkowe.

Wysokość kwot, jakimi na swoje wydatki badani dysponowali we wrześniu 2010 roku, wiąże się także z oceną warunków materialnych ich rodzin. W szczególności wskazuje na to wysokość mediany, czyli kwoty, której nie przekroczyły wydatki połowy badanych w danej grupie, wyróżnionej ze względu na sytuację materialną rodziny. Ogólnie rzecz biorąc, można powiedzieć, że uczniowie pozytywnie oceniający warunki materialne rodziny mogli przeznaczyć na swoje wydatki więcej pieniędzy niż ci, którzy określają je jako złe.

Tabela 51

Jak oceniasz obecne warunki materialne Twojej rodziny?	Ile pieniędzy miał(a)ś na swoje wydatki we wrześniu 2010 roku?		
	Średnia	Mediana	Modalna
	w złotych		
Bardzo złe*	475,00	150	50
Raczej złe	515,86	150	100
Średnie, przeciętne	817,70	250	200
Raczej dobre	761,78	300	200
Bardzo dobre	1071,26	400	200

* Dane te należy traktować ostrożnie z powodu małej liczby uczniów oceniających warunki materialne rodziny jako bardzo złe (23 osoby)

Badanie KBPN

Nadal nie bez znaczenia dla stanu finansów uczniów pozostają także wyjazdy ich rodziców do pracy za granicą. We wrześniu 2010 roku, tak jak przed dwoma laty, dzieci osób, które w ostatnim roku pracowały za granicą, na ogół miały na swoje wydatki kwotę większą niż te, których rodzice w ciągu ostatnich 12 miesięcy nie wyjeżdżali za granicę w celach zarobkowych.

Tabela 52

Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy Twój rodzice pracowali za granicą?	Ile pieniędzy miał(a)ś na swoje wydatki we wrześniu 2010 roku?		
	Średnia	Mediana	Modalna
	w złotych		
Tak	1025,15	400	300
Nie	755,75	300	200

Badanie KBPN

Na wysokość kwot, którymi rozporządzają uczniowie, wpływa także pozycja zawodowa ich ojców lub opiekunów. Z deklaracji wynika, że na początku roku szkolnego najwięcej pieniędzy na swoje wydatki miały dzieci osób prowadzących działalność gospodarczą na własny rachunek (przedsiębiorców, rzemieślników, kupców). Relatywnie wysokimi kwotami na ogół dysponowały także dzieci pracowników umysłowych z wyższym

wykształceniem. Wśród dzieci rolników indywidualnych duże jest zróżnicowanie kwot, którymi mogły one rozporządzać na własne wydatki. Przeciętnie najmniejszą kwotą dysponowały w tym okresie dzieci robotników niewykwalifikowanych. Jednocześnie statystyki pokazują, iż pod względem ilości pieniędzy na własne potrzeby jest to grupa najbardziej homogeniczna.

Tabela 53

Zawód ojca (ostatnio wykonywany) ⁴	Ile pieniędzy miał(a)ś na swoje wydatki we wrześniu 2010 roku?		
	Średnia	Mediana	Modalna
	w złotych		
Rolnik indywidualny	991,30	250	200
Robotnik niewykwalifikowany	372,21	300	300
Robotnik wykwalifikowany	757,52	300	100
Pracownik fizyczno-umysłowy	736,61	300	200
Pracownik umysłowy bez wyższego wykształcenia	787,36	300	200
Pracownik umysłowy z wyższym wykształceniem	862,58	300	500
Przedsiębiorca, rzemieślnik, kupiec	1278,51	500	500
Wojsko policja	467,29	200	200
Inne zawody	382,00	200	100

Badanie KBPN

Tak jak przed dwoma laty, najmniejszymi kwotami na własne potrzeby dysponowali we wrześniu 2010 roku uczniowie, których ojcowie obecnie nie pracują zawodowo. Dzieci rencistów lub emerytów miały do swojej dyspozycji na początku roku szkolnego średnio 679,55 zł, a kwoty, którymi dysponowała połowa badanych (mediana), nie przekraczały 200 zł. Uczniowie, których ojcowie są bezrobotni, mieli na własne wydatki średnio 593,92 zł, ale połowa z tej grupy mogła wydać nie więcej niż 150 zł (mediana).

⁴ Respondenci, którzy nie mają ojca, podawali dane dotyczące matki lub opiekuna. Jeżeli ojciec jest na rencie, emeryturze lub obecnie nie pracuje, wskazywali ostatnio wykonywany zawód i stanowisko.

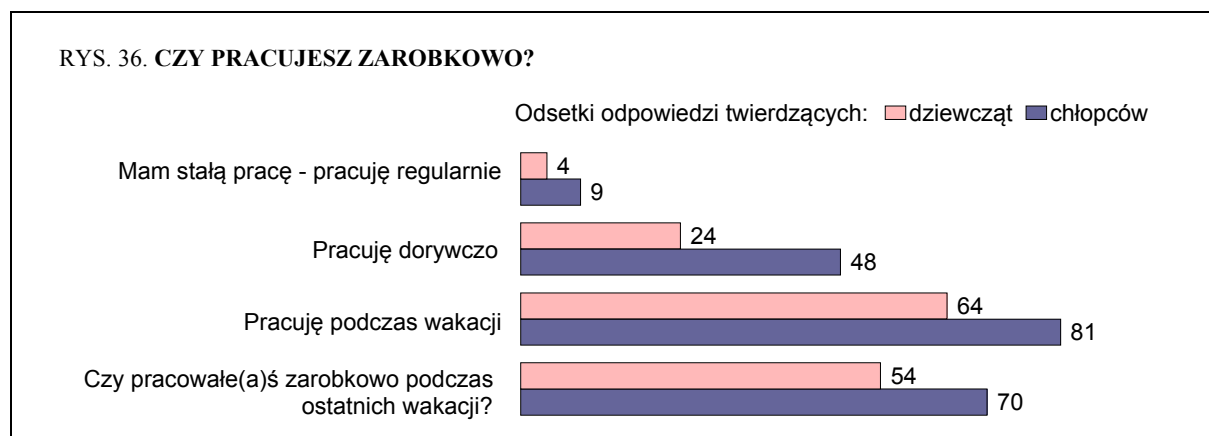
PRACA ZAROBKOWA MŁODZIEŻY SZKÓŁ PONADGIMNAZJALNYCH

Ponad trzy czwarte młodzieży z ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych (76%) ma za sobą doświadczenie pracy zarobkowej. Najwięcej uczniów (73%) pracuje podczas wakacji – w minione wakacje pracowało niemal dwie trzecie (62%). Ponad jedna trzecia uczniów (36%) pracuje dorywczo, a nieliczni (7%) mają stałą pracę. Od początku lat dziewięćdziesiątych obserwujemy wzrost liczby młodych ludzi aktywnych zawodowo, szczególnie tych dorabiających nieregularnie lub zatrudniających się w okresie wakacyjnym.

Tabela 54

Czy pracujesz zarobkowo?	Badania statutowe CBOS						Badania KBPN					
	IV 1992		IV 1996		XII 1998		XII 2003		X 2008		XI 2010	
	Tak	Nie	Tak	Nie	Tak	Nie	Tak	Nie	Tak	Nie	Tak	Nie
	w procentach											
Mam stałą pracę – pracuję regularnie	5	95	8	92	6	94	5	95	6	94	7	93
Pracuję dorywczo	22	78	23	77	24	75	30	70	34	66	36	64
Pracuję podczas wakacji	55	45	55	45	61	39	56	44	69	31	73	27
Czy pracowałeś(a)s zarobkowo podczas ostatnich wakacji?	-	-	52	48	57	43	54	46	67	33	62	38

Podjęcie pracy przez ludzi młodych wyraźnie zależy od ich płci. Doświadczenia zawodowe ma za sobą ogromna większość chłopców (85%) i ponad dwie trzecie dziewcząt (67%). Chłopcy niemal dwukrotnie częściej niż dziewczęta deklarują stałe lub dorywcze zatrudnienie, częściej również podejmują pracę wakacyjną.

Jak wynika z analiz, warunki materialne gospodarstwa domowego respondentów nie wpływają na podejmowanie przez nich pracy zarobkowej, natomiast wyraźnie wiąże się ono z typem szkoły, do jakiej uczęszczają. Częściej pracują uczniowie szkół zawodowych (87%) i techników (82%) niż liceów profilowanych (75%), a szczególnie liceów ogólnokształcących – publicznych (65%) i prywatnych (59%).

W ciągu ostatnich dwóch lat przybyło pracujących dorywczo uczniów liceów profilowanych, a także dorabiających regularnie oraz nieregularnie, w tym podczas wakacji, uczniów zawodówek. W roku 2010 rzadziej niż w 2008 pracowali w wakacje uczniowie publicznych liceów ogólnokształcących, liceów profilowanych, a także techników. Ogólnie rzecz biorąc, w przypadku wszystkich typów szkół, z wyjątkiem liceów zawodowych, od badania sprzed dwóch lat obserwujemy niewielki wzrost odsetka osób niemających doświadczeń w pracy zarobkowej.

Tabela 55

Czy pracujesz zarobkowo?	Odpowiedzi twierdzące uczniów														
	publicznych liceów ogólnokształcących			techników			liceów zawodowych			zasadniczych szkół zawodowych			prywatnych liceów ogólnokształcących		
	'03	'08	'10	'03	'08	'10	'03	'08	'10	'03	'08	'10	'03	'08	'10
	w procentach														
Mam stałą pracę – pracuję regularnie	2	2	2	3	3	3	3	5	3	19	20	24	2	4	2
Pracuję dorywczo	21	23	24	39	46	46	20	30	34	34	39	44	31	21	19
Pracuję podczas wakacji	48	61	62	72	79	81	54	69	71	49	73	82	43	57	53
Pracowałem(a)m podczas ostatnich wakacji	44	58	50	66	75	72	51	63	55	57	77	75	38	43	45
Nigdy nie pracowałem(a)m zarobkowo	43	30	35	19	14	18	35	24	25	22	10	13	38	36	41

Badania KBPN

Respondenci, którzy kiedykolwiek pracowali zarobkowo, zostali zapytani o swoje doświadczenia – zarówno pozytywne, jak i negatywne. Zdecydowana większość (82%) twierdzi, że sporo się nauczyła, ponad połowa (54%) wyraża zadowolenie z uzyskanych zarobków. Nieliczni (8%) przyznają, że zostali oszukani przez pracodawcę. Jeszcze mniej badanych (6%) doszło do wniosku, iż nie warto pracować. Można zauważyć, że w ostatnich dwóch latach wzrosła grupa osób mających pozytywne doświadczenia zawodowe.

Tabela 56

Jakie są Twoje doświadczenia z pracy zarobkowej?	Badanie statutowe CBOS	Badania KBPN			
	1998	2003	2008	2010	
	odsetki odpowiedzi twierdzących*				
Nauczyłem(a) się sporo nowych rzeczy	78	75	78	82	
Sporo zarobiłem(a)m	48	42	51	54	
Zostałem(a)m oszukany(a), wykorzystany(a) przez pracodawcę	13	11	9	8	
Doszedłem (doszłam) do wniosku, że nie warto podejmować pracy zarobkowej	11	7	7	6	

* Obliczone w stosunku do tych uczniów, którzy kiedykolwiek pracowali zarobkowo

Chłopcy częściej niż dziewczęta przyznają się do dobrych zarobków (60% wobec 45%) oraz wzrostu kompetencji (86% wobec 76%), natomiast nie ma między nimi różnic, jeśli chodzi o doświadczenia związane z nieuczciwym pracodawcą, a także poczuciem zniechęcenia do pracy zarobkowej. Ponadto im lepsza sytuacja materialna ankietowanych, tym częściej wyrażane zadowolenie z zarobków. Uczniowie będący w złej sytuacji materialnej częściej twierdzą, że zostali oszukani przez pracodawcę oraz że podejmowali pracę, która spowodowała u nich zniechęcenie.

Na tle innych częściej zarówno złe, jak i dobre doświadczenia z pracy zarobkowej mają uczniowie zasadniczych szkół zawodowych. Obok nich pod względem zdobytej wiedzy praktycznej wyróżniają się uczniowie techników.

Tabela 57

Jakie są Twoje doświadczenia z pracy zarobkowej?	Odpowiedzi twierdzące uczniów														
	publicznych liceów ogólnokształcących			techników			liceów zawodowych			zasadniczych szkół zawodowych			prywatnych liceów ogólnokształcących		
	'03	'08	'10	'03	'08	'10	'03	'08	'10	'03	'08	'10	'03	'08	'10
	w procentach														
Nauczyłem(a) się sporo nowych rzeczy	63	73	73	76	79	85	80	75	73	85	89	91	71	67	75
Sporo zarobiłem(a)m	41	49	52	40	54	50	40	47	53	43	54	62	50	44	54
Zostałem(a)m oszukany(a), wykorzystany(a) przez pracodawcę	11	10	7	12	7	8	7	7	3	15	13	11	6	6	7
Doszedłem (doszłam) do wniosku, że nie warto podejmować pracy zarobkowej	7	6	7	6	5	3	5	7	4	13	11	11	3	6	0

Badania KBPN

W ciągu ostatnich dwóch lat zwiększył się odsetek uczniów techników oraz prywatnych liceów ogólnokształcących, którzy deklarują, że praca umożliwiła im nauczenie się nowych rzeczy. Z uzyskanego wynagrodzenia częściej niż w 2008 roku zadowoleni są uczniowie liceów ogólnokształcących, profilowanych, a także zasadniczych szkół zawodowych. Badani z liceów zawodowych i ogólnokształcących (publicznych) rzadziej niż dwa lata temu deklarują, że zostali oszukani bądź wykorzystani przez pracodawcę.

DOM RODZINNY, RODZICE I RÓWIEŚNICY W OPINIACH MŁODEGO POKOLENIA POLAKÓW

SYTUACJA RODZINNA

Zdecydowana większość badanych uczniów mieszka z obojgiem rodziców. W rodzinach niepełnych wychowuje się ogółem 14% młodych ludzi, przy czym *gros* z nich mieszka jedynie z matką. Bardzo rzadko zdarza się, aby faktycznym opiekunem był tylko ojciec. Nieliczni uczniowie mieszkają z kimś z dalszej rodziny, np. z babcią.

Tabela 58

Czy na stałe mieszkasz:	Wskazania respondentów według terminów badań		
	XII 2003	X 2008	XI 2010
	w procentach		
– z obojgiem rodziców	82	81	81
– tylko z matką	12	13	12
– tylko z ojcem	1	1	2
– z kimś z dalszej rodziny (np. z babcią)	2	2	1
Inna sytuacja	3	3	4

Badania KBPN

Biorąc pod uwagę wielkość miejscowości można zauważyć, że w rodzinach niepełnych – tylko z matką lub tylko z ojcem – częściej wychowują się uczniowie mieszkający w miastach (od 18% do 20% w zależności od jego wielkości) niż ci, którzy są mieszkańcami wsi (10%).

Stosunkowo największy odsetek osób wychowujących się w rodzinach niepełnych jest wśród uczniów prywatnych liceów ogólnokształcących – niemal co czwarty z nich mieszka tylko z matką lub tylko z ojcem (24%).

Dorastanie w niepełnej rodzinie wiąże się z gorszymi materialnymi warunkami życia. Uczniowie mieszkający z jednym z rodziców oceniają je gorzej niż wychowujący się w pełnej rodzinie. Jako złe określa swoje warunki materialne 7% badanych z rodzin pełnych i ponad dwukrotnie więcej uczniów mieszkających tylko z matką lub tylko z ojcem (18%).

Jednym z istotnych zjawisk społecznych mających wpływ na sytuację rodzinną i wychowawczą dzieci i młodzieży w Polsce jest migracja zarobkowa. Według danych CBOS, w ostatnich dziesięciu latach pracę za granicą podejmowało około czterech milionów Polaków, w tym ponad milion obecnie pracuje poza krajem. Do pracy za granicą wyjeżdżają przede wszystkim osoby młode, niemające zobowiązań rodzinnych, ale także ludzie dojrzaali, obciążeni rodziną i dziećmi, jeśli nie mogą znaleźć odpowiedniej dla siebie pracy w kraju.

Problem migracji zarobkowej rodziców w coraz większym stopniu dotyka młodych ludzi. Jak wynika z deklaracji, w ciągu dwunastu miesięcy poprzedzających badanie ogółem niemal co piąty ankietowany (19%) miał osobiste doświadczenia związane z wyjazdem zarobkowym za granicę przynajmniej jednego z rodziców. W stosunku do roku 2008 odsetek takich deklaracji zwiększył się o 5 punktów. Jest to tym bardziej niepokojące, że przybyło przede wszystkim uczniów deklarujących, że przynajmniej jedno z rodziców w ciągu dwunastu miesięcy poprzedzających badanie stale pracowało za granicą (z 6% do 10%).

Do pracy za granicę z reguły wyjeżdżają mężczyźni. Co dziesiąty uczeń (10%) deklaruje, że w ciągu ostatniego roku jego ojciec stale lub przynajmniej przez jakiś czas, np. sezonowo, pracował za granicą. W ciągu ostatnich dwóch lat przybyło jednak osób deklarujących, że pracę poza Polską podejmowała matka (z 3% do 6%). Bywały też sytuacje, że w ciągu ostatniego roku za granicą pracowali oboje rodzice (3%).

Tabela 59

Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy Twoi rodzice pracowali za granicą?	X 2008	XI 2010
	w procentach	
Oboje rodzice przez ostatnie 12 miesięcy stale pracowali za granicą	1	2
Ojciec przez ostatnie 12 miesięcy stale pracował za granicą	4	6
Matka przez ostatnie 12 miesięcy stale pracowała za granicą	1	2
Oboje rodzice w ciągu ostatnich 12 miesięcy przez jakiś czas pracowali za granicą (np. sezonowo)	1	1
Ojciec w ciągu ostatnich 12 miesięcy przez jakiś czas pracował za granicą (np. sezonowo)	5	4
Matka w ciągu ostatnich 12 miesięcy przez jakiś czas pracowała za granicą (np. sezonowo)	2	4
Żadne z rodziców nie pracowało w ciągu ostatnich 12 miesięcy za granicą	83	77
Nie dotyczy – nie mam rodziców	2	4

Badania KBPN

Znaczna skala wyjazdów zarobkowych Polaków za granicę spowodowała, że zaczęto mówić o ich niekorzystnych skutkach dla rodziny i o problemie tzw. eurosieroctwa. Wprawdzie nasi respondenci ukończyli (lub lada moment ukończą) osiemnaście lat, jednak wchodząc w dorosłe życie niewątpliwie potrzebują wsparcia rodziców. Wyjazdy zarobkowe

rodziców są tymczasem jednym z ważniejszych powodów, dla których młodzi ludzie nie mieszkają z nimi. Ponad połowa spośród osób mieszkających na stałe z kimś z dalszej rodziny deklaruje, że przynajmniej jedno z rodziców pracowało w ostatnich dwunastu miesiącach za granicą.

STOSUNKI Z RODZICAMI I RODZEŃSTWEM

Deklaracje uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych, dotyczące tego, jak układają się im stosunki z rodzicami i rodzeństwem, wskazują, że większość z nich wychowuje się w przyjaznej atmosferze i znajduje porozumienie z najbliższymi.

Z uzyskanych deklaracji wynika, że najlepiej układają się badanym stosunki z matką i to zarówno, kiedy weźmiemy pod uwagę częstość występowania ocen pozytywnych, jak i ich nasilenie. Ogółem 83% uczniów charakteryzuje swoje relacje z matką jako dobre, w tym ponad połowa (53%) określa je jako bardzo dobre. Nieco bardziej wstrzeźliwe są opinie na temat stosunków z ojcem, choć także i one są na ogół dobrze oceniane (przez 66% uczniów). Co czwarty ankietowany uważa jednak, że jego stosunki z ojcem układają się różnie lub nie najlepiej. Podobne różnice opinii o relacjach z matką i ojcem odnotowano także we wszystkich poprzednich badaniach młodzieży realizowanych przez CBOS w latach 1992 – 2008. Większość badanych uczniów (70%) dobrze ocenia także swoje relacje z rodzeństwem.

Deklaracje uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych (a wcześniej ponadpodstawowych) z poprzednich kilkunastu lat pokazują, że od drugiej połowy lat dziewięćdziesiątych aż do 2008 roku relacje w rodzinie systematycznie się poprawiały. Coraz lepiej oceniane były przez młodych ludzi stosunki z rodzicami i rodzeństwem. Szczególnie wyraźne pozytywne zmiany zaszły w opiniach o relacjach z ojcem. W najgorszym pod tym względem okresie (w roku 1994) tylko mniej niż połowa uczniów opisywała stosunki z ojcem jako dobre, w tym jedynie 17% określało je jako bardzo dobre. W roku 2008 – najlepszym pod tym względem – odsetek badanych bardzo dobrze oceniających relacje z ojcem był dwuipółkrotnie wyższy i sięgał 43%. Obecnie postrzegane relacje w rodzinie układają się nieco gorzej niż dwa lata temu. Odnotowane zmiany polegają jednak w głównej mierze na zmniejszeniu się odsetka ocen „bardzo dobrych” na rzecz wzrostu odsetka ocen „dość dobrych”.

Tabela 60

Jak układają się Twoje stosunki z matką?	Badania statutowe CBOS				Badania KBPN		
	IV 1992	IV 1994	IV 1996	XII 1998	XII 2003	X 2008	XI 2010
	w procentach						
Bardzo dobrze	41	35	36	47	51	57	53
Dość dobrze	39	43	39	37	30	26	30
Różnie bywa	16	17	20	13	13	12	12
Raczej nie najlepiej	2	3	3	2	3	3	3
Nie mam matki	2	2	2	2	2	2	2

Tabela 61

Jak układają się Twoje stosunki z ojcem?	Badania statutowe CBOS				Badania KBPN		
	IV 1992	IV 1994	IV 1996	XII 1998	XII 2003	X 2008	XI 2010
	w procentach						
Bardzo dobrze	25	17	21	31	34	43	38
Dość dobrze	30	31	29	29	28	24	28
Różnie bywa	27	31	33	23	20	18	20
Raczej nie najlepiej	10	14	11	9	11	8	8
Nie mam ojca	8	7	6	8	7	7	6

Tabela 62

Jak układają się Twoje stosunki z rodzeństwem?	Badania statutowe CBOS			Badania KBPN		
	IV 1994	IV 1996	XII 1998	XII 2003	X 2008	XI 2010
	w procentach					
Bardzo dobrze	22	24	31	37	40	37
Dość dobrze	37	36	34	32	32	33
Różnie bywa	30	30	25	17	17	20
Raczej nie najlepiej	5	4	4	4	3	3
Nie mam rodzeństwa	6	6	6	10	8	8

Pogorszenie relacji w rodzinie w ostatnich dwóch latach można tłumaczyć na różne sposoby. Jednym z czynników mogących przyczynić się do pogorszenia stosunków w rodzinie w tym okresie był niepokój dotyczący sytuacji społeczno-ekonomicznej kraju, związany z globalnym kryzysem finansowym i gospodarczym oraz jego konsekwencjami dla Polski i Polaków, w tym m.in. spowolnieniem gospodarczym, zwiększeniem się stopy bezrobocia w kraju oraz wzrostem deficytu budżetowego i zadłużenia sektora finansów publicznych. Mimo że Polacy w relatywnie niewielkim stopniu odczuli niekorzystne skutki kryzysu na świecie, to w 2009 roku wskaźniki nastrojów społecznych, związane m.in. z postrzeganiem sytuacji gospodarczej i kondycji zakładów pracy lekko się pogorszyły w stosunku do okresu wcześniejszego.

Opinie o relacjach w rodzinie w wyraźny sposób powiązane są z oceną materialnych warunków jej życia. Im lepsze oceny poziomu życia rodziny, tym lepsze opinie przede wszystkim o stosunkach z rodzicami, ale także z rodzeństwem.

Tabela 63

Oceny materialnych warunków życia	Jak układają się Twoje stosunki z matką?				
	Bardzo dobrze	Dość dobrze	Różnie bywa	Raczej nie najlepiej	Nie mam matki
	w procentach				
Złe	33	32	24	6	5
Średnie, przeciętne	46	32	16	4	2
Dobre	60	28	7	3	2

Badanie KBPN

Tabela 64

Oceny materialnych warunków życia	Jak układają się Twoje stosunki z ojcem?				
	Bardzo dobrze	Dość dobrze	Różnie bywa	Raczej nie najlepiej	Nie mam ojca
	w procentach				
Złe	13	24	33	17	13
Średnie, przeciętne	31	28	25	10	6
Dobre	48	29	14	5	5

Badanie KBPN

Tabela 65

Oceny materialnych warunków życia	Jak układają się Twoje stosunki z rodzeństwem?				
	Bardzo dobrze	Dość dobrze	Różnie bywa	Raczej nie najlepiej	Nie mam rodzeństwa
	w procentach				
Złe	21	31	35	5	8
Średnie, przeciętne	32	37	22	2	7
Dobre	43	30	15	2	9

Badanie KBPN

Na ocenę relacji w rodzinie wpływa także nieobecność matki związana z wyjazdem zarobkowym za granicę. Uczniowie, których matka w ciągu dwunastu miesięcy poprzedzających badanie pracowała zarobkowo za granicą, gorzej niż inni postrzegają swoje stosunki z ojcem – jako dobre określa je łącznie 55% z nich, jako różne lub złe niemal dwie piąte (38%).

Ocenę kontaktów w rodzinie różnicuje w pewnym stopniu wykształcenie rodziców. Stosunkowo najgorzej relacje rodzinne postrzegają uczniowie, których rodzice mają wykształcenie podstawowe.

Na opinie o stosunkach w rodzinie ma wpływ także religijność, mierzona częstością udziału w praktykach religijnych. Generalnie można powiedzieć, że dobrym ocenom relacji w rodzinie sprzyja duże zaangażowanie w praktyki religijne. Najbardziej zadowolone z tego, jak układają się stosunki z rodzicami i rodzeństwem, są osoby uczestniczące w praktykach religijnych kilka razy w tygodniu.

STOSUNKI Z NAUCZYCIELAMI I KOLEGAMI

W porównaniu z rokiem 2008 nieco pogorszyły się także opinie dotyczące funkcjonowania w środowisku szkolnym, przy czym – tak samo jak w poprzednich badaniach – wyraźnie lepiej oceniane są relacje z kolegami niż z nauczycielami. Stosunki z kolegami przez zdecydowaną większość uczniów (ogółem 88%) charakteryzowane są jako dobre, przy czym 45% określa je jako bardzo dobre. Większość badanych (60%) dobrze ocenia także relacje z nauczycielami, jednak w tym wypadku przeważają opinie umiarkowane.

Tabela 66

Jak układają się Twoje stosunki z nauczycielami?	Badania statutowe CBOS			Badania KBPN		
	IV 1994	IV 1996	XII 1998	XII 2003	X 2008	XI 2010
	w procentach					
Bardzo dobrze	6	10	9	12	16	13
Dość dobrze	38	41	41	44	47	47
Różnie bywa	44	41	42	36	32	34
Raczej nie najlepiej	11	8	7	8	5	6

Tabela 67

Jak układają się Twoje stosunki z kolegami?	Badania statutowe CBOS				Badania KBPN		
	IV 1992	IV 1994	IV 1996	XII 1998	XII 2003	X 2008	XI 2010
	w procentach						
Bardzo dobrze	28	24	29	35	43	48	45
Dość dobrze	55	54	50	48	43	39	43
Różnie bywa	16	21	19	15	12	12	11
Raczej nie najlepiej	1	1	2	1	1	1	1

Stosunki z nauczycielami zależą w pewnej mierze od sukcesów szkolnych uczniów. Z relacji z nauczycielami zadowoleni są przede wszystkim uczniowie czwórkowi (ogółem 72%) oraz piątkowi i szóstkowi (75%), rzadziej zaś ci, którzy otrzymują najczęściej dwójki i trójki (51%).

Tabela 68

Czy uważasz się za ucznia:	Odpowiedzi uczniów, których stosunki z nauczycielami układają się			
	bardzo dobrze	dość dobrze	różnie	raczej nie najlepiej
	w procentach			
– dwójkowego/trójkowego	10	41	41	8
– czwórkowego	15	57	26	2
– piątkowego/szóstkowego	33	42	20	5

Badanie KBPN

Nie bez znaczenia dla postrzegania relacji z nauczycielami jest typ szkoły, w której uczą się respondenci. W lepszych stosunkach z nauczycielami są uczniowie liceów ogólnokształcących – publicznych i prywatnych (ogółem 69% określa je jako dobre) – niż uczęszczający do innych typów szkół, przede wszystkim zasadniczych zawodowych (51%).

Czynnikiem niepozostającym bez wpływu na relacje uczniów z rodzicami jest sytuacja rodzinna. Zwraca uwagę fakt, że relatywnie najgorzej stosunki z nauczycielami oceniają uczniowie, których rodzice w ciągu ostatnich dwunastu miesięcy pracowali za granicą (13% z nich opisuje je jako jednoznacznie złe).

Opinie o relacjach z kolegami są zróżnicowane w zależności od oceny sytuacji materialnej rodziny oraz wykształcenia rodziców. Stosunkowo najgorzej o stosunkach z kolegami wypowiadają się uczniowie źle oceniający sytuację materialną swojej rodziny oraz ci, których rodzice mają wykształcenie podstawowe.

Generalnie dobremu funkcjonowaniu w środowisku szkolnym sprzyjają dobre relacje w rodzinie. Osoby dobrze oceniające stosunki z rodzicami i rodzeństwem z reguły lepiej postrzegają także kontakty z nauczycielami i kolegami.

UCIECZKI Z DOMU I PRÓBY SAMOBÓJCZE W ŚRODOWISKU RÓWIEŚNICZYM

Tak jak w kilku poprzednich badaniach uczniom szkół ponadgimnazjalnych zadano pytanie o ucieczki z domu i próby samobójcze w środowisku rówieśniczym. Nasilenie ucieczek z domu zmalało w ostatnich dwóch latach – ogółem 26% uczniów przyznało, że zna przynajmniej jedną lub dwie osoby, które uciekały z domu. Jest to najniższy odsetek notowany od początku badań prowadzonych przez CBOS.

Zmalał także odsetek deklaracji dotyczących samobójstw i prób samobójczych wśród rówieśników. Ze zjawiskiem tym zetknął się w swoim środowisku nieco więcej niż co piąty uczeń (21%).

Tabela 69

Czy w Twoim środowisku, wśród Twoich znajomych (kolegów/koleżanek) jest ktoś, kto uciekał z domu?	Badania statutowe CBOS		Badania KBPN		
	IV 1994	IV 1996	XII 2003	X 2008	XI 2010
	w procentach				
Tak, kilka osób	7	8	9	8	7
Tak, jedna, dwie osoby	27	23	20	21	19
Nie, nikt	66	69	71	71	74

Tabela 70

Czy w Twoim środowisku, wśród Twoich znajomych (kolegów/koleżanek) jest ktoś, kto popełnił lub próbował popełnić samobójstwo?	Badania statutowe CBOS		Badania KBPN		
	IV 1994	IV 1996	XII 2003	X 2008	XI 2010
	w procentach				
Tak, kilka osób	3	4	5	6	5
Tak, jedna, dwie osoby	20	19	17	18	16
Nie, nikt	77	77	77	75	79

Jeśliby deklaracje badanych dotyczące ucieczek z domu i samobójstw w ich środowisku uznać za wskaźnik kondycji psychicznej wchodzących w dorosłe życie Polaków, to można mówić o poprawie w tym względzie w ostatnich dwóch latach. Wydaje się, że ma to związek z dobrym funkcjonowaniem młodzieży w środowisku rodzinnym, szkolnym i rówieśniczym.

ZNACZĄCY INNI – RODZICE, RODZEŃSTWO, RÓWIEŚNICY

Środowisko rodzinne i środowisko rówieśnicze pełnią w życiu młodych ludzi różną i na ogół komplementarną wobec siebie rolę. Dom jest miejscem, gdzie szuka się bezpieczeństwa, oparcia i autorytetu. Grupa rówieśnicza kształtuje młodzieżowe i środowiskowe wzory zachowań, style bycia, sposoby spędzania wolnego czasu, jest miejscem rozwijania zainteresowań, wymiany poglądów. Oddziaływanie obu tych sfer przenika się i wpływa na siebie wzajemnie.

Obraz domu rodzinnego i środowiska rówieśniczego, jaki wyłania się z deklaracji uczniów szkół ponadgimnazjalnych (a wcześniej ponadpodstawowych), pokazuje, że rola obu tych środowisk nie zmieniła się w sposób zasadniczy w ciągu ostatnich kilkunastu lat.

Uczniowie najchętniej spędzają swój wolny czas z rówieśnikami: przyjaciółmi (50%), chłopakiem lub dziewczyną (42%), rzadziej z kolegami i koleżankami (32%). Partnerem do rozmów i dyskusji zdecydowanie najczęściej są przyjaciele (51%). Co ciekawe, tyle samo

badanych zadeklarowało, że chętnie rozmawia i dyskutuje z chłopakiem lub dziewczyną (28%) czy kolegami (28%), co z matką (29%).

Zdecydowanie najważniejszą osobą w domu jest dla młodych ludzi matka. To na jej wsparcie przede wszystkim mogą liczyć w trudnych chwilach (57%), ona jest także autorytetem, na uznaniu którego najbardziej im zależy (48%). Co więcej – jak wspomniano – jest równie dobrym partnerem do rozmowy co chłopak lub dziewczyna oraz koledzy. Stosunkowo najwięcej osób wskazywało też na matkę jako osobę, która ma największy wpływ na ich styl ubierania się (22%). Warto jednak zauważyć, że w ostatnich latach znaczenie matki dla młodych ludzi nieco zmalało.

W porównaniu z matką, która – jak się wydaje na podstawie deklaracji badanych – jest nierzadko jednocześnie autorytetem, pocieszycielem, przyjacielem i doradcą, rola i znaczenie ojca w rodzinie wypada dość blado. Duża grupa uczniów (38%) zalicza wszakże ojca – obok matki – do osób, na uznaniu których najbardziej im zależy. Mniej niż co trzeci uczeń (29%) wskazywał, że ojciec należy do tych osób, na których wsparcie przede wszystkim może liczyć. Częściej niż ojca wymieniano w tym kontekście nie tylko matkę, ale także przyjaciół (33%). Równie często jak ojciec wsparciem bywa chłopak lub dziewczyna (29%). Ojciec dość rzadko jest znaczącym partnerem do rozmów (15%), jeszcze rzadziej atrakcyjnym towarzyszem w spędzaniu wolnego czasu (8%).

Zwraca uwagę relatywnie niewielka rola rodzeństwa w życiu uczniów szkół ponadgimnazjalnych. Wydaje się, że – mimo więzi pokrewieństwa i najprawdopodobniej częstego przebywania razem – rodzeństwo ma dla młodych ludzi mniejsze znaczenie niż koledzy i koleżanki.

Tabela 71

Wskaż nie więcej niż dwie osoby:	MATKA					
	Badania statutowe CBOS			Badania KBPN		
	IV 1994	IV 1996	XII 1998	XII 2003	X 2008	XI 2010
	w procentach					
– z którymi najchętniej spędzasz czas wolny	24	21	17	17	17	17
– z którymi najchętniej dyskutujesz, rozmawiasz	34	33	30	27	32	29
– które mają największy wpływ na to, jak się ubierasz	-	31	20	21	22	22
– na których uznaniu najbardziej ci zależy	51	57	47	50	54	48
– na które przede wszystkim możesz liczyć w trudnych chwilach	64	71	63	63	63	57

Tabela 72

Wskaż nie więcej niż dwie osoby:	OJCIEC					
	Badania statutowe CBOS			Badania KBPN		
	IV 1994	IV 1996	XII 1998	XII 2003	X 2008	XI 2010
	w procentach					
– z którymi najchętniej spędzasz czas wolny	7	7	6	6	6	8
– z którymi najchętniej dyskutujesz, rozmawiasz	12	12	12	12	13	15
– które mają największy wpływ na to, jak się ubierasz	-	10	6	7	6	6
– na których uznaniu najbardziej ci zależy	36	38	31	34	38	38
– na które przede wszystkim możesz liczyć w trudnych chwilach	27	38	34	33	30	29

Tabela 73

Wskaż nie więcej niż dwie osoby:	RODZEŃSTWO					
	Badania statutowe CBOS			Badania KBPN		
	IV 1994	IV 1996	XII 1998	XII 2003	X 2008	XI 2010
	w procentach					
– z którymi najchętniej spędzasz czas wolny	17	17	15	17	17	18
– z którymi najchętniej dyskutujesz, rozmawiasz	18	16	16	18	18	16
– które mają największy wpływ na to, jak się ubierasz	-	14	11	12	10	12
– na których uznaniu najbardziej ci zależy	6	7	6	7	6	7
– na które przede wszystkim możesz liczyć w trudnych chwilach	14	12	13	15	17	14

Tabela 74

Wskaż nie więcej niż dwie osoby:	PRZYJACIEL(E)					
	Badania statutowe CBOS			Badania KBPN		
	IV 1994	IV 1996	XII 1998	XII 2003	X 2008	XI 2010
	w procentach					
– z którymi najchętniej spędzasz czas wolny	41	42	51	56	57	50
– z którymi najchętniej dyskutujesz, rozmawiasz	43	45	47	56	52	51
– które mają największy wpływ na to, jak się ubierasz	-	27	14	15	15	13
– na których uznaniu najbardziej ci zależy	20	23	26	28	24	24
– na które przede wszystkim możesz liczyć w trudnych chwilach	27	24	25	32	34	32

Tabela 75

Wskaż nie więcej niż dwie osoby:	MÓJ CHŁOPAK, MOJA DZIEWCZYNA					
	Badania statutowe CBOS			Badania KBPN		
	IV 1994	IV 1996	XII 1998	XII 2003	X 2008	XI 2010
	w procentach					
– z którymi najchętniej spędzasz czas wolny	41	41	43	42	49	42
– z którymi najchętniej dyskutujesz, rozmawiasz	26	28	26	29	33	28
– które mają największy wpływ na to, jak się ubierasz	-	28	15	15	16	17
– na których uznaniu najbardziej ci zależy	30	30	29	29	32	28
– na które przede wszystkim możesz liczyć w trudnych chwilach	23	23	25	27	33	29

Tabela 76

Wskaż nie więcej niż dwie osoby:	KOLEDZY					
	Badania statutowe CBOS			Badania KBPN		
	IV 1994	IV 1996	XII 1998	XII 2003	X 2008	XI 2010
	w procentach					
– z którymi najchętniej spędzasz czas wolny	35	45	33	34	29	32
– z którymi najchętniej dyskutujesz, rozmawiasz	31	36	32	29	27	28
– które mają największy wpływ na to, jak się ubierasz	-	37	15	12	12	10
– na których uznaniu najbardziej ci zależy	15	15	12	12	9	9
– na które przede wszystkim możesz liczyć w trudnych chwilach	5	6	5	5	3	5

WPLYW RODZICÓW NA RÓŻNE SFERY AKTYWNOŚCI MŁODZIEŻY

Wprawdzie nieco rzadziej niż w ubiegłych latach uczniowie przyznają, że ich rodzicom zależy na tym, aby kontynuowali naukę po ukończeniu szkoły, niemniej takie deklaracje nadal stanowią zdecydowaną większość (82%). Im rodzice są lepiej wykształceni, tym częściej chcą, aby ich dzieci dalej się uczyły. Częściej dotyczy to uczniów liceów ogólnokształcących, natomiast stosunkowo rzadziej tych, którzy uczą się w zawodówkach.

Połowa respondentów (50%) przyznaje, że rodzice inwestują pieniądze w ich rozwój, np. opłacając dodatkowe zajęcia. W porównaniu z pomiarem sprzed dwóch lat ta grupa nieznacznie się zmniejszyła (o 3 punkty procentowe). Uczestnictwo w płatnych zajęciach zależy nie tylko od sytuacji materialnej rodziny, ale także od typu szkoły, do której uczęszczają uczniowie. Dodatkowe zajęcia częściej opłacają rodzice uczniów liceów ogólnokształcących, rzadziej zaś techników, a już zupełnie sporadycznie – zawodówek.

Mniej osób niż przed dwoma laty (41%, spadek o 6 punktów) twierdzi, że rodzice starają się uczestniczyć w ich zainteresowaniach kulturalnych i je rozwijać. W tej kwestii – podobnie zresztą jak w dwóch poprzednich – *in plus* wyróżniają się uczniowie liceów ogólnokształcących, a także ci, którzy mają lepiej wykształconych i lepiej sytuowanych rodziców.

Trzy czwarte młodych ludzi (74%) przyznaje, że rodzice interesują się ich sprawami. Od lat dziewięćdziesiątych odsetek ten jest względnie stabilny. Zainteresowanie dorosłych problemami swoich dzieci w dużym stopniu zależy od statusu materialnego rodziny – im wyższy, tym częstsze takie deklaracje.

Zdecydowana większość respondentów (79%) przyznaje, że rodzice wymagają od nich pomocy w prowadzeniu domu. Warto zaznaczyć, że na opinie w tym względzie nie wpływa znacząco ani wielkość miejscowości zamieszkania, ani sytuacja materialna gospodarstwa domowego.

Jak wynika z deklaracji, ponad dwie piąte uczniów (44%) jest zachęcanych przez rodziców do podejmowania dorywczej pracy zarobkowej. Relatywnie rzadziej od innych są to uczniowie liceów ogólnokształcących, a także ci, których rodzice legitymują się wyższym wykształceniem.

Rodzice ponad dwóch piątych respondentów (44%, od roku 2008 spadek o 4 punkty) wymagają od swoich dzieci chodzenia do kościoła. Takie wymagania wyraźnie rzadziej stawiane są uczniom prywatnych liceów ogólnokształcących, mieszkającym w dużych miastach.

Tabela 77

Oto kilka stwierdzeń. O każdym z nich powiedz, czy trafnie opisuje ono działania Twoich rodziców wobec Ciebie	Badania statutowe CBOS		Badania KBPN		
	IV 1996	XII 1998	XII 2003	X 2008	XI 2010
	odsetki odpowiedzi twierdzących				
Rodzicom zależy, abym po ukończeniu szkoły uczył(a) się dalej	-	88	88	85	82
Rodzice wymagają ode mnie pomocy w prowadzeniu domu, w gospodarstwie	75	74	73	79	79
Rodzice interesują się moimi problemami	75	72	72	76	74
Rodzice opłacali lub opłacają korepetycje, dodatkowe zajęcia, takie jak np. nauka języków obcych	-	43	50	53	50
Rodzice wymagają ode mnie, bym chodził(a) do kościoła	49	52	47	48	44
Rodzice starają się rozwijać moje zainteresowania kulturalne – chcą, żebym chodził(a) do teatru, do kina, czytał(a) dobre książki, zwiedzał(a)	53	47	44	47	41
Rodzice zachęcają mnie do podejmowania dorywczej pracy zarobkowej	47	38	42	43	44

TEMATY ROZMÓW Z RODZICAMI

Jak wynika z deklaracji, uczniowie szkół ponadgimnazjalnych najczęściej rozmawiają z rodzicami o szkole i nauce, a także o planach na przyszłość. W mniejszym stopniu poruszane są problemy osobiste, a jeszcze rzadziej mówi się o seksie i polityce. Trzeba jednak zaznaczyć, że częstość rozmów o poszczególnych sprawach zauważalnie zależy od płci rodzica.

O wszystkim, z wyjątkiem polityki, uczniowie częściej rozmawiają z matką niż z ojcem. Przynajmniej od czasu do czasu o polityce dyskutuje z ojcem 29% respondentów, a z matką – co czwarty (25%), różnica nie jest więc duża. Częściej z matką niż z ojcem (na niektóre tematy nawet dwukrotnie częściej) badani rozmawiają o szkole i nauce (87% wobec 60%), o planach na przyszłość (82% wobec 59%), o swoich problemach osobistych (56% wobec 27%), a także o seksie (18% wobec 10%).

Tabela 78

Jak często rozmawiasz z matką:	Często				Czasami				Rzadko				Nigdy			
	CBOS		KBPN		CBOS		KBPN		CBOS		KBPN		CBOS		KBPN	
	'98	'03	'08	'10	'98	'03	'08	'10	'98	'03	'08	'10	'98	'03	'08	'10
	w procentach															
– o polityce	4	5	3	5	21	18	19	20	34	33	34	36	38	42	41	37
– o szkole, nauce	59	57	60	55	30	30	29	32	8	8	7	9	1	2	2	3
– o planach na przyszłość	45	43	47	44	37	37	36	38	13	13	11	12	4	5	4	5
– o swoich problemach osobistych	26	23	27	25	30	27	31	31	24	27	24	24	18	20	16	18
– o seksie	5	5	5	5	16	15	15	13	27	24	27	23	50	54	51	58

Pominięto odpowiedzi „Nie mam matki”

Tabela 79

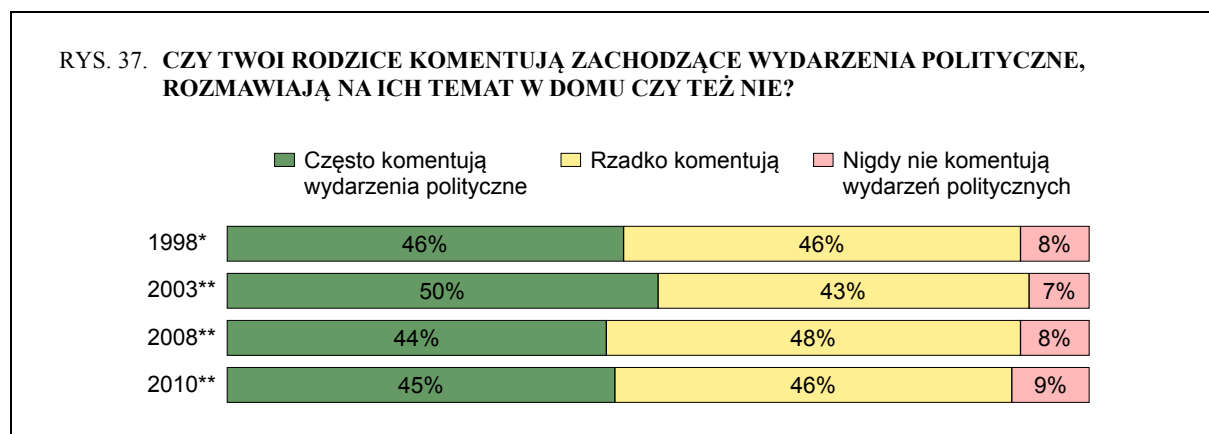
Jak często rozmawiasz z ojcem:	Często				Czasami				Rzadko				Nigdy			
	CBOS		KBPN		CBOS		KBPN		CBOS		KBPN		CBOS		KBPN	
	'98	'03	'08	'10	'98	'03	'08	'10	'98	'03	'08	'10	'98	'03	'08	'10
	w procentach															
– o polityce	8	10	7	9	23	21	20	20	30	27	30	33	31	35	36	33
– o szkole, nauce	22	22	24	21	38	35	35	39	24	25	23	25	9	11	9	9
– o planach na przyszłość	24	21	23	22	31	31	33	37	23	24	22	23	15	17	14	12
– o swoich problemach osobistych	6	5	6	7	14	16	19	20	30	29	32	31	42	42	36	36
– o seksie	3	3	3	3	8	8	9	7	18	18	17	18	63	64	64	66

Pominięto odpowiedzi „Nie mam ojca”

Nie tylko płeć rodziców, ale również płeć respondentów determinuje częstość prowadzonych w domu rozmów. Niezależnie od płci rodzica, dziewczęta częściej niż chłopcy rozmawiają na tematy związane ze szkołą, nauką. Córki częściej niż synowie poruszają w rozmowach z matkami swoje problemy osobiste, tematykę seksu czy plany na przyszłość. Natomiast chłopcy częściej niż dziewczęta podejmują dyskusje polityczne z ojcami, a także nieco częściej rozmawiają z nimi o sprawach związanych z seksualnością.

DOM RODZINNY A POLITYKA

Na tle innych tematów polityka rzadko pojawia się jako osobny wątek rozmów z rodzicami. Niemniej prawie połowa badanych (45%) przyznaje, że dość często zdarza im się słyszeć, jak rodzice komentują wydarzenia polityczne. W zasadzie taka sama grupa (46%) twierdzi, że dzieje się to rzadko, a co jedenasty uczeń (9%) w ogóle się z tym nie styka.

* Badanie statutowe CBOS

** Badanie KBPN

Komentarze polityczne rodziców częściej słyszą uczniowie liceów ogólnokształcących, rzadziej techników, liceów profilowanych lub technicznych, zawodówek, a także ci, których ojcowie mają wyższe wykształcenie, najrzadziej zaś – osoby źle oceniające sytuację materialną swojego gospodarstwa domowego.

Komentowanie wydarzeń politycznych w domu przekłada się na częstsze deklaracje zainteresowania polityką. Uczniowie, których rodzice rozmawiają o polityce sporadycznie lub nie rozmawiają wcale, wyraźnie rzadziej interesują się tą sferą życia publicznego.

Tabela 80

Jak określił(a)byś swoje zainteresowanie polityką?	Odpowiedzi uczniów, których rodzice		
	często komentują wydarzenia polityczne	rzadko komentują	nigdy nie komentują wydarzeń politycznych
	w procentach		
Bardzo duże i duże – śledzę to, co dzieje się w polityce	22	8	6
Średnie – śledzę jedynie główne wydarzenia	47	38	25
Nikłe, niewielkie – często umykają mojej uwadze nawet ważne wydarzenia	13	23	12
Żadne – praktycznie mnie to nie interesuje	18	31	57

Badanie KBPN

Ponad połowa badanych uczniów nie wie, jakie preferencje partyjne mają ich rodzice, a jedna piąta deklaruje, że nie ma takiej partii, z którą sympatyzowałaby matka czy ojciec. Pozostali przeważnie określają swoich rodziców jako elektorat PiS (13%) lub PO (11%). O ile dwa lata temu w tym rankingu wygrywała Platforma, o tyle teraz przewaga – co prawda minimalna i mieszcząca się w granicach błędu pomiaru – zaznacza się po stronie PiS. Pozostałe ugrupowania wskazywano sporadycznie.

Tabela 81

Partie polityczne	Która z partii najbardziej odpowiada:					
	Twojemu ojcu	Twojej matce	Twojemu ojcu	Twojej matce	Twojemu ojcu	Twojej matce
	2003		2008		2010	
	w procentach					
Prawo i Sprawiedliwość	1	1	8	7	13	13
Platforma Obywatelska	3	2	11	12	11	11
Sojusz Lewicy Demokratycznej	4	2	1	0	1	1
Polskie Stronictwo Ludowe	1	1	1	1	1	1
Nie wiem	63	66	54	56	53	54
Nie ma takiej partii	21	25	22	23	20	20

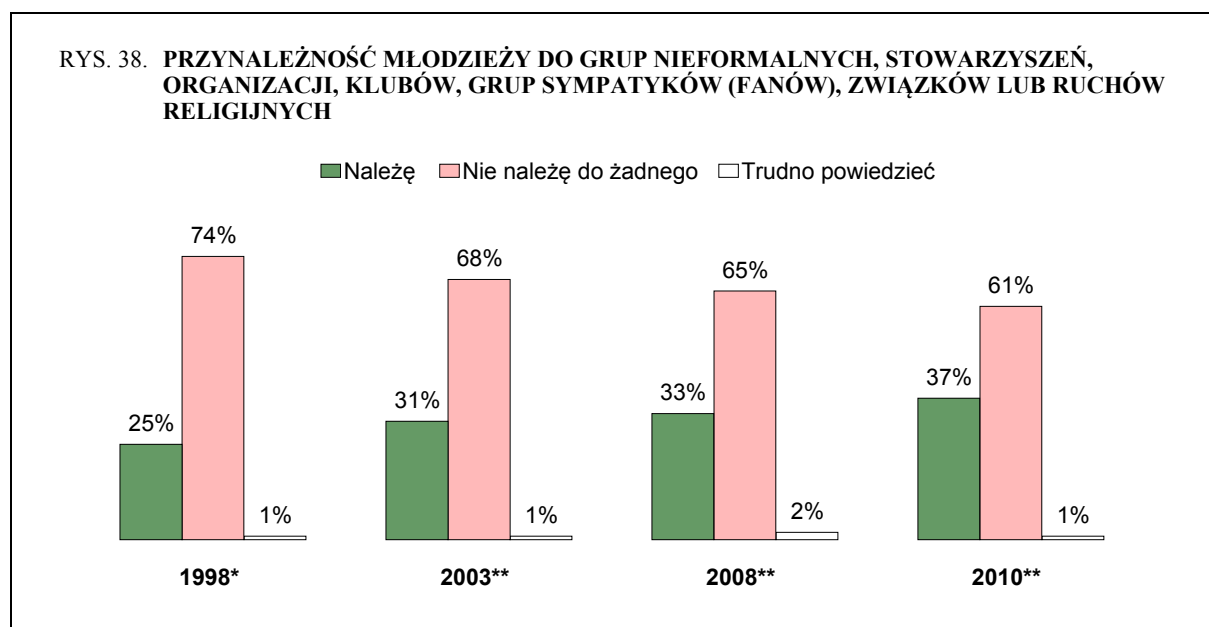
Badania KBPN

Preferencje partyjne uczniów i ich rodziców częściej są zgodne, gdy rodzice popierają PO, natomiast rzadziej – gdy sympatyzują z PiS. Prawdopodobnie w dużym stopniu wynika to z faktu, że wyborcy ugrupowania Jarosława Kaczyńskiego są przeciętnie starsi od zwolenników partii rządzącej.

MŁODZIEŻ O SOBIE: WARTOŚCI, OBYCZAJOWOŚĆ, GRUPY ODNIESIENIA

DEKLAROWANA PRZYNALEŻNOŚĆ DO GRUP NIEFORMALNYCH, STOWARZYSZEŃ, ORGANIZACJI, KLUBÓW ITP.

Tak jak w poprzednich badaniach zapytaliśmy uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych, czy należą do jakichś stowarzyszeń, organizacji, klubów, grup sympatyków (fanów), związków lub ruchów religijnych. Pytaliśmy zarówno o grupy sformalizowane, jak i identyfikację z grupami nieformalnymi. Podobnie jak dwa, siedem czy dwanaście lat temu, wśród młodzieży zdecydowanie przeważają osoby, które nie utożsamiają się z żadną grupą formalną lub nieformalną (61%). Od 1998 roku odnotowujemy jednak stopniowy wzrost liczby młodych ludzi deklarujących przynależność do grup nieformalnych oraz mniej lub bardziej sformalizowanych stowarzyszeń, organizacji czy klubów. Obecnie należy do nich 37% uczniów (o 4 punkty więcej niż przed dwoma laty i o 12 punktów więcej w stosunku do roku 1998).

* Badanie statutowe CBOS

** Badanie KBPN

Przynależność do jakiejś nieformalnej lub formalnej grupy częściej deklarują chłopcy (46%) niż dziewczęta (28%). Częstość takich deklaracji związana jest z wielkością

miejsowości, w której mieszkają badani. Analizy pokazują, iż wyraźna granica, jeśli chodzi o identyfikację z grupami formalnymi i nieformalnymi, przebiega między respondentami mieszkającymi w miastach powyżej 100 tys. ludności a mieszkańcami mniejszych miejscowości. O ile wśród młodzieży z dużych miast mniej niż jedna trzecia (29%) identyfikuje się z jakąś grupą, o tyle wśród młodych ludzi z mniejszych miejscowości – niemal dwie piąte (39%).

Tabela 82

Przynależność młodzieży do grup nieformalnych, stowarzyszeń, organizacji, klubów, grup sympatyków (fanów), związków lub ruchów religijnych	Wielkość miejscowości				
	wieś	miasto poniżej 20 tys. mieszkańców	miasto od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców	miasto od 101 tys. do 500 tys. mieszkańców	miasto powyżej 500 tys. mieszkańców
	w procentach				
Należę	38	41	40	29	30
Nie należę do żadnego	61	54	59	70	70
Trudno powiedzieć	0	6	1	1	0

Tabela 83

Przynależność młodzieży do grup nieformalnych, stowarzyszeń, organizacji, klubów, grup sympatyków (fanów), związków lub ruchów religijnych	Wielkość miejscowości	
	wieś i miasto do 100 tys. mieszkańców	miasto powyżej 100 tys. mieszkańców
	w procentach	
Należę	39	29
Nie należę do żadnego	59	70
Trudno powiedzieć	1	1

Deklaracje przynależności do jakiejś grupy wykazują także związek z oceną pozycji społecznej rodziny. Im wyższa ta ocena, tym częstsze są deklaracje przynależności do stowarzyszeń, organizacji, klubów, grup sympatyków (fanów), związków lub ruchów religijnych. Można zatem założyć istnienie związku między poczuciem braku przynależności do grup społecznych a odczuciem, że zajmuje się niską pozycję w społeczeństwie, nie przesądzając jednak, czy jest to zależność przyczynowo-skutkowa i jaki jest jej kierunek.

Tabela 84

Przynależność młodzieży do grup nieformalnych, stowarzyszeń, organizacji, klubów, grup sympatyków (fanów), związków lub ruchów religijnych	Nietóre grupy zajmują w naszym społeczeństwie wyższe, a inne niższe pozycje. W którym miejscu umieścił(a)byś swoich rodziców, swoją rodzinę?		
	Wysoka i raczej wysoka	Średnia	Niska i raczej niska
	w procentach		
Należę	40	36	32
Nie należę do żadnego	58	63	67
Trudno powiedzieć	2	0	1

Przynależność do stowarzyszeń, organizacji, klubów, grup sympatyków (fanów), związków lub ruchów religijnych częściej deklarują osoby uważające, że w obecnych czasach człowiek, który chce coś w życiu osiągnąć, powinien szukać możliwości wspólnego działania z mającymi podobne problemy (42%), a rzadziej – zwolennicy opinii, że człowiek, który chce coś w życiu osiągnąć, powinien robić swoje, licząc tylko na siebie (35%). Różnice między deklaracjami osób nastawionych na działanie wspólnotowe i tych, które preferują podejście indywidualistyczne, nie są jednak duże.

Tabela 85

Przynależność młodzieży do grup nieformalnych, stowarzyszeń, organizacji, klubów, grup sympatyków (fanów), związków lub ruchów religijnych	Czy uważasz, że w obecnych czasach człowiek, który chce coś w życiu osiągnąć, powinien robić swoje, licząc tylko na siebie, czy też szukać możliwości wspólnego działania z tymi, którzy mają podobne problemy?		
	Powinien robić swoje, licząc tylko na siebie	Powinien szukać możliwości wspólnego działania z tymi, którzy mają podobne problemy	Trudno powiedzieć
	w procentach		
Należę	35	42	29
Nie należę do żadnego	62	58	69
Trudno powiedzieć	2	0	2

W 2010 roku, tak jak w latach poprzednich, młodzi ludzie najczęściej przyznawali się do członkostwa w klubach, związkach, stowarzyszeniach sportowych (12%) lub przynależności do grup kibiców (3%). Członkowie klubów sportowych i fani sportu stanowią łącznie 15% badanych – grupa ta jest obecnie nieco większa (o 3 punkty procentowe) niż w 2008 roku.

Tabela 86

Do jakich stowarzyszeń, organizacji, klubów, grup sympatyków (fanów), związków lub ruchów religijnych należysz?	Badanie KBPN
Kluby, związki, stowarzyszenia sportowe, w tym kibicowskie	15%
Organizacje, stowarzyszenia, kluby kulturalne i hobbystyczne	10%
Organizacje, stowarzyszenia, kluby religijne	8%
Organizacje, stowarzyszenia, kluby służby publicznej (PCK, Monar, WOPR, OSP itp.)	5%
Harcerstwo	1%
Organizacje, stowarzyszenia, kluby polityczne	1%
Subkultury	0%
Inne odpowiedzi	4%
Trudno powiedzieć	1%
Nie należę do żadnego	61%
Procenty nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wymieniać różne grupy i organizacje	

Podobnie jak w 2008 roku, na drugim miejscu pod względem popularności znajdują się organizacje, stowarzyszenia kulturalne (np. chóry, zespoły taneczne, koła filmowe) i hobbystyczne, jak kluby motoryzacyjne, fankluby muzyczne itp. (10%). Tak jak poprzednio, jedynie ośmiu badanych na stu (8%) należy do stowarzyszeń religijnych. Jeszcze mniej popularne są organizacje służby publicznej, jak OSP, PCK czy WOPR, choć w porównaniu z rokiem 2008 częstość ich wymieniania nieznacznie wzrosła (o 2 punkty, do 5%). Bez zmian pozostały deklaracje przynależności do harcerstwa – do działalności w tym ruchu, tak jak przed dwoma laty, przyznaje się co setny uczeń (1%). Tyle samo (1%) deklaruje obecnie przynależność do organizacji o charakterze politycznym. Warto zauważyć, że na poziomie statystycznie nieistotnym pozostają deklaracje przynależności do różnego typu subkultur, poza subkulturą kibiców sportowych.

Analizy pokazują, że stwierdzone różnice w deklaracjach przynależności do grup formalnych i nieformalnych między badanymi obu płci wynikają przede wszystkim ze zdecydowanie częstszej wśród chłopców niż dziewcząt identyfikacji z klubami, związkami, stowarzyszeniami sportowymi, w tym kibicowskimi, choć uczniowie częściej niż uczennice deklarują także przynależność do organizacji, stowarzyszeń, klubów kulturalnych i hobbystycznych. Nie zapominając o bardzo niskich odsetkach deklaracji, warto jednak zauważyć, że organizacje polityczne i subkultury to rzecz raczej „męska” niż „kobieca”.

Tabela 87

Do jakich stowarzyszeń, organizacji, klubów, grup sympatyków (fanów), związków lub ruchów religijnych należysz?	Płeć	
	chłopcy	dziewczęta
	w procentach	
Kluby, związki, stowarzyszenia sportowe, w tym kibicowskie	23	6
Organizacje, stowarzyszenia, kluby kulturalne i hobbystyczne	12	8
Organizacje, stowarzyszenia, kluby religijne	7	8
Organizacje, stowarzyszenia, kluby służby publicznej (PCK, Monar, WOPR, OSP itp.)	5	4
Harcerstwo	0	1
Organizacje, stowarzyszenia, kluby polityczne	1	0
Subkultury	1	0
Inne odpowiedzi	4	3
Trudno powiedzieć	1	1
Nie należę do żadnego	53	71
Procenty nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wymieniać różne grupy i organizacje		

Zróźnicowanie częstości angażowania się młodzieży z poszczególnych kategorii miejscowości w grupy formalne i nieformalne wynika przede wszystkim z częstszej przynależności uczniów z mniejszych miejscowości do organizacji, stowarzyszeń czy klubów kulturalnych i hobbystycznych.

Tabela 88

Do jakich stowarzyszeń, organizacji, klubów, grup sympatyków (fanów), związków lub ruchów religijnych należysz?	Wielkość miejscowości				
	wieś	miasto poniżej 20 tys. mieszkańców	miasto od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców	miasto od 101 tys. do 500 tys. mieszkańców	miasto powyżej 500 tys. mieszkańców
	w procentach				
Kluby, związki, stowarzyszenia sportowe, w tym kibicowskie	13	15	18	13	18
Organizacje, stowarzyszenia, kluby kulturalne i hobbystyczne	10	15	11	4	6
Organizacje, stowarzyszenia, kluby religijne	10	5	6	8	1
Organizacje, stowarzyszenia, kluby służby publicznej (PCK, Monar, WOPR, OSP itp.)	6	5	2	4	1
Harcerstwo	0	0	3	2	0
Organizacje, stowarzyszenia, kluby polityczne	1	1	1	0	1
Subkultury	0	2	1	0	0
Inne odpowiedzi	4	2	6	2	3
Trudno powiedzieć	0	6	1	1	0
Nie należę do żadnego	61	54	59	70	70
Procenty nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wymieniać różne grupy i organizacje					

WARTOŚCI I POSTAWY

W wymiarze relacji międzyludzkich powszechny wśród młodzieży jest brak zaufania do innych. Zdecydowana większość uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych (80%) przyznaje, iż w kontaktach z ludźmi należy zachować ostrożność. Wprawdzie połowa badanych (50%) wyżej od dóbr materialnych ceni ludzi i ich sprawy, a trzy czwarte (75%) twierdzi, że ludzie powinni sobie pomagać, ale już tylko 40% żywi przekonanie, iż sposobem na osiągnięcie sukcesu jest podejmowanie wspólnych wysiłków z osobami mającymi podobne problemy.

Optymistycznie przedstawia się postrzeganie własnych perspektyw życiowych – 71% młodych ludzi uważa, że ma szansę na życie lepsze, niż mieli ich rodzice, 75% ma poczucie silnego wpływu na własne życie, a 70% ceni sobie ponadprzeciętność, odróżnianie się od innych.

Obecny poziom deklaracji dotyczących wartości i postaw jest bardzo zbliżony do notowanego w roku 2008. Rozważając problem z dłuższej perspektywy czasowej można jednak dostrzec pewne trendy, wskazujące z jednej strony na systematyczne powiększanie się grupy młodzieży pozytywnie zapatrującej się na swoją przyszłość („jesteśmy pokoleniem, które stoi przed szansą na życie lepsze, niż mieli nasi rodzice”), a z drugiej – na rosnący poziom indywidualizmu („każdy powinien dbać przede wszystkim o własne sprawy”, „w obecnych czasach człowiek, który chce coś w życiu osiągnąć, powinien robić swoje licząc tylko na siebie”, „warto starać się być lepszym od innych – w pracy, w nauce”).

Tabela 89

Które z pary podanych niżej stwierdzeń jest Ci bliższe?	Badania statutowe CBOS		Badania KBPN		
	IV 1996*	XII 1998	XII 2003	X 2008	XI 2010
	w procentach				
Ogólnie rzecz biorąc, większości ludzi można ufać	8	7	9	13	11
Ostrożności w postępowaniu z ludźmi nigdy za wiele	81	83	83	80	80
Trudno powiedzieć	10	9	8	7	9
W życiu liczą się przede wszystkim pieniądze	28	28	31	27	28
W życiu liczą się przede wszystkim ludzie i ich sprawy	48	49	50	54	50
Trudno powiedzieć	22	23	18	19	22
Jesteśmy pokoleniem, które stoi przed szansą na życie lepsze, niż mieli nasi rodzice	54	68	56	75	71
Jesteśmy kolejnym „straconym pokoleniem”	16	11	21	11	14
Trudno powiedzieć	29	21	22	14	15
Sukces w życiu zależy od czynników, na które nie mam wpływu	10	13	17	14	15
Sukces w życiu zależy przede wszystkim ode mnie	74	75	71	77	75
Trudno powiedzieć	14	12	12	9	10
Każdy powinien dbać przede wszystkim o własne sprawy	-	11	14	17	18
Ludzie powinni sobie pomagać	-	81	78	76	75
Trudno powiedzieć	-	8	8	7	7
W obecnych czasach człowiek, który chce coś w życiu osiągnąć, powinien robić swoje licząc tylko na siebie	-	38	41	45	44
W obecnych czasach człowiek, który chce coś w życiu osiągnąć, powinien szukać możliwości wspólnego działania z mającymi podobne problemy	-	45	43	39	40
Trudno powiedzieć	-	17	15	16	16
Warto starać się być lepszym od innych – w pracy, w nauce	-	64	67	68	70
Warto pracować „tak jak wszyscy”, „nie wychylać się”	-	20	19	20	17
Trudno powiedzieć	-	16	13	12	13

* W badaniu realizowanym w 1996 roku respondenci ustosunkowywali się do czterech par stwierdzeń

Wartości cenione przez młodych ludzi związane są w pewnym stopniu z typem szkoły, do której uczęszczają. Uczniowie liceów ogólnokształcących nieznacznie częściej niż pozostałych typów szkół deklarują zaufanie do innych (15%), rzadziej wyznają prymat pieniądza nad ludźmi (24%) oraz częściej wierzą, że tylko samodzielność i indywidualne działania mogą doprowadzić człowieka do życiowego sukcesu (50%). Ponadto wśród uczniów liceów ogólnokształcących bardziej rozpowszechnione jest nastawienie na bycie lepszym od innych (81%) i świadomość dobrych perspektyw na przyszłość (78%). Poczucie tych wartości w najmniejszym stopniu przejawiają uczniowie zasadniczych szkół zawodowych (odpowiednio: 54% i 55%). Warto zaznaczyć, iż właśnie im – niezależnie od kwestii, o jaką są pytani – zdecydowanie największy problem stwarza zajęcie jednoznacznego stanowiska i wybór stwierdzenia z pary przeciwstawnych opinii.

Tabela 90

Które z pary podanych niżej stwierdzeń jest Ci bliższe?	Odpowiedzi uczniów			
	liceów ogólnokształcących	techników	liceów zawodowych, technicznych lub profilowanych	zasadniczych szkół zawodowych
	w procentach			
Ogólnie rzecz biorąc, większości ludzi można ufać	15	9	7	9
Ostrożności w postępowaniu z ludźmi nigdy za wiele	81	83	85	66
Trudno powiedzieć	4	8	8	25

Tabela 91

Które z pary podanych niżej stwierdzeń jest Ci bliższe?	Odpowiedzi uczniów			
	liceów ogólnokształcących	techników	liceów zawodowych, technicznych lub profilowanych	zasadniczych szkół zawodowych
	w procentach			
W życiu liczą się przede wszystkim pieniądze	24	29	33	29
W życiu liczą się przede wszystkim ludzie i ich sprawy	57	51	43	41
Trudno powiedzieć	19	20	24	30

Tabela 92

Które z pary podanych niżej stwierdzeń jest Ci bliższe?	Odpowiedzi uczniów			
	liceów ogólnokształcących	techników	liceów zawodowych, technicznych lub profilowanych	zasadniczych szkół zawodowych
	w procentach			
W obecnych czasach człowiek, który chce coś w życiu osiągnąć, powinien robić swoje licząc tylko na siebie	50	42	42	40
W obecnych czasach człowiek, który chce coś w życiu osiągnąć, powinien szukać możliwości wspólnego działania z tymi, którzy mają podobne problemy	39	43	43	34
Trudno powiedzieć	11	15	15	26

Tabela 93

Które z pary podanych niżej stwierdzeń jest Ci bliższe?	Odpowiedzi uczniów			
	liceów ogólnokształcących	techników	liceów zawodowych, technicznych lub profilowanych	zasadniczych szkół zawodowych
	w procentach			
Jesteśmy pokoleniem, które stoi przed szansą na życie lepsze, niż mieli nasi rodzice	78	72	70	55
Jesteśmy kolejnym „straconym pokoleniem”	11	14	17	16
Trudno powiedzieć	11	14	13	29

Tabela 94

Które z pary podanych niżej stwierdzeń jest Ci bliższe?	Odpowiedzi uczniów			
	liceów ogólnokształcących	techników	liceów zawodowych, technicznych lub profilowanych	zasadniczych szkół zawodowych
	w procentach			
Warto starać się być lepszym od innych – w pracy, w nauce	81	69	69	54
Warto pracować „tak jak wszyscy”, „nie wychylać się”	10	18	19	25
Trudno powiedzieć	9	13	12	21

Rozpowszechnienie wśród młodzieży niektórych przekonań zależy ponadto od wielkości miejscowości zamieszkania. Największe różnice światopoglądowe zarysowują się na linii: największe miasta – wieś, przy czym postawa życiowa uczniów z dużych ośrodków miejskich raczej mocno odbiega także od postaw ich rówieśników z mniejszych miast.

Ogólnie, młodzi ludzie z największych miast najczęściej optymistycznie postrzegają swoje perspektywy życiowe: aż cztery piąte (80%) uważa, iż są pokoleniem, które stoi przed szansą na życie lepsze, niż mieli ich rodzice. W omawianej grupie najbardziej powszechne są ponadto postawy wyrażające indywidualizm. Ponad połowa uczniów z największych miast (52%) twierdzi, że sukces można osiągnąć tylko w pojedynkę, a prawie cztery piąte (79%) ceni sobie odróżnianie się od innych, ponadprzeciętność.

Tabela 95

Które z pary podanych niżej stwierdzeń jest Ci bliższe?	Wielkość miejscowości zamieszkania				
	wieś	miasto poniżej 20 tys. mieszkańców	miasto od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców	miasto od 101 tys. do 500 tys. mieszkańców	miasto 501 tys. i więcej mieszkańców
	w procentach				
Jesteśmy pokoleniem, które stoi przed szansą na życie lepsze, niż mieli nasi rodzice	70	69	72	70	80
Jesteśmy kolejnym „straconym pokoleniem”	13	18	19	9	8
Trudno powiedzieć	17	13	9	21	12

Tabela 96

Które z pary podanych niżej stwierdzeń jest Ci bliższe?	Wielkość miejscowości zamieszkania				
	wieś	miasto poniżej 20 tys. mieszkańców	miasto od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców	miasto od 101 tys. do 500 tys. mieszkańców	miasto 501 tys. i więcej mieszkańców
	w procentach				
W obecnych czasach człowiek, który chce coś w życiu osiągnąć, powinien robić swoje licząc tylko na siebie	41	45	51	45	52
W obecnych czasach człowiek, który chce coś w życiu osiągnąć, powinien szukać możliwości wspólnego działania z tymi, którzy mają podobne problemy	43	43	34	32	36
Trudno powiedzieć	16	12	15	23	12

Tabela 97

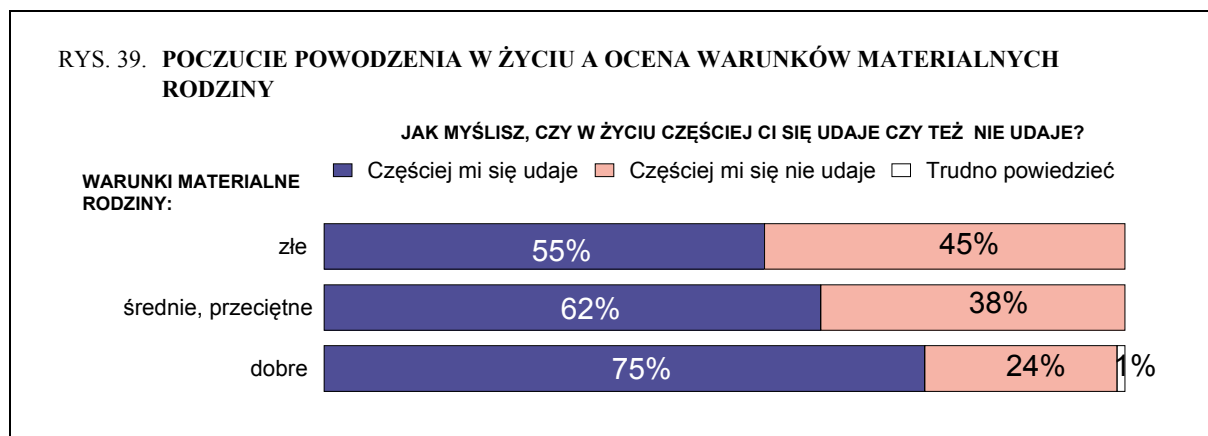
Które z pary podanych niżej stwierdzeń jest Ci bliższe?	Wielkość miejscowości zamieszkania				
	wieś	miasto poniżej 20 tys. mieszkańców	miasto od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców	miasto od 101 tys. do 500 tys. mieszkańców	miasto 501 tys. i więcej mieszkańców
	w procentach				
Warto starać się być lepszym od innych – w pracy, w nauce	67	71	75	70	79
Warto pracować „tak jak wszyscy”, „nie wychylać się”	19	17	15	16	8
Trudno powiedzieć	14	12	10	14	13

W 2010 roku, tak jak w latach ubiegłych, młodzi ludzie byli pytani, czy w życiu częściej im się udaje czy też nie udaje. Ponad dwie trzecie badanych (68%) przyznało, że z reguły im się udaje, podczas gdy niespełna jedna trzecia (31%) wskazała, iż przeważnie nie ma szczęścia. Poziom poczucia powodzenia w życiu notowany w kolejnych badaniach nieznacznie się obniża. Przybywa uczniów uważających, że na ogół mają pecha, podczas gdy grupa młodzieży, której częściej się w życiu udaje, relatywnie się zmniejsza. Obserwowana tendencja spadkowa nie zmienia jednak faktu, iż odsetek uczniów, którym z reguły szczęście sprzyja, nadal dominuje nad odsetkiem młodych ludzi deklarujących jego deficyt.

Tabela 98

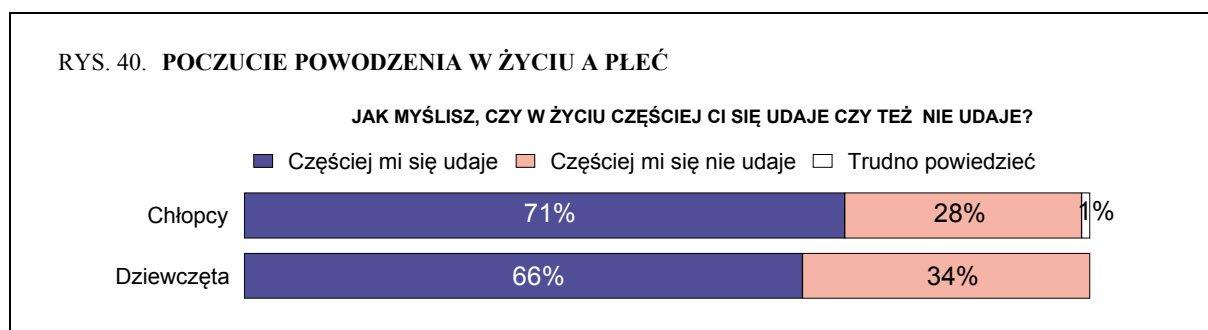
Jak myślisz, czy w życiu częściej Ci się udaje czy też nie udaje?	Badanie statutowe CBOS	Badania KBPN		
	XII 1998	XII 2003	X 2008	XI 2010
	w procentach			
Częściej mi się udaje	75	72	72	68
Częściej mi się nie udaje	24	27	28	31
Trudno powiedzieć	1	1	0	1

Poczucie powodzenia własnych działań wiąże się z oceną sytuacji materialnej rodzin ankietowanych. Tym, którzy określają ją jako dobrą, udaje się w życiu znacznie częściej niż pozostałym – oceniającym własne warunki materialne jako przeciętne lub złe.

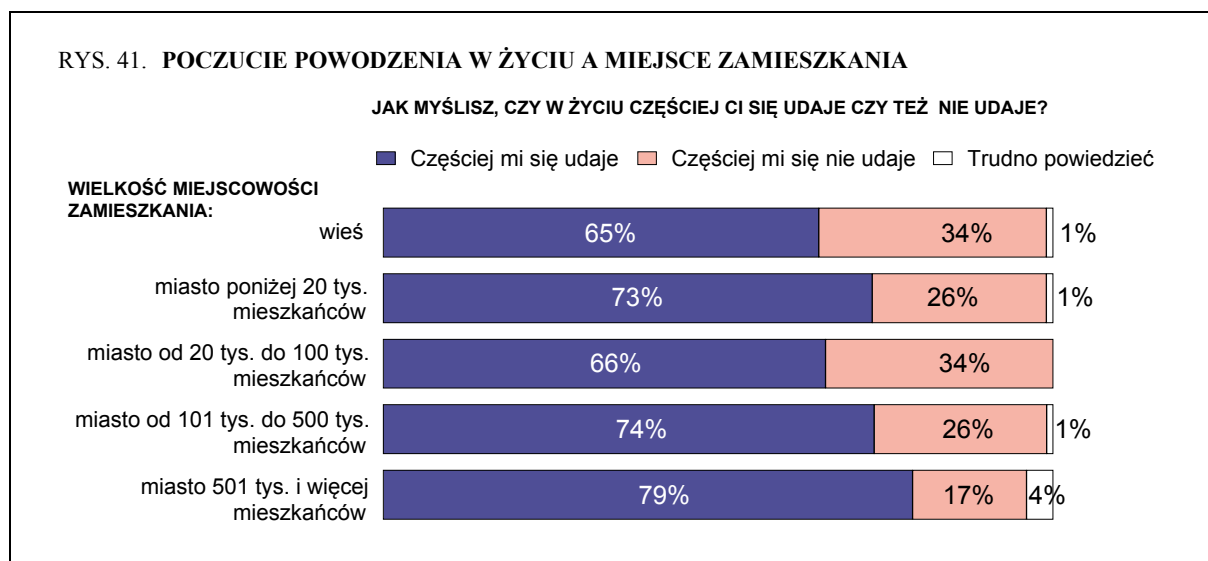

Badanie KBPN 2010

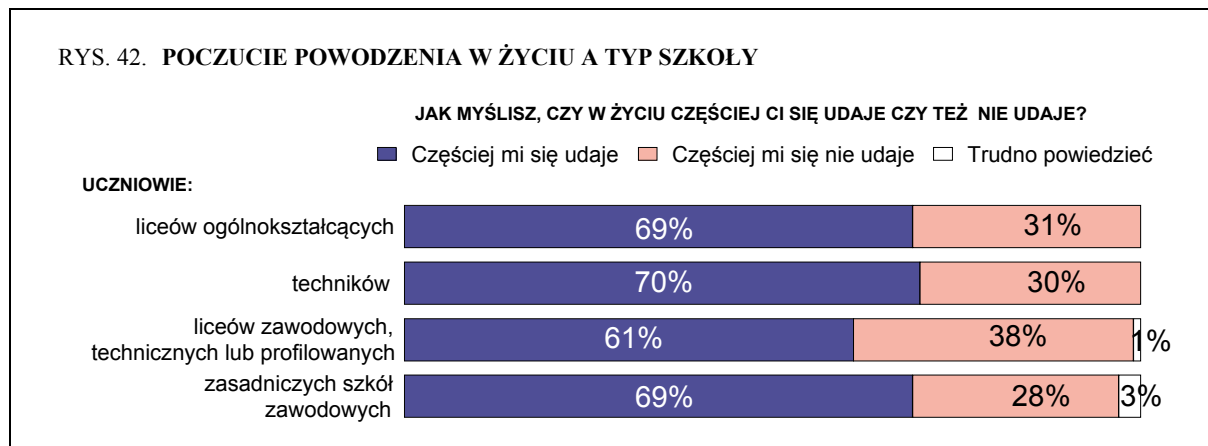
Warto też zauważyć, że o braku szczęścia nieznacznie częściej niż pozostali mówią uczniowie mieszkający na wsi i w miastach średniej wielkości oraz ci, którzy uczęszczają do liceów zawodowych, technicznych i profilowanych, nieco częściej też dziewczęta niż chłopcy.

Badanie KBPN 2010

Badanie KBPN 2010

Badanie KBPN 2010

RELIGIJNOŚĆ MŁODZIEŻY

Ponad trzy czwarte uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych (77%) uważa się za osoby w mniejszym lub większym stopniu wierzące. Blisko co szósty (16%) wskazuje na brak zdecydowania w tej kwestii. Jedynie 7% młodych ludzi określa się mianem niewierzących. Od roku 1996 deklaracje wiary młodych ludzi są raczej stabilne. W roku 2010 w stosunku do poprzedniego pomiaru nieznacznie zmalał odsetek badanych postrzegających się jako osoby głęboko wierzące (o 2 punkty) i wierzące (o 2 punkty), zwiększyła się natomiast grupa niezdecydowanych (o 3 punkty) oraz niewierzących (o 2 punkty).

Tabela 99

Niezależnie od udziału w praktykach religijnych, czy uważasz się za osobę:	Badania statutowe CBOS		Badania KBPN		
	IV 1996	XII 1998	XII 2003	X 2008	XI 2010
	w procentach				
– głęboko wierzącą	6	7	6	8	6
– wierzącą	74	73	72	73	71
– niezdecydowaną	14	15	14	13	16
– niewierzącą	5	5	7	5	7

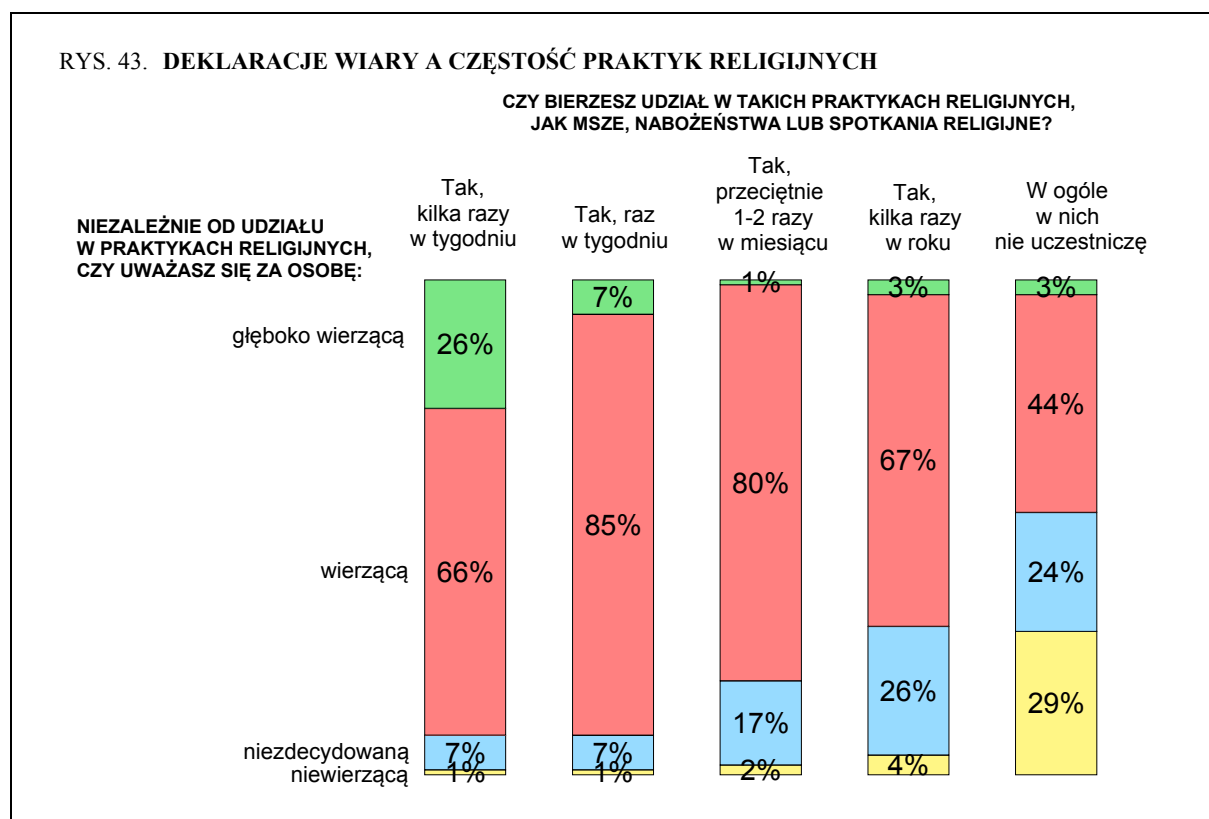
Od lat sukcesywnie zmniejsza się poziom uczestnictwa w praktykach religijnych. W 2003 roku spadek odsetka badanych praktykujących regularnie, raz w tygodniu, sięgnął 7 punktów w porównaniu z rokiem 1998 i aż 14 punktów od roku 1996. Tendencja spadkowa utrzymała się także w wynikach najnowszego badania. Obecnie 38% uczniów (o 4 punkty mniej niż w roku 2008) deklaruje cotygodniowy udział w mszach, nabożeństwach lub spotkaniach religijnych, a jedna piąta (20%) w ogóle w nich nie uczestniczy.

Tabela 100

Czy bierzesz udział w takich praktykach religijnych, jak msze, nabożeństwa lub spotkania religijne?	Badania statutowe CBOS		Badania KBPN		
	IV 1996*	XII 1998	XII 2003	X 2008	XI 2010
	w procentach				
Tak, kilka razy w tygodniu	7	6	7	7	7
Tak, raz w tygodniu	55	48	41	42	38
Tak, przeciętnie 1–2 razy w miesiącu	-	10	12	15	15
Tak, kilka razy w roku	21	19	20	20	20
W ogóle w nich nie uczestniczę	16	16	19	16	20

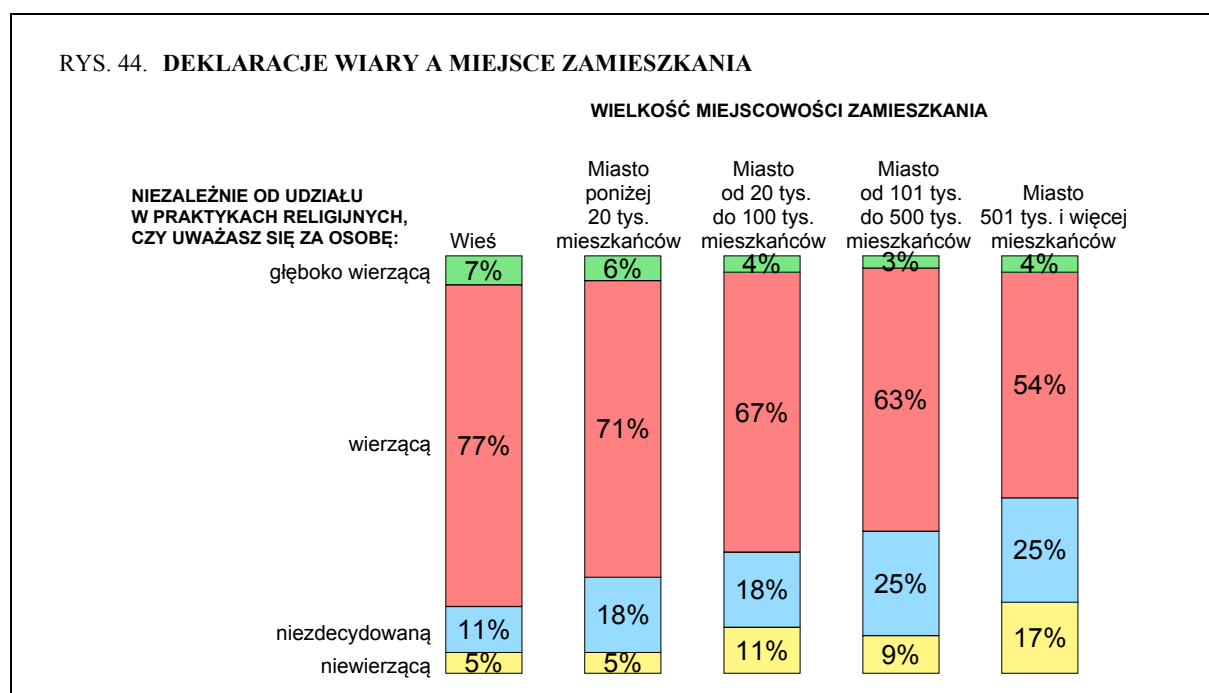
* W badaniu realizowanym w 1996 roku nie było możliwości odpowiedzi: „Tak, przeciętnie 1–2 razy w miesiącu”

Ocena własnej religijności wiąże się do pewnego stopnia z deklarowanym uczestnictwem w praktykach religijnych. Osoby regularnie praktykujące częściej określają się jako głęboko wierzące lub wierzące, zdecydowanie rzadziej zaś – jako niezdecydowane i niewierzące. Warto jednak zauważyć, iż blisko połowa badanych w ogóle niebiorących udziału w praktykach religijnych (47%) postrzega się przy tym jako osoby mniej lub bardziej wierzące.

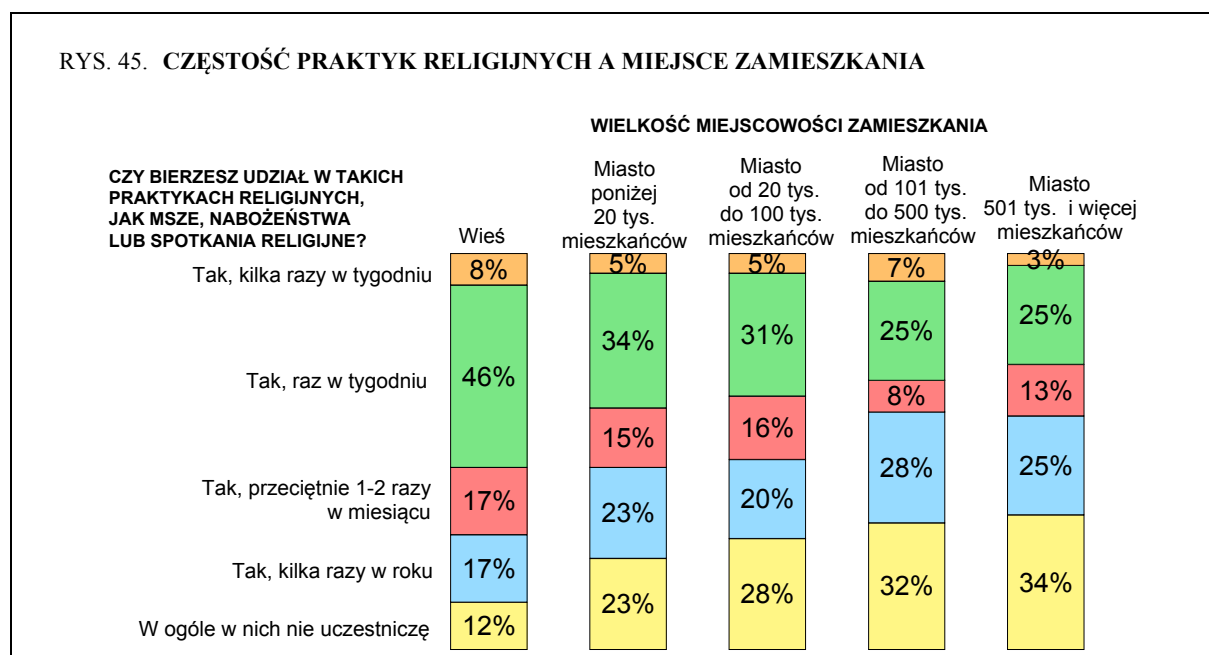

Badanie KBPN 2010

Czynnikiem wyraźnie różnicującym deklaracje młodzieży dotyczące wiary i udziału w praktykach religijnych jest miejsce zamieszkania. Uczniowie z obszarów wiejskich niemal powszechnie (84%) uważają się za osoby głęboko wierzące lub wierzące, a ponad połowa z nich (54%) przynajmniej raz w tygodniu uczestniczy w praktykach religijnych. Młodzi mieszkańcy miast – szczególnie największych – znacznie częściej niż ich rówieśnicy mieszkający na wsi określają się jako niezdecydowani bądź niewierzący i w ogóle nie biorą udziału w mszach, nabożeństwach czy spotkaniach religijnych.

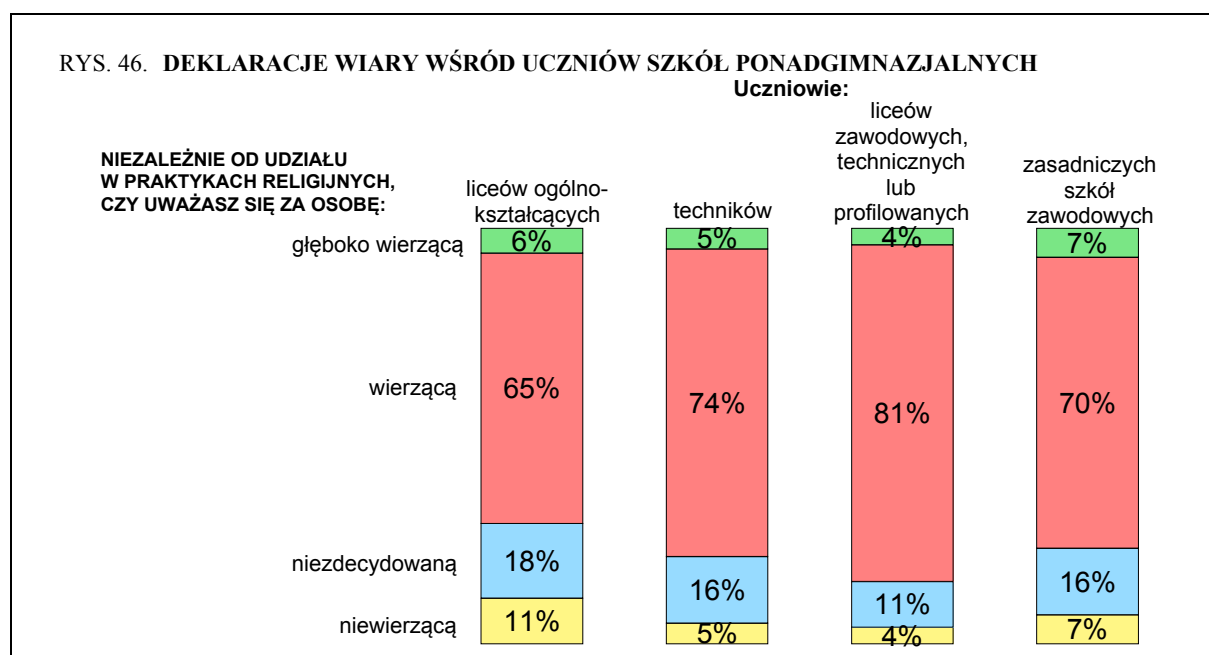

Badanie KBPN 2010

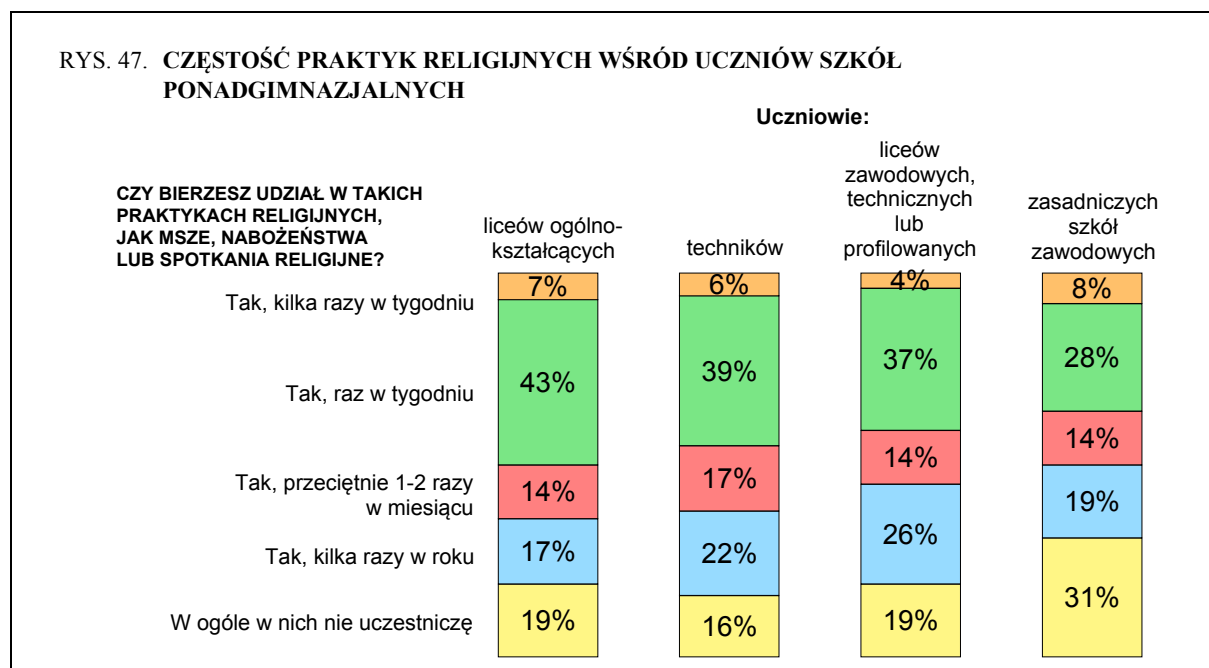

Badanie KBPN 2010

Stosunkowo najczęściej za głęboko wierzącą i wierzącą uważa się młodzież z liceów zawodowych, technicznych oraz profilowanych, najrzadziej zaś – licealiści ze szkół ogólnokształcących, którzy jednocześnie częściej niż uczniowie z pozostałych typów placówek określają się jako niezdecydowani bądź niewierzący. Paradoksalnie, relatywnie najniższa wśród uczniów liceów ogólnokształcących samoocena własnej religijności idzie w parze z najwyższym poziomem partycypacji w praktykach religijnych – połowa badanych z tego typu szkół (50%) deklaruje, że uczestniczy w nich co najmniej raz w tygodniu.

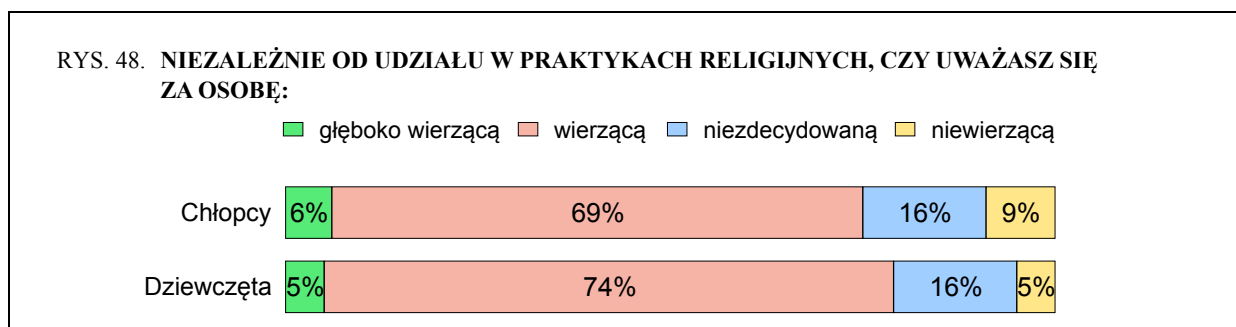

Badanie KBPN 2010

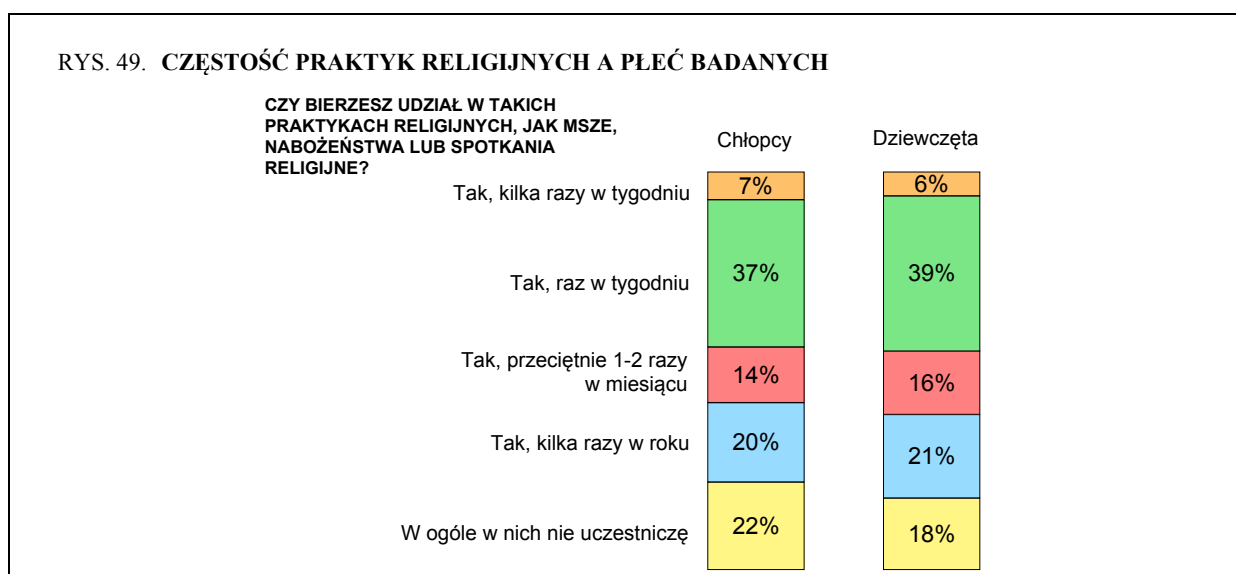

Badanie KBPN 2010

Coraz większemu zatarciu ulegają obserwowane we wcześniejszych pomiarach niewielkie różnice w religijności dziewcząt i chłopców. W poprzednich latach deklaracje dotyczące zarówno oceny własnej religijności, jak i udziału w praktykach religijnych wskazywały na nieznacznie większą religijność uczennic. O ile w chwili obecnej dziewczęta w dalszym ciągu nieco częściej niż chłopcy twierdzą, że są wierzące, o tyle maleje różnica w odsetkach osób w ogóle niepraktykujących. W badaniu z 2010 roku sięga ona 4 punktów procentowych, podczas gdy przed dwoma i siedmioma laty wynosiła odpowiednio 6 i 7 punktów.

Badanie KBPN 2010

Badanie KBPN 2010

SAMOOCENA WEDŁUG SKALI OCEN SZKOLNYCH

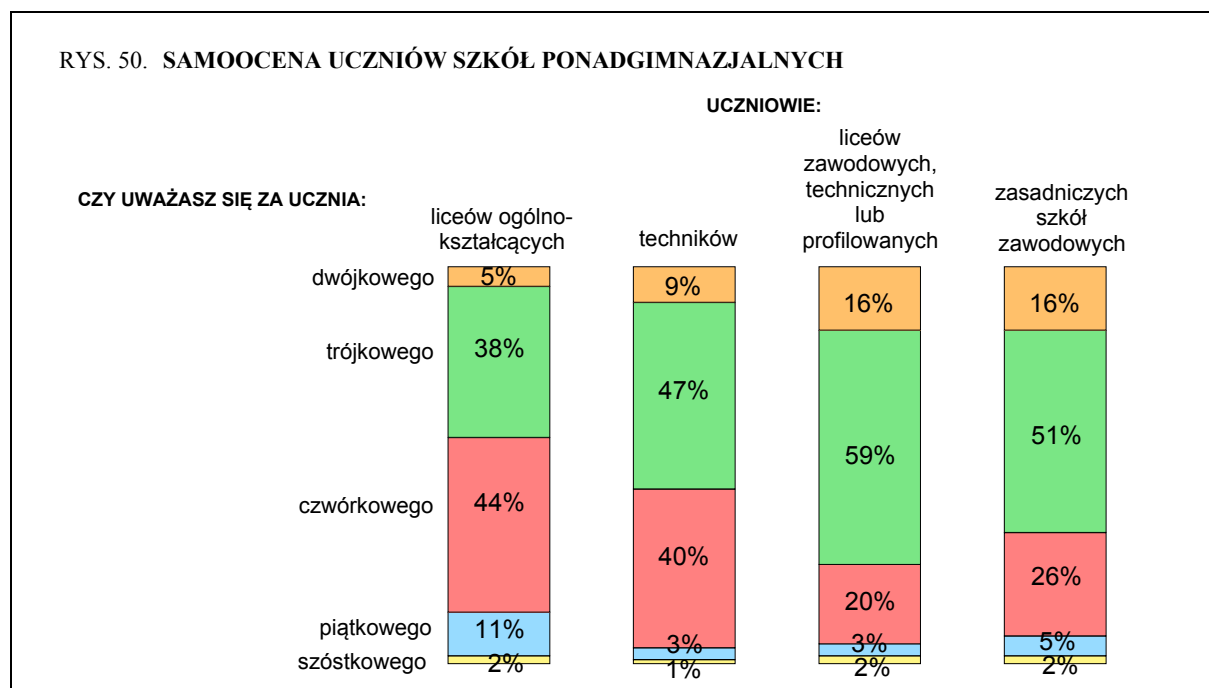
Największa liczebnie grupa badanych (46%) uważa się za uczniów trójkowych, a przeciętny młody człowiek ocenia się na trójkę z plusem (3,4). Wyniki kolejnych badań wskazują na nieznaczne pogarszanie się samooceny młodzieży. W porównaniu z pomiarem

realizowanym czternaście lat temu zwiększyła się grupa uczniów określających się jako dwójkowi (o 7 punktów), zmalał natomiast odsetek czwórkowych (o 10 punktów). Raczej stabilne pozostają odsetki młodzieży uważającej się za uczniów trójkowych oraz piątkowych i szóstkowych.

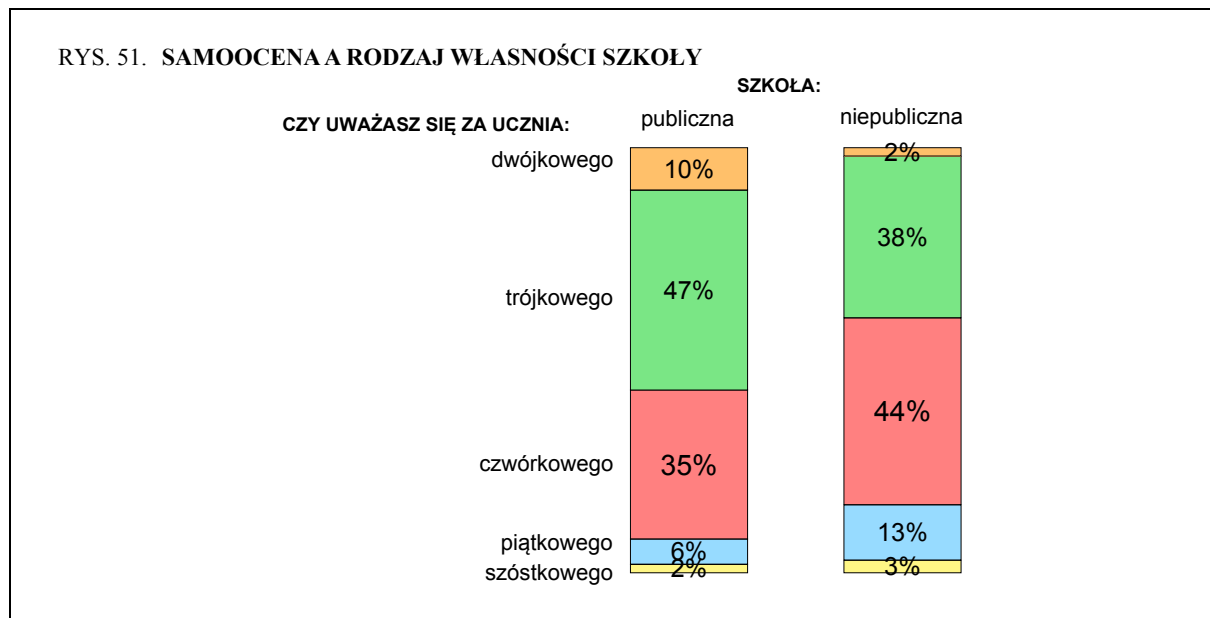
Tabela 101

Czy uważasz się za ucznia:	Badania statutowe CBOS		Badania KBPN		
	IV 1996	XII 1998	XII 2003	X 2008	XI 2010
	w procentach				
– dwójkowego	3	3	5	6	10
– trójkowego	44	44	43	44	46
– czwórkowego	46	46	43	41	36
– piątkowego	6	6	8	8	6
– szóstkowego	1	1	1	1	2

Identyfikacje młodych ludzi różnicuje typ szkoły, do której uczęszczają. *In plus* wyróżniają się uczniowie liceów ogólnokształcących, wśród których 57% uważa się za co najmniej dobrych (czwórkowych, piątkowych bądź szóstkowych), 38% określa się mianem trójkowych, a zaledwie 5% – dwójkowych. Relatywnie najniższą samooceną odznacza się młodzież liceów zawodowych, technicznych lub profilowanych: tylko jedna czwarta (25%) ocenia się na czwórkę, piątkę bądź szóstkę, większość zaś (59%) stanowią uczniowie trójkowi, a 16% – dwójkowi.

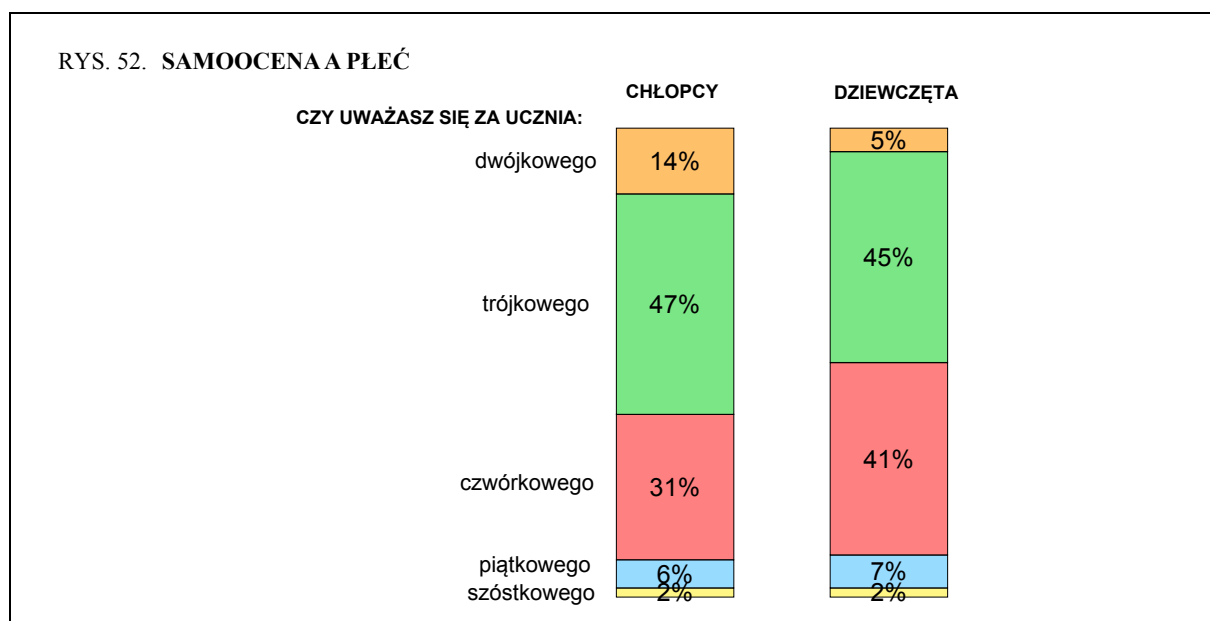

Nie bez znaczenia dla samooceny ucznia pozostaje fakt, czy uczęszcza on do szkoły państwowej czy prywatnej. Przeciętny młody człowiek z placówki publicznej ocenia się na trójkę z plusem (3,4), podczas gdy statystyczny uczeń ze szkoły niepublicznej – na czwórkę z minusem (3,8).

Badanie KBPN 2010

Samoocena uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych ma również związek z płcią. Dziewczeta częściej niż chłopcy określają się jako czwórkowe i jednocześnie rzadziej jako dwójkowe.

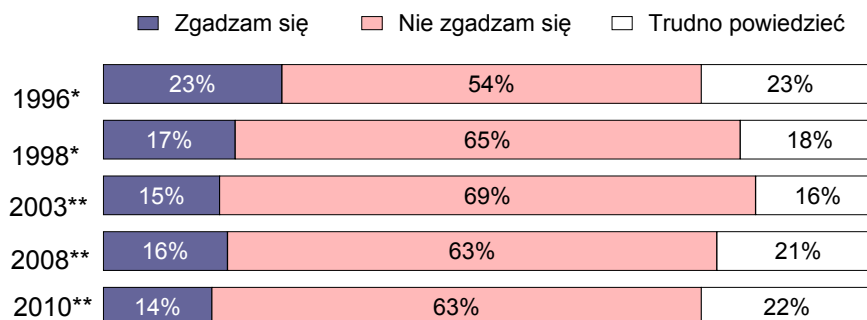
Badanie KBPN 2010

POSTAWY MŁODZIEŻY WOBEC KONTAKTÓW SEKSUALNYCH

Podobnie jak w latach poprzednich, badaliśmy postawy młodzieży wobec kontaktów seksualnych w trzech, niejako „stopniowalnych” aspektach:

- akceptacji seksu przedmałżeńskiego (małżeństwo jako cezura pozwalająca na rozpoczęcie pożycia seksualnego),
- akceptacji seksu jako wyrazu uczucia poza instytucją małżeństwa,
- akceptacji przelotnych związków seksualnych (seks w ujęciu hedonistycznym, jako źródło przyjemnych doznań bez zobowiązań).

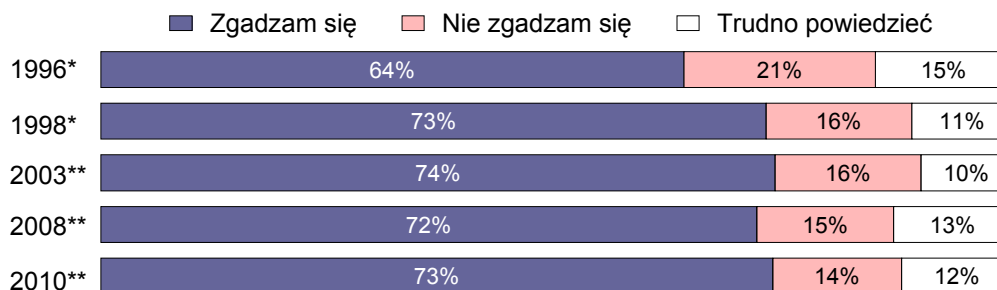
RYS. 53. **PIERWSZE KONTAKTY SEKSUALNE MŁODZI LUDZIE POWINNI MIEĆ DOPIERO PO ZAWARCIU MAŁŻEŃSTWA. CZY ZGADZASZ SIĘ Z TĄ OPINIĄ CZY TEŻ NIE ZGADZASZ?**

* Badanie statutowe CBOS

** Badanie KBPN

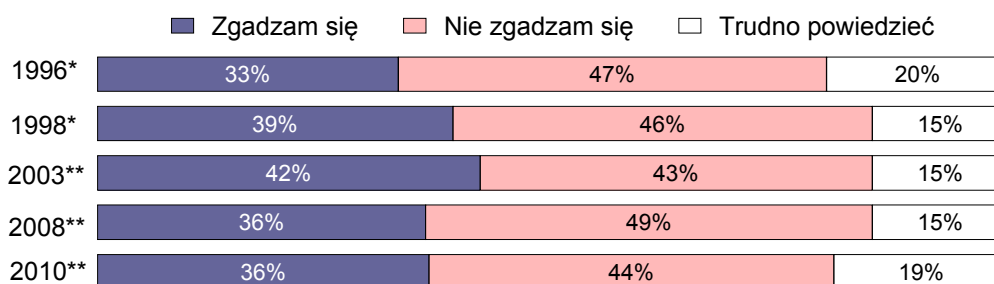
RYS. 54. **TO ZUPEŁNIE NORMALNE, ŻE KOCHAJĄCY SIĘ LUDZIE UTRZYMUJĄ ZE SOBĄ KONTAKTY SEKSUALNE, ŚLUB NIE JEST DO TEGO KONIECZNY. CZY ZGADZASZ SIĘ Z TĄ OPINIĄ CZY TEŻ NIE ZGADZASZ?**

* Badanie statutowe CBOS

** Badanie KBPN

RYS. 55. SEKS NIE WYMAGA ANI MIŁOŚCI ANI MAŁŻEŃSTWA, NAWET PRZELOTNY ZWIĄZEK MOŻE DOSTARCZYĆ PRZYJEMNYCH, PIĘKNYCH PRZEŻYĆ. CZY ZGADZASZ SIĘ Z TĄ OPINIĄ CZY TEŻ NIE ZGADZASZ?

* Badanie statutowe CBOS

** Badanie KBPN

W ciągu ostatnich dwóch lat postawy młodzieży wobec kontaktów seksualnych nie uległy znaczącym zmianom. Nadal wysoki jest poziom akceptacji seksu przedmałżeńskiego i seksu będącego wyrazem uczucia poza instytucją małżeństwa. Niewielka zmiana postaw nastąpiła natomiast w odniesieniu do kontaktów seksualnych podejmowanych w oderwaniu od miłości i małżeństwa. Wprawdzie odsetek deklaracji postaw hedonistycznych w tym ujęciu nie uległ zmianie w stosunku do roku 2008, jednak obecnie mamy do czynienia z nieco mniejszym sprzeciwem wobec tak traktowanego seksu, przy jednoczesnym wzroście odsetka osób niemających zdania w tej kwestii.

Inaczej niż w latach ubiegłych, płeć nie jest obecnie czynnikiem w istotny sposób różnicującym deklarowany poziom akceptacji seksu przedmałżeńskiego i seksu jako wyrazu uczuć poza małżeństwem (brak istotnych różnic w poziomie deklaracji między chłopcami a dziewczętami), natomiast pozostaje podstawowym czynnikiem modyfikującym poziom deklarowanego przyzwolenia na seks w ujęciu hedonistycznym – obecnie chłopcy deklarują jego akceptację ponad trzykrotnie częściej niż dziewczęta (odpowiednio: 54% i 17%). Tak silne ze względu na płeć zróżnicowanie poglądów młodych ludzi w kwestii swobody seksualnej może wynikać z odmiennej oceny społecznej (stereotypu) tego rodzaju zachowań w odniesieniu do kobiet i mężczyzn – pozytywnej w stosunku do mężczyzn („zdobywca”) i negatywnej w odniesieniu do kobiet („łatwa”).

Jednym z najistotniejszych czynników różnicujących poziom permissywności młodych ludzi w kwestiach dotyczących kontaktów seksualnych jest deklarowany udział w praktykach religijnych – przy czym znaczący wzrost restrykcyjności warunkowany jest regularnym,

przynajmniej cotygodniowym uczestnictwem w praktykach religijnych; osoby praktykujące rzadziej niż raz w tygodniu nie różnią się pod tym względem od niepraktykujących.

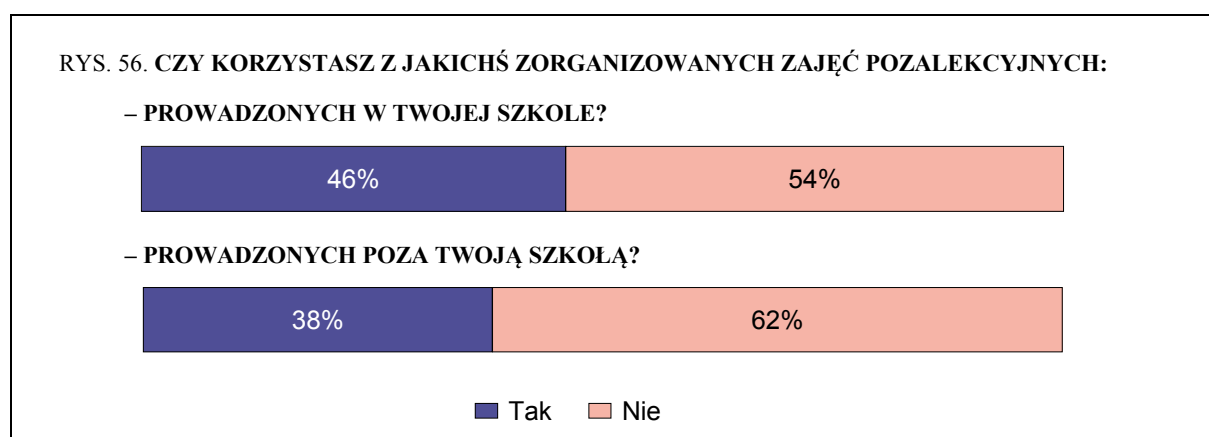
Postawy młodych ludzi w kwestiach dotyczących kontaktów seksualnych modyfikuje również miejsce zamieszkania i poziom zamożności rodziny. Ogólnie rzecz biorąc, najbardziej restrykcyjni w sprawach seksu są młodzi mieszkańcy wsi oraz osoby pochodzące z mniej zamożnych rodzin.

Warto również podkreślić zależność między deklarowanym przez młodych ludzi poziomem permisywności wobec kontaktów seksualnych a wykształceniem rodziców – niższe wykształcenie rodzica, a zwłaszcza matki, sprzyja podzielaniu przez dziecko zauważalnie bardziej restrykcyjnych poglądów w sprawie seksu.

SPOSOBY SPĘDZANIA WOLNEGO CZASU I ZAINTERESOWANIA MŁODZIEŻY

UCZESTNICTWO W ZAJĘCIACH POZALEKCYJNYCH

Blisko połowa uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych (46%) deklaruje, iż korzysta ze szkolnej oferty zajęć pozalekcyjnych, a dwie piąte (38%) uczęszcza na zajęcia organizowane poza szkołą. Wyniki dotychczasowych badań wskazują na systematyczne zwiększanie się grupy młodych ludzi uczestniczących w ponadprogramowych zajęciach szkolnych (wzrost o 10 punktów w stosunku do roku 2008 i o 22 punkty od roku 2003), co może świadczyć o coraz większej ich dostępności. Od lat raczej stabilna pozostaje natomiast liczba respondentów korzystających z dodatkowych zajęć poza szkołą.

Badanie KBPN 2010

Jednym z czynników różnicujących deklaracje udziału w zajęciach pozalekcyjnych jest typ szkoły, do jakiej uczęszczają badani. Uczniowie liceów ogólnokształcących częściej od pozostałych korzystają z zajęć organizowanych zarówno w szkole, jak i prowadzonych poza nią (odpowiednio: 59% i 53%). Zdecydowanie najrzadziej uczestnictwo w dodatkowych zajęciach deklarują uczniowie zasadniczych szkół zawodowych, z których zaledwie co dziesiąty (10%) korzysta ze szkolnej, a co piąty (22%) z pozaszkolnej oferty zajęć ponadprogramowych. Warto zauważyć, że badani z tego typu szkół jako jedyni wykazują przy tym większe zainteresowanie zajęciami organizowanymi poza szkołą niż odbywającymi się na jej terenie.

Tabela 102

Czy korzystasz z jakichś zorganizowanych zajęć pozalekcyjnych:		Odpowiedzi uczniów			
		liceów ogólnokształcących	techników	liceów zawodowych, technicznych lub profilowanych	zasadniczych szkół zawodowych
		w procentach			
– prowadzonych w Twojej szkole?	Tak	59	53	49	10
	Nie	41	47	51	90
– prowadzonych poza Twoją szkołą?	Tak	53	34	34	22
	Nie	47	66	66	78

Badanie KBPN 2010

Na dodatkowe zajęcia szkolne relatywnie częściej uczęszcza młodzież szkół publicznych (47%). Z kolei korzystanie z zajęć prowadzonych poza szkołą cieszy się większą popularnością wśród uczniów szkół niepublicznych (47%).

Tabela 103

Czy korzystasz z jakichś zorganizowanych zajęć pozalekcyjnych:		Odpowiedzi uczniów	
		szkół publicznych	szkół niepublicznych
		w procentach	
– prowadzonych w Twojej szkole?	Nie	53	70
	Tak	47	30
– prowadzonych poza Twoją szkołą?	Nie	63	53
	Tak	37	47

Badanie KBPN 2010

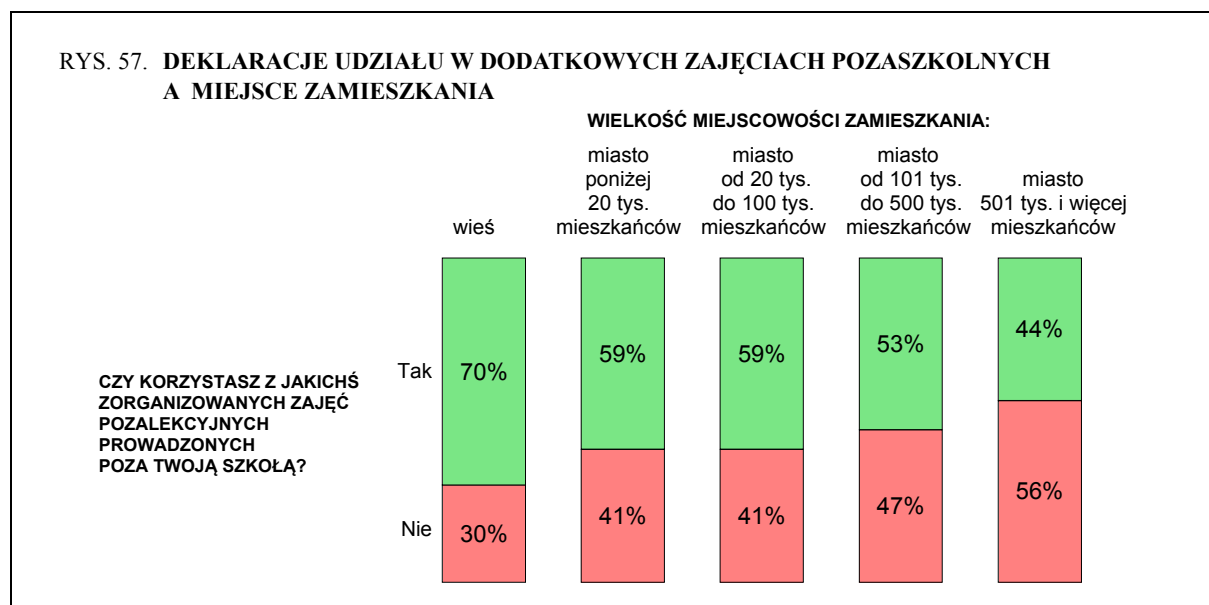
Deklaracje udziału młodych ludzi w ponadprogramowych zajęciach pozaszkolnych wiążą się z wykształceniem ich rodziców. Im wyższy poziom wykształcenia matek i ojców, tym częściej badani uczniowie przyznają, że uczęszczają na zajęcia organizowane poza ich szkołą. Podobnej zależności nie zaobserwowano w odniesieniu do uczestnictwa w dodatkowych zajęciach prowadzonych na terenie szkoły. Udział w nich w zbliżonym stopniu deklarują dzieci zarówno lepiej, jak i gorzej wykształconych rodziców.

Tabela 104

Czy korzystasz z jakichś zorganizowanych zajęć pozalekcyjnych prowadzonych poza Twoją szkołą?	Odpowiedzi uczniów, których rodzice mają wykształcenie									
	podstawowe		zasadnicze zawodowe		średnie		pomaturalne		wyższe	
	matka	ojciec	matka	ojciec	matka	ojciec	matka	ojciec	matka	ojciec
	w procentach									
Tak	21	30	27	30	39	41	50	56	58	59
Nie	79	70	73	70	61	59	50	44	42	41

Badanie KBPN 2010

Uczęszczaniu na dodatkowe zajęcia pozaszkolne sprzyja ponadto zamieszkiwanie w dużych aglomeracjach. Wielkość miejscowości nie różnicuje natomiast poziomu uczestnictwa w zajęciach organizowanych w szkołach.

Badanie KBPN XI 2010

Największą popularnością wśród młodzieży cieszą się korepetycje z przedmiotów szkolnych, z których w okresie realizacji badania korzystał bądź zamierzał korzystać co drugi ankietowany (53%). Z dużym zainteresowaniem młodych ludzi spotykają się także dodatkowe lekcje języka obcego (43%) oraz kursy prawa jazdy (42%).

Odnotowana w 2010 roku popularność poszczególnych zajęć pozalekcyjnych jest porównywalna lub mniejsza z tą z roku 2008. Po wyraźnie rosnącym w ostatnich latach zainteresowaniu kursami prawa jazdy oraz ponadprogramową nauką języków obcych, w najnowszym badaniu odsetek osób deklarujących uczestnictwo bądź chęć udziału w tego rodzaju zajęciach zmniejszył się (odpowiednio: o 9 i o 7 punktów). Począwszy od roku 2003 sukcesywnie maleje też grupa uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych

zainteresowanych kursami przygotowującymi do egzaminów na studia. Na relatywnie niskim poziomie – takim jak przed dwoma laty – utrzymuje się popularność zajęć artystycznych (13%) oraz kursów komputerowych (8%). Od lat dziewięćdziesiątych raczej stabilne wydaje się natomiast zainteresowanie zajęciami sportowymi, w których udział bądź planowane uczestnictwo deklaruje co trzeci badany (34%).

Tabela 105

W jakich zajęciach pozalekcyjnych (organizowanych w szkole albo poza szkołą) uczestniczysz lub zamierzasz uczestniczyć jeszcze w tym roku szkolnym?	Badania statutowe CBOS		Badania KBPN		
	IV 1996*	XII 1998	XII 2003	X 2008	XI 2010
	w procentach				
Korepetycje z wybranego przedmiotu (wybranych przedmiotów) w zakresie szkoły średniej	-	39	46	54	53
Nauka języków obcych	13	28	35	50	43
Prawo jazdy	26	36	37	51	42
Zajęcia sportowe	34	36	38	31	34
Kursy przygotowujące do egzaminów na studia	-	31	38	30	24
Zajęcia artystyczne (nauka gry na instrumencie, taniec, plastyka i inne)	8	8	12	15	13
Kursy komputerowe	9	16	21	8	8
Inne	10	3	5	3	4

W badaniu realizowanym w 1996 roku pytanie nie dotyczyło zamiaru uczestnictwa oraz nie obejmowało kursów i korepetycji

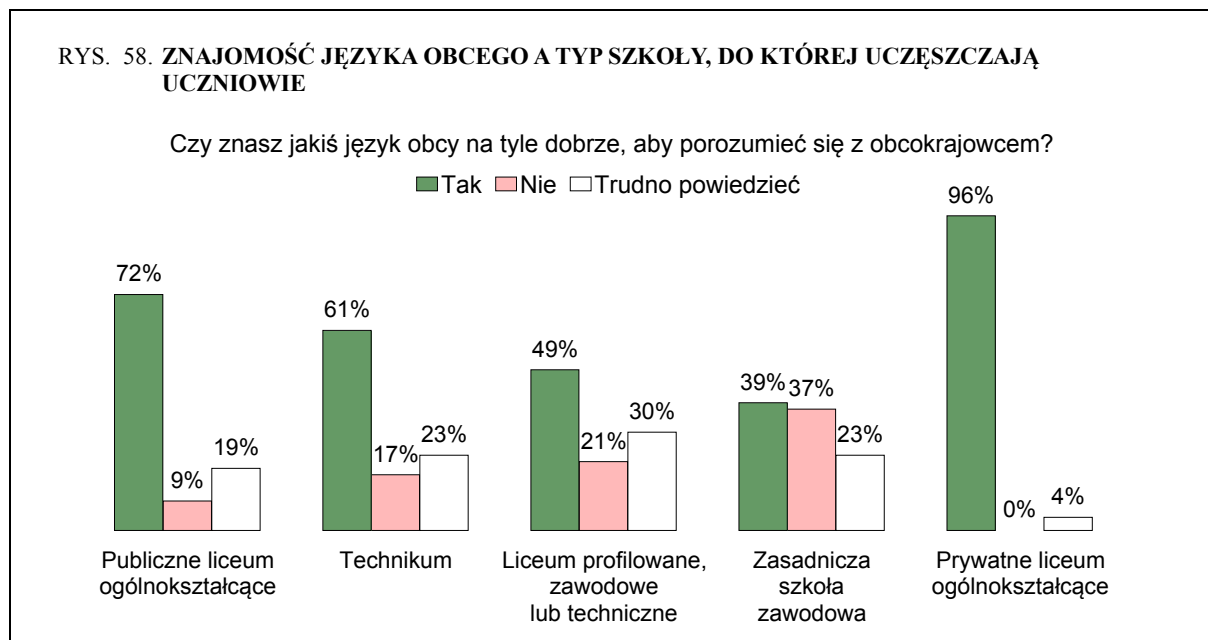
DEKLAROWANA ZNAJOMOŚĆ JĘZYKÓW OBCYCH

Od połowy lat dziewięćdziesiątych stale i znacząco wzrasta odsetek młodzieży deklarującej znajomość języka obcego na tyle dobrą, by porozumieć się z obcokrajowcem. O ile w roku 1996 jedynie nieco ponad jedna trzecia osób kończących szkoły ponadgimnazjalne (36%) deklarowała taki poziom znajomości języka obcego, a w 1998 – prawie połowa (49%), o tyle w 2003 roku już większość uczniów (55%) twierdziła, że zna jakiś język obcy na tyle dobrze, iż może porozumieć się z cudzoziemcem. Obecnie wskaźnik tego rodzaju deklaracji wynosi 59% i jest minimalnie wyższy od notowanego w 2008 roku.

Tabela 106

Czy znasz jakiś język obcy na tyle dobrze, aby porozumieć się z obcokrajowcem?	Badania statutowe CBOS		Badania KBPN		
	IV 1996	XII 1998	XII 2003	X 2008	XI 2010
	w procentach				
Tak	36	49	55	58	59
Nie	34	28	21	19	18
Trudno powiedzieć	30	23	23	23	22

Znajomość języka obcego w stopniu umożliwiającym komunikację nadal najczęściej deklarują uczniowie liceów ogólnokształcących, spośród których wyróżniają się uczęszczający do liceów prywatnych – obecnie 96% z nich (o 3 punkty więcej niż w roku 2008) deklaruje znajomość jakiegoś języka obcego w stopniu komunikatywnym. Nieco gorzej przedstawia się sytuacja w liceach publicznych, jednak i tam niemal trzy czwarte uczniów (72%, o 1 punkt mniej niż w roku 2008) deklaruje znajomość języka obcego na poziomie umożliwiającym komunikację z obcokrajowcami. W ostatnich dwóch latach największy postęp w edukacji językowej nastąpił wśród uczniów techników, z których obecnie już nieco ponad trzy piąte (61%, wzrost o 8 punktów od roku 2008) twierdzi, że zna jakiś język obcy na tyle dobrze, aby porozumieć się z cudzoziemcem. Odwrotny trend odnotowaliśmy natomiast wśród uczniów liceów profilowanych, zawodowych i technicznych, z których obecnie mniej niż połowa deklaruje, że posługuje się jakimś językiem obcym na poziomie komunikatywnym (49%, spadek o 8 punktów od roku 2008). Tak jak w poprzednich latach, najmniejsza jest znajomość języków obcych wśród uczniów szkół zawodowych, jednak i w tej grupie obserwujemy poprawę – obecnie niemal dwie piąte z nich deklaruje, że swobodnie posługuje się językiem obcym (39%, wzrost o 5 punktów w stosunku do roku 2008).

Czynnikami różnicującym deklaracje badanych w omawianej kwestii nadal pozostaje miejsce zamieszkania – im większa jest miejscowość, w której mieszkają badani, tym większe prawdopodobieństwo, że posługują się językiem obcym w stopniu umożliwiającym

porozumienie się z obcokrajowcem. Chociaż znajomość języka obcego najrzadziej w porównaniu z innymi deklarują młodzi mieszkańcy wsi, to w ciągu ostatnich dwóch lat nastąpiła w tym zakresie pewna poprawa i obecnie większość z nich deklaruje znajomość języka obcego na tyle dobrą, że może porozumieć się z cudzoziemcem (54%, o 5 punktów więcej niż w roku 2008). Największy odsetek uczniów deklarujących co najmniej komunikatywną znajomość języka obcego jest w miastach powyżej 500 tys. mieszkańców (79%, od roku 2008 wzrost o 14 punktów). W pozostałych kategoriach miast odnotowano w tym okresie zmniejszenie się odsetka badanych deklarujących komunikatywną znajomość języka obcego, przy czym największy spadek od roku 2008 (o 7 punktów, do 57%) nastąpił w miastach do 20 tys. ludności.

Tabela 107

Czy znasz jakiś język obcy na tyle dobrze, aby porozumieć się z obcokrajowcem?	Wielkość miejscowości zamieszkania				
	wieś	miasto poniżej 20 tys. mieszkańców	miasto od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców	miasto od 101 tys. do 500 tys. mieszkańców	miasto 501 tys. mieszkańców i więcej
	w procentach				
Tak	54	57	65	67	79
Nie	22	17	14	13	9
Trudno powiedzieć	24	26	21	20	11

Badanie KBPN

Umiejętność porozumienia się w obcym języku związana jest także z osiągnięciami szkolnymi ucznia – im lepsze są jego oceny, tym większe prawdopodobieństwo, że zna on jakiś język obcy w stopniu komunikatywnym.

Tabela 108

Czy znasz jakiś język obcy na tyle dobrze, aby porozumieć się z obcokrajowcem?	Czy uważasz się za ucznia:			
	dwójkowego	trójkowego	czwórkowego	piątkowego lub szóstkowego
	w procentach			
Tak	43	52	71	79
Nie	30	23	10	9
Trudno powiedzieć	27	24	19	12

Badanie KBPN

Znajomości języka obcego sprzyja także wyższy poziom wykształcenia rodziców – zarówno matki, jak i ojca. Najbardziej wyróżniają się pod tym względem, co oczywiste, uczniowie, których rodzice, a szczególnie ojciec, mają wyższe wykształcenie.

Deklaracje badanych znających język obcy w stopniu umożliwiającym porozumienie się z cudzoziemcem wskazują, że wśród młodych ludzi coraz bardziej upowszechnia się język angielski. Od 1996 roku odsetek uczniów kończących szkoły ponadgimnazjalne i znających język angielski w stopniu umożliwiającym porozumiewanie się wzrastał systematycznie, by w 2010 roku osiągnąć 85% ogółu deklarujących komunikatywną znajomość jakiegoś języka.

Utraconą w 2008 roku pozycję zdaje się odzyskiwać język niemiecki, drugi pod względem popularności. Jego znajomość w stopniu umożliwiającym porozumiewanie się z cudzoziemcami deklaruje obecnie niemal jedna czwarta (24%) badanych z omawianej grupy, czyli o 4 punkty więcej niż w roku 2008 i prawie tyle samo co w latach 2003 i 1998⁵.

W 2010 roku zahamowaniu uległa, odnotowana we wcześniejszych badaniach, tendencja do spadku komunikatywnej znajomości języka rosyjskiego. Obecnie, tak jak w 2008 roku, potrafi się nim posługiwać 7% grupy ankietowanych, którzy znają jakiś język obcy w stopniu komunikatywnym. Na poziomie z roku 2008 utrzymuje się także znajomość języka włoskiego i hiszpańskiego, choć są to języki, którymi umie się posługiwać tylko jeden na stu badanych znających język obcy. W porównaniu z rokiem 2008 nieznacznie (o 2 punkty) wzrósł odsetek uczniów znających język francuski. Należy tu jednak zauważyć, że w latach 1996 – 2010 odsetek uczniów deklarujących komunikatywną znajomość francuskiego wahał się w granicach od 2% do 5%, co może oznaczać, iż grupa młodych ludzi potrafiących się nim posługiwać jest w gruncie rzeczy stabilna.

Tabela 109

Jaki język obcy znasz na tyle dobrze, aby porozumieć się z obcokrajowcem?	Badania statutowe CBOS		Badania KBPN		
	IV 1996 (N = 458)	XII 1998 (N = 644)	XII 2003 (N = 875)	X 2008 (N = 806)	XI 2010 (N = 739)
	w procentach <i>(wskazania w grupach deklarujących komunikatywną znajomość języka obcego)</i>				
Angielski	40	63	75	80	85
Niemiecki	28	26	25	20	24
Rosyjski	46	24	11	7	7
Francuski	3	5	3	2	4
Włoski	1	1	3	1	1
Hiszpański	0	0	0	1	1
Inny	1	1	1	3	3

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wymieniać różne języki

⁵ Jest to tym bardziej istotne, że zwiększyła się także podstawa procentowania, czyli grupa badanych deklarujących komunikatywną znajomość jakiegoś obcego języka.

Analizy pokazują, iż także wśród młodzieży deklarującej komunikatywną znajomość języka obcego występują różnice ze względu na wielkość miejscowości zamieszkania. Język angielski jest co prawda najpopularniejszy we wszystkich kategoriach miejscowości, jednak relatywnie rzadziej znają go młodzi mieszkańcy wsi niż miast. Wśród młodzieży miejskiej zdecydowanie częściej niż pozostali znają angielski mieszkańcy miast powyżej 100 tys. ludności. Natomiast w miastach do 100 tys. mieszkańców i na wsi popularniejszy niż wśród młodzieży z dużych miast jest język niemiecki. Warto też zwrócić uwagę na ponadprzeciętnie częste deklaracje znajomości języka rosyjskiego wśród młodzieży wiejskiej, a francuskiego i włoskiego wśród młodzieży wielkomiejskiej.

Tabela 110

Jaki język obcy znasz na tyle dobrze, aby porozumieć się z obcokrajowcem?	Wielkość miejscowości zamieszkania				
	wieś	miasto poniżej 20 tys. mieszkańców	miasto od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców	miasto od 101 tys. do 500 tys. mieszkańców	miasto 501 tys. i więcej mieszkańców
	(N = 338)	(N = 102)	(N = 133)	(N = 85)	(N = 76)
	w procentach				
Angielski	81	86	86	95	93
Niemiecki	25	24	30	14	17
Rosyjski	10	4	2	6	4
Francuski	3	1	2	6	13
Włoski	1	2	0	5	3
Hiszpański	1	0	2	1	0
Inny	3	0	2	2	7

Badanie KBPN

Wyniki badania pokazują też zróżnicowanie częstości deklarowania znajomości poszczególnych języków ze względu na typ szkoły, do której uczęszczają badani. Prywatne licea ogólnokształcące wyróżniają się szczególnie wysokimi odsetkami uczniów deklarujących umiejętność komunikowania się w języku angielskim i niemieckim. Językiem rosyjskim częściej niż pozostali badani potrafią posługiwać się uczniowie zasadniczych szkół zawodowych i liceów profilowanych. Są to jednocześnie szkoły, których uczniowie rzadziej niż pozostali deklarują znajomość języka angielskiego. Język francuski to domena głównie uczniów publicznych liceów ogólnokształcących.

Tabela 111

Jaki język obcy znasz na tyle dobrze, aby porozumieć się z obcokrajowcem?	Typ szkoły				
	publiczne liceum ogólnokształcące	technikum	liceum profilowane, zawodowe lub techniczne	zasadnicza szkoła zawodowa	prywatne liceum ogólnokształcące
	(N = 266)	(N = 245)	(N = 83)	(N = 96)	(N = 47)
	w procentach				
Angielski	88	85	80	78	96
Niemiecki	20	22	28	28	43
Rosyjski	6	6	8	9	4
Francuski	6	3	2	1	4
Włoski	2	0	0	1	4
Hiszpański	1	0	1	2	2
Inny	1	2	5	8	2

Badanie KBPN

Analizy pokazują też, że większość uczniów zna tylko jeden język obcy w stopniu umożliwiającym porozumienie się z cudzoziemcem (77% respondentów, którzy deklarują taką znajomość jakiegoś języka). Ponad cztery piąte z nich zna wyłącznie język angielski, prawie co szósty – niemiecki, a trzech na stu rosyjski. W grupie znającej dwa języki, stanowiącej mniej niż jedną piątą deklarujących komunikatywną znajomość jakiegoś języka obcego, dominują ci, którzy porozumiewają się po angielsku i niemiecku.

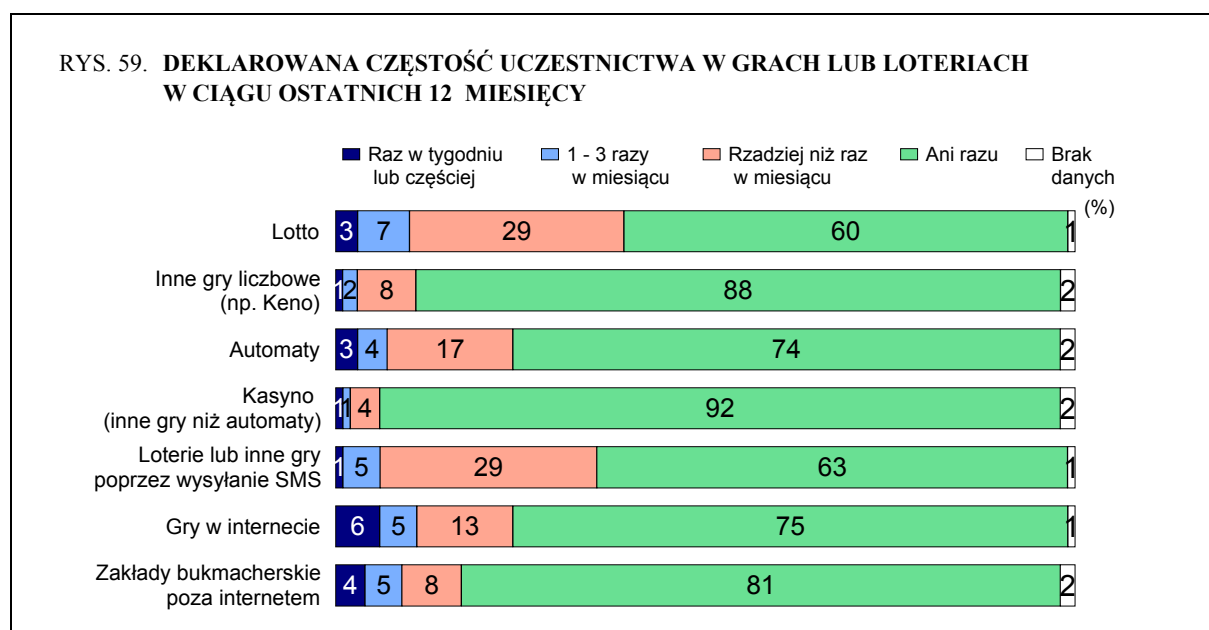
Jedynie nieliczni uczniowie kończący szkoły ponadgimnazjalne znają w stopniu komunikatywnym trzy języki (3% deklarujących taką znajomość jakiegoś języka), w tym wszyscy potrafią porozumiewać się po angielsku, a ponad cztery piąte również po niemiecku. Po około jednej trzeciej z grupy uczniów porozumiewających się w trzech językach deklaruje znajomość języka francuskiego i rosyjskiego. Najwięcej poliglotów jest wśród uczniów prywatnych liceów ogólnokształcących.

Podsumowując warto powiedzieć, że mimo wzrostu odsetka młodych ludzi potrafiących komunikować się z cudzoziemcami, społeczne zróżnicowania znajomości języka obcego oraz tego, jaki to jest język, wskazują, iż mamy do czynienia ze zróżnicowanym dostępem do nauczania języków ze względu na miejsce zamieszkania i typ szkoły, do której uczęszczają młodzi ludzie. We współczesnym świecie szczególnie istotna jest umiejętność posługiwania się językiem angielskim. Nieznajomość tego języka może stanowić barierę na rynku pracy oraz w dostępie do informacji, choćby z uwagi na to, że większość treści zamieszczanych w internecie jest w języku angielskim. Badania pokazują, że uczniowie z mniejszych miejscowości, a zwłaszcza mieszkający na wsi, oraz uczęszczający do zasadniczych szkół zawodowych i liceów profilowanych są pod tym względem w gorszej sytuacji niż młodzież z dużych miast oraz liceów ogólnokształcących.

UCZESTNICTWO W GRACH TYPU HAZARDOWEGO

Zasięg uczestnictwa w grach

W tej edycji badania po raz pierwszy poruszyliśmy kwestię uczestnictwa młodzieży w grach typu hazardowego (na pieniądze). W pytaniu uwzględniono kilka najpopularniejszych na rynku typów gier i zakładów: gry liczbowe (Lotto i inne), automaty typu „jednoręki bandyta”, konkursy SMS-owe, naziemne zakłady bukmacherskie, gry i zakłady w internecie oraz gry odbywające się w kasynie (inne niż automaty).

Uzyskane dane pozwalają sądzić, że uczestnictwo w grach typu hazardowego jest wśród młodzieży zjawiskiem dość rozpowszechnionym. O dużym zasięgu uczestnictwa młodzieży możemy mówić przede wszystkim w odniesieniu do dwóch typów gier: Lotto i konkursów SMS-owych, w których udział bierze – według własnych deklaracji – po blisko dwie piąte ogółu badanych. Nieco mniejszą popularnością cieszą się wśród młodzieży automaty i gry w internecie, choć również w tych przypadkach możemy mówić o dużym zakresie uczestnictwa, sięgającym niemal jednej czwartej ogółu.

Mniej popularne są naziemne zakłady bukmacherskie (łącznie 17% wskazań) oraz inne – poza Lotto – gry liczbowe (łącznie 11%). Najmniejszą grupę stanowią deklarujący grę w kasynie (łącznie 6%), co prawdopodobnie wynika z najbardziej ograniczonej

dostępności tego typu gier, związanej z jednej strony z lokalizacją kasyn, z drugiej natomiast – z faktem kontrolowania pełnoletności graczy.

Najistotniejszym czynnikiem różnicującym udział w grach jest płeć. Ogólnie rzecz biorąc, gry uwzględnione w badaniu możemy podzielić na „męskie” i „damskie”. Te pierwsze, w których uczestnictwo częściej deklarują chłopcy niż dziewczęta, to gry liczbowe (Lotto i inne), automaty naziemne, zakłady bukmacherskie oraz – w nieco mniejszym stopniu – gry i zakłady internetowe. Grą o charakterze „damskim” są natomiast konkursy SMS-owe, w których nieco częściej uczestniczą dziewczęta⁶ (co może jednak wynikać z faktu, że więcej dziewcząt niż chłopców posiada telefony komórkowe). Inne czynniki o charakterze społeczno-demograficznym, sprzyjające uczestnictwu w grze, mają w dużym stopniu charakter specyficzny dla każdej z gier. Ogólnie rzecz biorąc, udział w grach o charakterze hazardowym (z wyłączeniem konkursów SMS-owych) jest bardziej prawdopodobny w przypadku chłopców, pochodzących z lepiej sytuowanych rodzin, cieszących się ograniczoną kontrolą rodzicielską; dobrzy uczniowie nieco częściej preferują gry w zaciszu domowym (gry i zakłady internetowe), natomiast słabo radzących sobie w nauce częściej można spotkać przy automatach.

Tabela 112

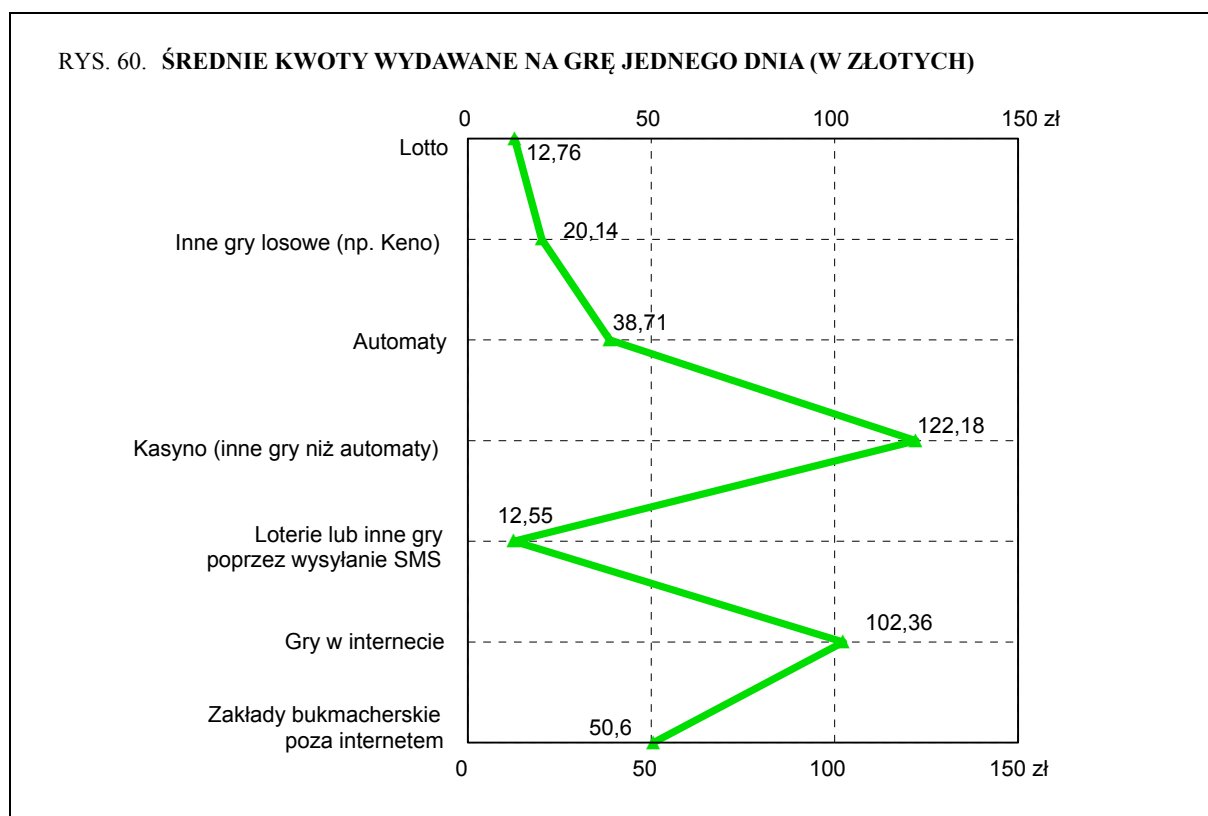
Rodzaj gry	Czynniki sprzyjające uczestnictwu w grze
Lotto i inne gry liczbowe	pleć – chłopcy
	praca za granicą obojga rodziców w ciągu ostatnich 12 miesięcy
	dobre warunki materialne rodziny
Automaty	pleć – chłopcy
	niska samoocena – postrzeganie siebie jako słabego ucznia
Konkursy SMS-owe	pleć – dziewczęta
	zamieszkiwanie w mniejszym ośrodku (wsie i mniejsze miasta)
Gry i zakłady w internecie	pleć - chłopcy
	praca za granicą obojga rodziców w ciągu ostatnich 12 miesięcy
	dobre warunki materialne rodziny
	wyższa samoocena – postrzeganie siebie jako dobrego ucznia
Naziemne zakłady bukmacherskie	pleć – chłopcy

Deklarowany koszt gry

Deklaracje młodzieży grającej w gry o charakterze hazardowym wskazują, że przeciętny dzień gry najbardziej kosztownie wypadł w kasynie: średni dzienny wydatek to

⁶ Analizy społeczno-demograficzne pomijają grających w kasynie z uwagi na zbyt małą liczebność grupy.

122,18 zł. Do kosztownych należą również gry i zakłady internetowe: jednego dnia wydawano na tego typu gry przeciętnie 102,36 zł. O połowę taniej wypadają naziemne zakłady bukmacherskie, w przypadku których średni deklarowany koszt gry jednego dnia wynosi 50,60 zł; jeszcze niższy był przeciętny, jednodniowy koszt gry na automatach – 38,71 zł. Do najtańszych należą natomiast gry liczbowe i konkursy SMS-owe: dzienny przeciętny koszt gry w Lotto to 12,76 zł (w przypadku innych gier liczbowych, np. Keno, nieco wyższy – 20,14 zł), a średnia kwota wydana jednego dnia na SMS-y konkursowe wynosi 12,55 zł.

Deklarowaną wysokość przeciętnych kwot wydawanych na poszczególne gry w ciągu jednego dnia różnicuje przede wszystkim płeć badanych. W porównaniu z chłopcami dziewczęta grają za niższe (średnio) stawki, dotyczy to wszystkich uwzględnionych w pytaniu typów gier (także konkursów SMS-owych, na które chłopcy wydają średnio więcej, choć grają nieco rzadziej niż dziewczęta). Relatywnie najbardziej zbliżone średnie kwoty deklarowane przez chłopców i dziewczęta dotyczą wydatków na grę w Lotto (odpowiednio: 14,76 zł i 10,22 zł) oraz wydatków na naziemne zakłady bukmacherskie (odpowiednio: 51,69 zł i 41,74 zł). W przypadku innych (poza Lotto) gier liczbowych, automatów i konkursów SMS-owych średnie kwoty wydawane na grę są mniej więcej dwukrotnie wyższe wśród

chłopców niż dziewcząt. Największe różnice w wydatkach na grę notujemy natomiast w przypadku gier i zakładów internetowych, gdzie średni poziom kwot deklarowanych przez grających chłopców niemal dziesięciokrotnie przewyższa średnią kwotę deklarowaną przez dziewczęta (odpowiednio: 133,71 zł i 14,55 zł) oraz w przypadku gry w kasynie, gdzie różnica między średnimi kwotami, jakie wydają na grę chłopcy i dziewczęta, jest jeszcze większa (odpowiednio: 150,90 zł i 38,90 zł).

Średnia kwota, jaką w ciągu 12 miesięcy poprzedzających badanie wydała na gry o charakterze hazardowym jedna osoba spośród tych, które grają w co najmniej jedną z gier uwzględnionych w pytaniu, wynosi 147,42 zł. W tym czasie zdecydowanie więcej wydali (średnio) chłopcy (216,40 zł) niż dziewczęta (56,19 zł).

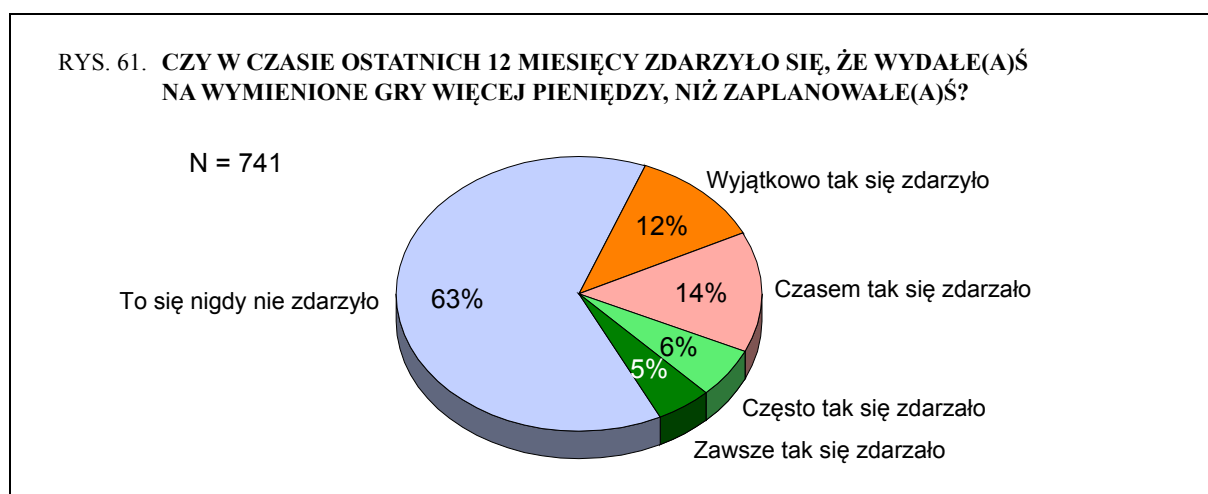
Czynnikiem sprzyjającym wysokim wydatkom na grę w ciągu roku poprzedzającego badanie była też dobra sytuacja materialna powiązana z ograniczeniem kontroli rodzicielskiej. W grupie grających młodych ludzi, których oboje rodzice w ciągu ostatnich 12 miesięcy pracowali za granicą, średni deklarowany poziom wydatków na gry jest najwyższy i wynosi 220,79 zł; mniej wydali ci, w przypadku których jedynie ojciec pracował w tym czasie za granicą (199,78 zł). Dla porównania – w grupie graczy, których rodzice nie wyjeżdżali w ciągu ostatniego roku do pracy za granicę, średni poziom wydatków na grę w tym okresie wyniósł 141,65 zł.

Młodzi gracze pozytywnie oceniający warunki materialne swojej rodziny wydali na grę w ciągu 12 miesięcy poprzedzających badanie przeciętnie 187,74 zł (przy odchyleniu standardowym równym blisko 700, co wskazuje na ogromny „rozrzut” deklarowanych kwot), natomiast ci, którzy nisko oceniają status materialny swojej rodziny, wydali w tym czasie na grę średnio 74,68 zł, przy stosunkowo niewielkim „rozzucie” deklaracji (odchylenie standardowe równe 132,56).

Deklarowana przez grającą młodzież łączna wygrana w grach o charakterze hazardowym w ciągu roku poprzedzającego badanie to średnio 365,81 zł. Podobnie jak w przypadku kwot przeznaczonych na grę, deklaracje badanych różnicuje płeć, ocena warunków materialnych rodziny oraz praca rodziców za granicą w tym okresie. Wyższe kwoty wygranej deklarują chłopcy, respondenci dobrze oceniający materialny status rodziny oraz uczniowie, których rodzice (oboje bądź sam ojciec) pracowali za granicą w ciągu ostatnich 12 miesięcy. Reasumując, osoby więcej wydające na gry, więcej również – według własnego przekonania – wygrywają.

Zestawienie średnich kwot przeznaczanych na grę i deklarowanych jako wygrana jednoznacznie wskazuje, że – ogólnie rzecz biorąc – wśród grającej młodzieży panuje przekonanie o opłacalności gier: średnie deklarowane zyski (365,81 zł) ponad dwukrotnie przewyższają bowiem poniesione „nakłady” (147,42 zł).

Większość graczy deklaruje, że grając nigdy nie przekroczyła kwoty pierwotnie przeznaczonej na grę. Znaczącej części grających sytuacje takie zdarzały się „wyjątkowo” lub „czasami”. Więcej niż co dziesiąta osoba z tej grupy deklaruje jednak, że zawsze bądź często wydaje na grę więcej pieniędzy, niż planowała.

Biorąc pod uwagę czynniki o charakterze społeczno-demograficznym, zaplanowane kwoty przeznaczone na grę częściej przekraczali chłopcy niż dziewczęta; zachowanie takie częściej deklarują ponadto młodzi ludzie będący w sytuacji ograniczonej kontroli rodzicielskiej bądź zupełnego jej braku (oboje rodzice bądź ojciec pracujący za granicą).

Deklaracje badanych dotyczące przekraczania kwot pierwotnie przeznaczonych na grę w największym stopniu różnicuje jednak częstość grania. Analiza danych wskazuje, że – niezależnie od rodzaju gry – regularne w niej uczestnictwo sprzyja wydawaniu większych kwot, niż zakładały pierwotne plany młodego gracza. Konstatacja ta jest dość niepokojąca. Brak samokontroli w odniesieniu do wysokości kwot wydawanych na grę o charakterze hazardowym, zwłaszcza w połączeniu z wysoką częstością grania, stanowi bowiem jeden z istotnych symptomów uzależnienia od gier.

MŁODZIEŻ A SUBSTANCJE PSYCHOAKTYWNE

Zmiany w Polsce po 1989 roku spowodowały, oprócz wzrostu gospodarczego, także wzrost dostępności substancji psychoaktywnych. Początek lat dziewięćdziesiątych to okres pojawienia się narkotyków syntetycznych, takich jak amfetamina i ecstasy. Wybór narkotyków wciąż się zwiększa. W 2008 roku na rynek narkotykowy w Polsce dotarły „dopalacze”. W 2010 roku wykryto w Europie ponad 40 nowych substancji psychoaktywnych. Znacznie zwiększyła się także podaż legalnych substancji tego typu, np. papierosów i alkoholu, którym towarzyszą kampanie promocyjne i reklamowe.

Od początku lat dziewięćdziesiątych CBOS prowadzi badania młodzieży, dzięki którym możliwa jest analiza porównawcza danych oraz śledzenie dynamiki zjawisk zachodzących w ciągu niemal dwóch dekad. W 2008 roku po raz pierwszy badano w Polsce zażywanie przez młodzież „dopalaczy”.

PALENIE PAPIEROSÓW

Badania realizowane w latach 1992 – 2003 wskazywały na stopniowy wzrost odsetka uczniów regularnie palących papierosy (z 23% do 31%). W 2008 roku odnotowaliśmy spadek odsetka regularnych palaczy (do 22%). Obecnie możemy mówić o stabilizacji tego wskaźnika – w 2010 roku regularne palenie deklarowało 23% badanych. Odsetek uczniów, którzy palą tylko w wyjątkowych sytuacjach, w zasadzie się nie zmienia.

Tabela 113

Czy palisz papierosy?	Badania statutowe CBOS			Badanie IPiN	Badania KBPN		
	IV '92	IV '94	IV '96	XII '99	XII '03	X '08	XI '10
	w procentach						
Tak, regularnie	23	27	25	30	31	22	23
Tak, ale tylko w wyjątkowych sytuacjach	18	15	15	17	18	16	17
Nie	59	58	60	54	50	62	59

Ze względu na fakt, że dotychczasowe wyniki badań młodzieży realizowane przez CBOS nie były poddawane ważeniu, do porównywania wyników zestawiono dane surowe z badań z 2003, 2008 i 2010 roku. W zestawieniach pominięto braki danych.

Najmniej niepalących było w 2003 roku (50%). W 2008 roku 62% młodzieży twierdziło, że nie pali papierosów. To największy odsetek ze wszystkich dotychczasowych pomiarów. W ostatnim badaniu 59% uczniów odpowiedziało przecząco na pytanie o palenie papierosów (tyle samo co w roku 1992).

Wśród młodzieży niepalącej dotychczas dominowały dziewczęta – w roku 2008 niepalenie deklarowało 64% dziewcząt w stosunku do 59% chłopców, a w 2003 odpowiednio: 53% i 48%. W 2010 roku sytuacja w tym zakresie się odwróciła: 62% chłopców i 57% dziewcząt zadeklarowało, że nie pali papierosów. Obecnie dziewczęta palą nieco częściej zarówno regularnie (24% dziewcząt w stosunku do 22% chłopców), jak i w wyjątkowych sytuacjach (19% dziewcząt w stosunku do 15% chłopców).

W roku 2010, podobnie jak w 2008, niepaląca młodzież to najczęściej uczniowie liceów ogólnokształcących, zarówno publicznych (66%), jak i prywatnych (65%) – w 2008 roku odpowiednio: 66% i 68% – oraz techników (61%, w 2008 – 69%). We wszystkich dotychczasowych pomiarach najniższe odsetki niepalących odnotowywano wśród uczniów zasadniczych szkół zawodowych. W 2010 roku ten trend się utrzymał – mniej niż połowa z nich (47%) zadeklarowała, że nie pali papierosów.

Z analizy odpowiedzi badanych deklarujących regularne palenie wynika, że najwyższe odsetki regularnych palaczy są wśród uczniów szkół zawodowych (38%), przy czym w stosunku do wcześniejszych pomiarów jest to niewielki spadek (w roku 2003 – 42%, w 2008 – 41%). Na drugim miejscu uplasowali się uczniowie liceów profilowanych, z których co czwarty regularnie pali papierosy. Najrzadziej palą uczniowie publicznych liceów ogólnokształcących (16%).

Obecnie wśród uczniów uważających sytuację materialną swojej rodziny za dobrą nie pali 52% (w 2008 roku – 64%), a wśród tych, którzy określają warunki materialne w rodzinie jako złe – 65% (w 2008 – 56%). W 2003 roku sytuacja materialna nie powodowała różnic w tym zakresie. Natomiast w badaniach z lat 1994 i 1996 gorsza sytuacja materialna łączyła się z wyższym odsetkiem niepalących, a lepsza – z częstszym regularnym paleniem papierosów. Wyniki ostatniego sondażu pokazują, że nastąpił powrót do sytuacji z lat dziewięćdziesiątych, kiedy to większe odsetki uczniów oceniających swoją sytuację jako dobrą sięgały po papierosy.

Jeśli chodzi o wykształcenie rodziców, to z badań prowadzonych w latach dziewięćdziesiątych wynikało, że wyższe wskaźniki regularnego palenia dotyczyły uczniów, których rodzice byli najlepiej wykształceni, a niższe – dzieci rodziców z wykształceniem

podstawowym. W 2008 roku zarejestrowano odwrotną zależność: wyższe wykształcenie rodziców łączyło się z niskim wskaźnikiem regularnego palenia papierosów przez uczniów. Wówczas odnotowaliśmy 22% regularnych palaczy wśród uczniów wychowywanych przez matki z wyższym wykształceniem i 29% – wśród mających matki z wykształceniem podstawowym. Podobne relacje powodowało wykształcenie ojca (odpowiednio: 16% i 24%).

W 2010 roku wykształcenie rodziców w zasadzie nie było zmienną różnicującą: wśród uczniów wychowywanych przez matki z wykształceniem wyższym było 19% regularnych palaczy, a wśród mających matki z wykształceniem podstawowym – 25%. Jednakże w przypadku wykształcenia ojców odsetki są odwrotne (odpowiednio: 25%, jeśli ono wyższe, i 21% jeśli podstawowe).

Nie zaobserwowaliśmy wyraźnych zależności między miejscem zamieszkania a zachowaniami nikotynowymi młodzieży. Z jednej strony regularne palenie deklaruje obecnie więcej młodzieży z wielkich miast (28%) niż ze wsi (18%), z drugiej zaś najwyższy wskaźnik regularnego palenia (29%) notujemy w małych miastach – do 20 tys. mieszkańców.

Na wskaźniki związane z paleniem papierosów wpływ ma uczestnictwo w praktykach religijnych. Im silniejsze zaangażowanie religijne, tym więcej niepalących, a mniej regularnych palaczy. Czynniki te wpływały na zachowania młodzieży we wszystkich dotychczasowych badaniach. Wśród tych, którzy w ostatnim sondażu deklarowali, że uczestniczą w praktykach religijnych kilka razy w roku, jest 26% regularnych palaczy (w 2008 – 31%), a wśród w ogóle niebiorących w nich udziału – 38% (w 2008 – 35%). Najmniej palących jest wśród uczniów uczestniczących w praktykach religijnych raz lub kilka razy w tygodniu – 14%.

W 2008 roku po raz pierwszy zadano badanej młodzieży pytanie „Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy Twoi rodzice pracowali za granicą?”. Analiza wpływu tego czynnika wykazała zależności, których można było oczekiwać. W ostatnim sondażu regularne palenie deklarowało 34% (w 2008 – 41%) uczniów, których oboje rodzice na stałe lub sezonowo przebywają poza granicami kraju, i 21% (w 2008 – 20%) dzieci rodziców niepracujących w ostatnim roku za granicą. Wyższy odsetek regularnych palaczy jest ponadto wśród młodzieży, która deklaruje, że to ojciec, a nie matka pracuje za granicą.

Po papierosy rzadziej sięgają uczniowie otrzymujący bardzo dobre oceny – 75% z nich nie pali. Prawie połowa uczniów mających niskie oceny (45%) pali papierosy.

PICIE ALKOHOLU

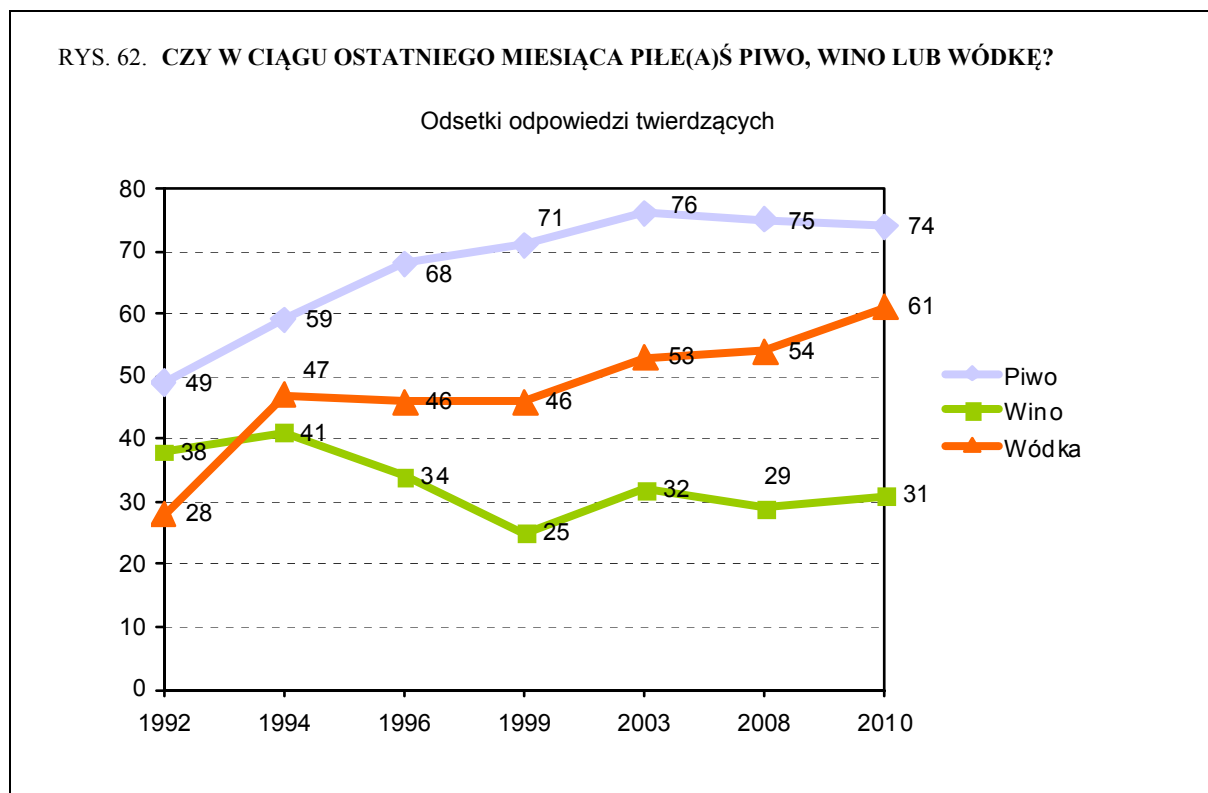
W badaniu przeprowadzonym w roku 2010, podobnie jak w 2003, napoje alkoholowe okazały się wśród młodzieży szkolnej najbardziej rozpowszechnioną używką, po którą sięgano częściej niż po papierosy czy narkotyki. Ponadto aktualne badania nie wskazują czynników społeczno-demograficznych silnie różnicujących młodzież w kwestii spożywania alkoholu.

W ciągu miesiąca poprzedzającego badanie 74% uczniów przynajmniej raz piło piwo, 61% – wódkę i inne mocne alkohole, a 31% – wino. W porównaniu z rokiem 2008 nastąpił wzrost odsetka uczniów sięgających po wódkę (o 7 punktów). Częstość picia wymienionych trzech grup alkoholi w poszczególnych latach ilustruje poniższa tabela.

Tabela 114

Czy w ciągu ostatniego miesiąca pił(a)ś piwo, wino lub wódkę?	Badania statutowe CBOS			Badanie IPiN	Badania KBPN		
	IV '92	IV '94	IV '96	XII '99	XII '03	X '08	XI '10
	w procentach						
Piwo							
Ani razu	47	40	31	25	15	22	24
1 raz	8	10	11	13	10	10	9
2-3 razy	11	18	18	22	22	23	21
4-5 razy	7	10	14	14	15	14	15
6 razy i więcej	10	18	23	20	24	25	26
Tak, bez podania, ile razy	13	3	2	2	5	3	3
Wino							
Ani razu	59	59	67	75	44	67	67
1 raz	16	17	14	12	12	13	15
2-3 razy	11	15	13	7	10	10	11
4-5 razy	3	4	3	3	4	3	3
6 razy i więcej	2	4	3	2	4	2	2
Tak, bez podania, ile razy	6	1	1	1	2	1	0
Wódkę							
Ani razu	69	53	53	54	29	42	37
1 raz	10	18	17	17	17	19	20
2-3 razy	7	15	16	16	21	20	22
4-5 razy	3	7	6	5	7	8	10
6 razy i więcej	2	5	6	5	6	6	7
Tak, bez podania, ile razy	6	2	1	3	2	1	2

Procenty nie sumują się do stu, ponieważ w tabeli nie uwzględniono braków danych

Piwo

W roku 1992 picie piwa deklarowała niemal połowa uczniów (49%), w kolejnych latach odsetek ten wzrastał i w 2003 roku osiągnął poziom prawie 80%. Z badań przeprowadzonych w latach 2008 i 2010 wynika, że piwo pije trzech na czterech uczniów (odpowiednio: 75% i 74%). Można więc mówić o stabilizacji w konsumpcji piwa.

Nie jest zaskakujące, że po piwo częściej sięgają uczniowie niż uczennice. W ciągu miesiąca poprzedzającego badanie piwo piło 82% chłopców (w 2008 roku – 85%) i 69% dziewcząt (tyle samo, ile w roku 2008).

Obecnie najwięcej młodzieży, która nie pije piwa, jest w liceach ogólnokształcących publicznych (31%) i prywatnych (29%). W 2008 roku odsetki te wynosiły odpowiednio: 27% i 25%. Najmniej uczniów niepijących piwa jest w szkołach zawodowych – 20%.

Piwo jest także popularniejsze wśród uczniów uważających się za dwójkowych i trójkowych – 80% (w roku 2008 również 80%) niż w grupie uczniów piątkowych i szóstkowych – 67% (w 2008 – 56%).

Ponadto, podobnie jak w pomiarze z 2008 roku, piwo jest częściej wybierane przez młodzież wielkomijską, nie pije go jedynie 7% uczniów z miast powyżej 500 tys. mieszkańców (w 2008 – 16%). W mniejszych miastach (do 500 tys. ludności) i na wsi nie pije piwa średnio co czwarty badany.

Status społeczny rodziny nie jest czynnikiem różnicującym konsumpcję piwa. Zależności od wykształcenia ojca nie zaobserwowaliśmy. Na picie piwa w niewielkim stopniu wpływa natomiast sytuacja materialna rodzin badanych. Po piwo nie sięga 29% uczniów oceniających swoje warunki materialne jako złe (w 2008 roku – 23%), 25% twierdzących, że żyją w przeciętnych warunkach (w 2008 – 26%) i 23% określających swoją sytuację materialną jako dobrą (tyle samo w 2008 roku).

Czynnikiem różnicującym młodzież w kwestii konsumpcji piwa jest zaangażowanie w praktyki religijne. Spośród badanych, którzy uczestniczą w nich kilka razy w tygodniu, 38% nie piło piwa w ostatnim miesiącu (w 2008 roku – 30%), a w grupie w ogóle nieuczestniczących w praktykach religijnych – 21% (w 2008 – 15%).

Wino

Wśród młodzieży szkolnej wino jest alkoholem najmniej popularnym. Interpretację danych dotyczących tego trunku utrudnia brak podziału na wina gronowe i owocowe, uniemożliwiający rozróżnienie odmiennych wzorów konsumpcji tych typów wina.

Wyniki badań pokazują, że zainteresowanie młodzieży winem malało do 1999 roku, kiedy to osoby niepijące wina stanowiły aż 75% badanych. W latach 1999 – 2003 nastąpił znaczny wzrost spożycia wina przez młodzież: grupa niepijących zmalała do 44%. W 2008 roku zarejestrowano kolejny spadek zainteresowania winem – niepicie go w miesiącu poprzedzającym badanie deklarowało 67% uczniów. Pomiar z 2010 roku (także 67%) wskazuje na stabilizację w tym względzie.

Jeśli chodzi o płeć osób sięgających po wino, należy odnotować wzrost jego spożycia wśród dziewcząt (z 27% w 2008 roku do 38% w 2010), podczas gdy odsetek chłopców pozostał na tym samym poziomie (odpowiednio: 29% i 30%).

Wśród młodzieży, która nie pije wina, najwyższy odsetek odnotowano wśród uczniów zasadniczych szkół zawodowych (79%).

Po wino najczęściej sięgają uczniowie z miast liczących ponad 500 tys. ludności (46%).

Wódka i inne mocne alkohole

W 1992 roku picie mocnych alkoholi deklarowała ponad jedna czwarta badanej młodzieży (28%), a w latach 2003 i 2008 – już ponad połowa (odpowiednio: 53% i 54%). W 2010 roku picie wódki oraz innych mocnych alkoholi zadeklarowało 61% uczniów. Oznacza to, że po okresie stabilizacji nastąpił wzrost spożycia napojów tego rodzaju.

Wyniki ostatniego badania pokazują, że tak jak w latach ubiegłych po mocne alkohole częściej sięgają uczniowie niż uczennice. W ostatnim miesiącu przed badaniem wódkę piło 68% chłopców (w 2008 roku – 64%) i 58% dziewcząt (w 2008 roku – 48%). Bardziej dynamiczny wzrost wskazań odnotowano wśród dziewcząt (o 10 punktów) niż wśród chłopców. Typ szkoły nie jest zmienną wpływającą na konsumpcję mocnych alkoholi.

Podobnie jak przed dwoma laty, wódka jest popularniejsza wśród uczniów uważających się za dwójkowych i trójkowych 66% (w 2008 roku – 57%) niż w grupie uczniów piątkowych i szóstkowych 59% (w 2008 – 48%).

Jeśli chodzi o wielkość miejscowości zamieszkania, to trudno jest wskazać na wyraźne różnice w deklaracjach badanych. Najrzadziej piją wódkę uczniowie ze wsi (59%), a najczęściej uczniowie z miast do 20 tys. ludności (70%).

Status społeczny rodziny w niewielkim stopniu różnicuje młodzież w kwestii upodobania do mocnych alkoholi. Częściej sięgają po nie uczniowie, których matki mają wyższe wykształcenie (68%) niż dzieci matek z wykształceniem podstawowym (56%). Z kolei uczniowie, których ojcowie mają wykształcenie podstawowe lub zasadnicze zawodowe, piją wódkę najrzadziej – 57%, a ci, których ojcowie legitymują się wykształceniem ponadmaturalnym, najczęściej – 75%.

Im lepsza sytuacja materialna rodzin respondentów, tym częstsze deklaracje dotyczące konsumpcji wódki. Wśród tych, którzy oceniają swoje warunki materialne jako złe, po mocny alkohol sięga 56% uczniów, a wśród określających je jako dobre – 66%.

W 2008 roku czynnikiem silniej różnicującym młodzież w kwestii konsumpcji mocnych alkoholi było zaangażowanie religijne, natomiast w 2010 nie była to cecha wpływająca na stosunek do alkoholu. Najmniej piją osoby uczestniczące w praktykach religijnych kilka razy w tygodniu (54%). Jednakże te, które w ogóle w nich nie uczestniczą, rzadziej sięgają po alkohol niż deklarujące udział 1 – 2 razy w miesiącu.

Upijanie się

Pytanie o częstość upijania się zadano po raz pierwszy w roku 2003. Z najnowszego sondażu wynika, że co najmniej raz w ciągu miesiąca przed badaniem upiło się 45% uczniów, co oznacza wzrost o 4 punkty w stosunku do pomiaru z 2008 roku. Liczba badanych, którym zdarzyło się to co najmniej trzykrotnie, była taka sama jak w 2008 roku (14%). W 2010 roku do upicia się częściej przyznawali się chłopcy (52%, w 2008 – 51%) niż dziewczęta (38%, w 2008 – 34%).

W roku 2010 upijanie się najczęściej deklarowali uczniowie zasadniczych szkół zawodowych (59%). W publicznych liceach ogólnokształcących do upicia się w ciągu miesiąca przed badaniem przyznało się 38% ankietowanych, a w technikach – 45%. Zróżnicowanie widoczne jest także ze względu na status uczniowski. Upija się więcej uczniów słabszych (dwójkowych i trójkowych – 52%) niż tych, którzy uzyskują lepsze oceny (37%).

W ostatnim badaniu trudno jest uchwycić związek między wykształceniem rodziców a upijaniem się dzieci.

W grupie młodzieży z rodzin uboższych w ciągu miesiąca przed badaniem upiło się 42% uczniów, natomiast wśród badanych deklarujących dobrą sytuację materialną – 47%.

Pewne zależności odnotowaliśmy między miejscem zamieszkania a częstością upijania się. Najczęściej takie zachowanie deklarują uczniowie z dużych miast (52%), a najrzadziej – uczniowie ze wsi (44%).

Na opisywane zachowania wpływ mają postawy religijne młodzieży. Im silniej zaangażowani religijnie są uczniowie, tym rzadziej zgłaszają przypadki upijania się. W 2010 roku wśród badanych, którzy uczestniczyli w praktykach religijnych kilka razy w tygodniu, w miesiącu poprzedzającym sondaż upiło się 25% (w 2008 roku – 28%), a w grupie osób w ogóle nieuczestniczących w praktykach religijnych – 75% (w 2008 – 51%).

Częściej upija się także młodzież, której oboje rodzice w ciągu ostatniego roku pracowali za granicą – 56% (w 2008 roku – 62%) w stosunku do 44% (w 2008 roku – 39%) badanych mających rodziców w kraju.

UŻYWANIE NARKOTYKÓW I ŚRODKÓW ODURZAJĄCYCH

Lata dziewięćdziesiąte charakteryzowały się wzrostem używania substancji psychoaktywnych przez młodzież. Na rynku narkotykowym pojawiły się nowe substancje, takie jak ecstasy, i nowe sposoby przyjmowania narkotyków. Bardziej popularne stały się

amfetamina oraz heroina do palenia. Produkcją i handlem narkotykami zajęły się zorganizowane grupy przestępcze. Polska stała się, obok Belgii i Holandii, jednym z czołowych producentów amfetaminy w Europie. Zwiększony popyt na substancje psychoaktywne spowodował większą podaż, co doprowadziło do spadku cen. Substancje te stawały się coraz bardziej dostępne. W latach 1999 – 2001 realizowano pierwszy Krajowy Program Przeciwdziałania Narkomanii, w którym zwalczanie przestępczości narkotykowej (redukcja podaży) było równie ważne jak wdrażanie działań mających na celu redukcję popytu na narkotyki. W ramach redukcji popytu prowadzone były działania profilaktyczne, lecznicze, postrehabilitacyjne oraz z zakresu redukcji szkód. Po reformie samorządowej z 1999 roku w przeciwdziałanie narkomanii aktywnie włączyły się jednostki samorządu terytorialnego. Pierwsze pozytywne sygnały zahamowania wzrostu używania narkotyków odnotowano w połowie pierwszej dekady XXI wieku. Ostatnie badania wśród młodzieży szkolnej wykazały stabilizację, a nawet spadek używania narkotyków. Badanie, którego wyniki obecnie prezentujemy, było realizowane od 15 października do 15 grudnia 2010 roku, czyli tuż po zamknięciu sklepów z „dopalaczami”.

Dostępność narkotyków

W badaniach ankietowych pytamy uczniów o ocenę dostępności narkotyków. Ich odpowiedzi znajdują zastosowanie w monitorowaniu nielegalnego rynku narkotyków oraz działaniach służb odpowiedzialnych za walkę z przestępczością narkotykową. Młodzież pytana była o znajomość miejsc, gdzie można kupić narkotyki, o oferty kupna, sprzedaż narkotyków w szkołach oraz o to, czy trudno jest, w ich ocenie, zdobyć poszczególne substancje psychoaktywne.

W roku 1994 co piąty respondent (22%) wiedział, od kogo lub gdzie można kupić narkotyki, w 2003 – już niemal połowa (49%). Ponadto w 2003 roku co czwarty badany nie wiedział, gdzie są oferowane narkotyki, co oznacza, że 75% deklaroowało, że zna miejsca, gdzie są one dostępne lub łatwo może się o nich dowiedzieć. Od tego czasu zmalał odsetek uczniów mających wiedzę o miejscach oferowania narkotyków. W 2008 roku zwiększyła się natomiast (do 40%) grupa młodych ludzi deklarujących, że nie wiedzą, gdzie można kupić narkotyki. W 2010 roku odsetek takich wskazań utrzymał się na tym samym poziomie (38%).

Tabela 115

Czy wiesz, gdzie można kupić narkotyki?	Badania statutowe CBOS		Badanie IPiN	Badania KBPN		
	IV '94	IV '96	XII '99	XII '03	X '08	XI '10
	w procentach					
Wiem o kilku miejscach, kilku osobach	17	21	37	44	31	30
Wiem o jednym miejscu, jednej osobie	5	7	6	5	4	5
Nie wiem, ale łatwo mógłbym się dowiedzieć	23	28	24	26	25	27
Nie wiem, ani gdzie, ani od kogo	55	44	33	24	40	38

Łatwiejszy dostęp do narkotyków częściej deklarują chłopcy niż dziewczęta, ponadto im większa miejscowość zamieszkania, tym mniejszy odsetek osób nieznających miejsc sprzedaży narkotyków. Warto podkreślić, że na odpowiedzi badanych mogą mieć wpływ różne czynniki, w tym np. informacje mediów o działaniach policji przeciwko przestępczości narkotykowej, a zwłaszcza likwidowaniu miejsc sprzedaży narkotyków. Bardziej użytecznym wskaźnikiem do opisu rynku narkotykowego pod kątem dostępności nielegalnych substancji psychoaktywnych jest pytanie o propozycje kupna.

Od roku 1994 systematycznie wzrastała liczba uczniów, którym oferowano kupno narkotyków. Najwyższy poziom osiągnęła w 2003 roku, kiedy to blisko połowa badanych (47%) miała takie propozycje. Od tego czasu odsetek respondentów, którym oferowano nabycie narkotyków, zaczął spadać. O ponad połowę zmniejszyła się liczba uczniów, którym często składano takie propozycje – z 14% w roku 2003 do 6% w 2010. Jak widać, ostatni pomiar wykazał, że utrzymuje się niewielki odsetek uczniów otrzymujących częste propozycje kupna. Systematycznie także maleje odsetek młodzieży otrzymującej kilka propozycji (z 26% w roku 2003 do 21% w 2008 i 18% w 2010).

Ponadto należy odnotować, że w 2010 roku 67% badanych twierdziło, że nigdy nie miało propozycji kupna narkotyków. Częściej taką ofertę otrzymywali chłopcy (40%) niż dziewczęta (25%).

Tabela 116

Czy kiedykolwiek proponowano Ci kupno narkotyków?	Badania statutowe CBOS		Badanie IPiN	Badania KBPN		
	IV '94	IV '96	XII '99	XII '03	X '08	XI '10
	w procentach					
Tak, często	6	8	12	14	7	6
Tak, kilka razy	12	18	24	26	21	18
Tak, raz	6	6	9	7	8	9
Nie, nigdy	76	68	55	52	64	67

Uczniów, którzy otrzymywali propozycje użycia substancji psychoaktywnych, zapytano, jakie to były substancje. W ciągu roku poprzedzającego ostatni sondaż najwięcej uczniów miało oferty dotyczące napojów alkoholowych, a zwłaszcza piwa (92%). Warto przypomnieć, że młodzież biorąca udział w badaniu była w zdecydowanej większości pełnoletnia, jedynie 3,5% miało 17 lat. W przypadku propozycji piwa i wódki odsetki chłopców i dziewcząt są na podobnym poziomie – piwo proponowano 93% uczniów oraz 91% uczennic, a wódkę odpowiednio: 88% i 86%. Natomiast wino częściej proponowano dziewczętom (75%) niż chłopcom (55%). W przypadku pozostałych substancji najczęściej oferowana była marihuana lub haszysz. W 2010 roku co trzeci badany (34%) otrzymał propozycję dotyczącą preparatów z konopi (w 2008 roku – 31%), częściej proponowano je chłopcom (39%) niż dziewczętom (28%). O połowę mniejsza grupa ankietowanych (16%) otrzymywała propozycje dotyczące „dopalaczy”, częściej uczniowie (19%) niż uczennice (16%). Warto podkreślić, że w 2010 roku odnotowano trzykrotny wzrost odsetka respondentów, którym proponowano „dopalacze” (z 5% w roku 2008 do 16% w 2010). Co jedenasty badany miał propozycję dotyczącą amfetaminy (9%, w 2008 roku – 11%), częściej chłopcy (10%) niż dziewczęta (8%).

Tabela 117

Substancje psychoaktywne	Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy proponowano Ci którąkolwiek z następujących substancji niezależnie od tego, czy skorzystałeś(a) z tej propozycji czy nie?	
	Tak	Nie
	w procentach	
Piwo	92	8
Wódka	87	13
Wino	70	29
Marihuana, haszysz	34	65
„Dopalacze” (tzw. smarty)	16	84
Amfetamina	9	90
Ecstasy	6	94
Leki uspokajające i nasenne	5	95
Grzyby halucynogenne	5	95
Kokaina	5	95
Sterydy anaboliczne	4	96
LSD lub inny środek halucynogenny	4	96
Leki przeciwkaszlowe w celu odurzenia się	3	96
Crack	3	97
Poppersy	2	97
Szałwia wieszcza (salvia divinorum)	2	98
Heroina	2	97
Polska heroina, tzw. kompot	2	98
Dekstrometorfan (DXM)	2	98

Badanie KBPN

Od 1996 roku uczniowie pytani byli także o sprzedaż narkotyków w szkole. Od tego czasu do roku 2003 na pytanie, czy na terenie ich szkoły można kupić narkotyki, mniej więcej co trzeci badany odpowiadał przecząco, w 2008 roku – co drugi, a w 2010 – ponad połowa. Odsetek odpowiedzi twierdzących po odnotowanym przed dwoma laty spadku (z 26% do 10%) utrzymał się w 2010 roku na tym samym poziomie (9%). Obecnie o sprzedawaniu narkotyków w szkole jest przekonanych 13% uczniów zasadniczych szkół zawodowych (14% w 2008), 11% uczniów techników (13% w 2008), 8% młodzieży z liceów profilowanych, technicznych i zawodowych (11% w 2008) oraz 6% uczniów liceów ogólnokształcących (4% w 2008).

Tabela 118

Czy na terenie Twojej szkoły są sprzedawane narkotyki?	Badanie statutowe CBOS	Badanie IPiN	Badania KBPN		
	IV '96	XII '99	XII '03	X '08	XI '10
w procentach					
Tak	14	27	26	10	9
Nie	37	30	37	50	55
Trudno powiedzieć	49	43	37	40	35

W ostatnich dwóch badaniach (z roku 2008 i 2010) pytano uczniów o ocenę trudności w zdobywaniu substancji psychoaktywnych. Młodzież w większości pełnoletnia na ogół nie widzi problemów w dostępności legalnych używek – papierosów, piwa, wina i wódki (94% – 95%). Blisko połowa uczniów (48%, w 2008 roku – 45%) ocenia jako łatwe zdobycie marihuany lub haszyszu. Największy wzrost dostępności nastąpił w przypadku „dopalaczy”. O ile w 2008 roku 16% uczniów uważało, że dostęp do nich jest łatwy, o tyle w 2010 – aż 36%. W roku 2008 dopiero powstawała sieć sklepów z „dopalaczami”, podczas gdy w 2010 działało ich już ponad 1400 w całym kraju. Substancjami najtrudniejszymi do zdobycia okazały się, podobnie jak w 2008 roku, DXM, szalwia wieszcząca i poppersy, ponieważ nieliczni oceniali, że łatwo je zdobyć.

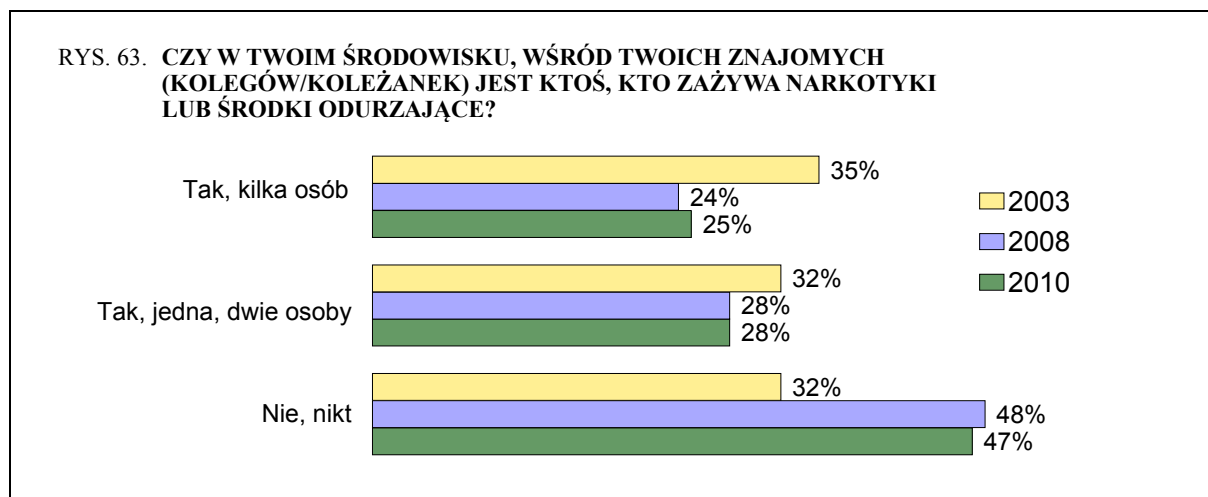
Tabela 119

Substancje psychoaktywne	Jak sądzisz, gdybyś chciał(a) zdobyć każdą z następujących substancji, jak trudne byłoby to dla Ciebie?			
	Nieosiągalne	Trudne	Łatwe	Nie wiem
	w procentach			
Papierosy	2	1	94	2
Piwo	2	1	93	2
Wino	2	1	94	3
Wódka	2	2	93	3
Leki uspokajające i nasenne	15	21	43	21
Marihuana, haszysz	12	24	48	15
Amfetamina	20	31	22	26
LSD lub inny środek halucynogeny	21	34	15	30
Sterydy anaboliczne	23	27	23	28
Ecstasy	23	33	15	28
Grzyby halucynogenne	22	31	19	27
Kokaina	24	33	14	28
Crack	25	33	9	32
Heroina	26	33	11	29
Polska heroina, tzw. kompot	25	31	11	32
„Dopalacze” (tzw. smarty)	19	22	36	23
Poppersy	26	29	9	35
Szałwia wieszcza (salvia divinorum)	26	29	9	35
Dekstrometorfan (DXM)	27	30	8	33

Badanie KBPN

Analizując rozkłady odpowiedzi respondentów oceniających jako niemożliwe zdobycie substancji psychoaktywnych innych niż napoje alkoholowe, należy odnotować, że w przypadku większości tych substancji odsetki uczniów składających takie deklaracje wahały się od 20% do 27%. Odsetki badanych określających jako trudne zdobycie większości substancji psychoaktywnych kształtują się na poziomie 24% – 33%. Im trudniejsza do zdobycia była substancja, tym więcej osób deklaroowało, że nie potrafi ocenić stopnia tych trudności. Wyjątkiem były „dopalacze” (19%) oraz leki uspokajające i nasenne (15%), w przypadku których odsetki były mniejsze.

Jednym ze wskaźników opisujących problem używania narkotyków przez młodych ludzi jest obecność tego rodzaju środków w ich otoczeniu. W 2003 roku po raz pierwszy zapytano uczniów, czy w ich środowisku, wśród znajomych (kolegów, koleżanek) jest ktoś, kto zażywa narkotyki lub środki odurzające. W roku 2010, podobnie jak w 2008, co drugi badany (odpowiednio: 53% i 52%) znał taką osobę. Wyniki ostatniego pomiaru mogą być oznaką stabilizacji spożycia narkotyków przez młodzież, ponieważ w roku 2003 odsetek badanych, którzy deklarowali, że znają osoby zażywające narkotyki, był wyższy (67%).

Badania KBPN

Używanie narkotyków

Uczniowie pytani byli o doświadczenia związane z używaniem narkotyków. Od 1992 roku odpowiadają na pytanie o kontakt z narkotykami w ciągu dwunastu miesięcy poprzedzających sondaż, a następnie, jeśli ich używali, proszeni są o wymienienie substancji psychoaktywnych. W 2008 roku po raz pierwszy mieli wskazać używane substancje psychoaktywne wymienione w ankiecie, wśród których były również „dopalacze”.

Uczniowie odpowiadali także na pytanie o kontakt z substancjami psychoaktywnymi w ciągu trzydziestu dni przed badaniem, co jest wskaźnikiem używania bieżącego (ang. *current use*), ostatnich dwunastu miesięcy (używania ostatniego, czyli aktualnego – ang. *recent use*) oraz kiedykolwiek w życiu, co jest wskaźnikiem eksperymentowania z narkotykami (ang. *lifetime experience*).

Taki sposób zadawania pytań pozwala na dokładne określenie poziomu powszechności używania narkotyków. Ponadto poprzez zamieszczenie w ankiecie listy substancji zdefiniowany został termin narkotyki. Porównanie wyników odpowiedzi na oba pytania to materiał do pogłębionych analiz. W przypadku pytania z listą substancji odsetki uczniów deklarujących zażywanie narkotyków są wyższe niż wtedy, gdy proszono o wymienienie jakiegokolwiek narkotyku. Bierze się to stąd, że badani mogli wymienić tylko trzy substancje spośród tych, których używali.

W latach 1992 – 2003 liczba uczniów, którzy używali narkotyków w ciągu ostatniego roku systematycznie wzrastała (z 5% do 24%). W 2008 roku odsetek osób deklarujących kontakt z narkotykami zmniejszył się do 15%, a w ostatnim badaniu utrzymał się na tym samym poziomie (2010 – 16%).

Tabela 120

Czy w ciągu ostatniego roku używałeś(aś) narkotyków, środków odurzających?	Badania statutowe CBOS			Badanie IPiN	Badania KBPN		
	IV '92	IV '94	IV '96	XII '99	XII '03	X '08	XI '10
	w procentach						
Tak	5	10	10	18	24	15	16
Nie	95	90	90	82	76	85	84

Uczniowie, którzy używali narkotyków, zostali zapytani, jakie to były środki. W 2010 roku 82% uczniów, którzy mieli kontakt z narkotykami w ciągu ostatnich 12 miesięcy, wymieniło marihuanę (wzrost o 6 punktów w porównaniu z rokiem 2008) a 11% – amfetaminę (spadek o 3 punkty).

Największy spadek używania środków odurzających odnotowano w przypadku ecstasy. Spośród osób sięgających po narkotyki kontakt z ecstasy w ciągu ostatnich 12 miesięcy zadeklarował w roku 2008 co dziesiąty badany (10%), podczas gdy w 2010 – tylko 1%. Z kolei używanie „dopalaczy” zadeklarowało w 2010 roku 13% badanych, ponadto używanie haszyszu – 5%, kokainy – 3%, a heroiny, mefedronu oraz grzybów halucynogennych jeszcze mniej (na poziomie 2%).

Z badań prowadzonych od 1992 roku wynika, że chłopcy częściej niż dziewczęta mają kontakt z narkotykami. W 2008 roku 23% uczniów i 9% uczennic odpowiadało twierdząco na pytanie o używanie nielegalnych substancji. W 2010 roku sięganie po narkotyki zadeklarowało 20% chłopców i 10% dziewcząt.

Najwyższy odsetek osób zażywających narkotyki odnotowano w zasadniczych szkołach zawodowych (22%, w 2008 roku – 21%), a następnie w technikach (16%, w 2008 – 15%) i liceach (14%, w 2008 – 15%).

Wśród uczniów dwójkowych i trójkowych kontakt z substancjami psychoaktywnymi miało 18% badanych (w 2008 roku – 19%), wśród uczniów czwórkowych – 14% (w 2008 – 10%), a wśród młodzieży otrzymującej najlepsze oceny – 13% (tyle samo w roku 2008). Im lepsza samoocena uczniów według skali ocen szkolnych, tym mniejszy deklarowany poziom zażywania narkotyków.

Według wcześniejszych pomiarów im wyższe wykształcenie matek, tym większy odsetek uczniów przyjmujących środki psychoaktywne. W sondażu z 2008 roku 21% badanych, których matki legitymowały się wykształceniem pomaturalnym, przyznało się do używania narkotyków, podczas gdy wśród tych, których matki miały wykształcenie zasadnicze zawodowe – 11%. W badaniu z 2010 roku matka co piątego ucznia deklarującego kontakt z narkotykami miała wykształcenie pomaturalne, a zasadnicze zawodowe – miały matki 14% uczniów.

Największy odsetek uczniów deklarujących zażywanie narkotyków mieszka w miastach od 20 tys. do 100 tys. ludności (22%), a najmniejszy – w miastach liczących od 100 tys. do 500 tys. mieszkańców (13%).

Czynnikiem chroniącym przed eksperymentowaniem z narkotykami jest udział w praktykach religijnych. Ta prawidłowość zarejestrowana została również we wcześniejszych badaniach. Co czwarty badany niepraktykujący religijnie deklarował kontakt z narkotykami. W przypadku osób biorących udział w praktykach religijnych odsetki wahają się od 10% (praktykowanie raz w tygodniu) do 18% (kilka razy w roku).

Podobnie jak w 2008 roku czynnikiem różnicującym prawdopodobieństwo zażywania nielegalnych substancji psychoaktywnych jest także emigracja zarobkowa rodziców badanej młodzieży. Kontakt z narkotykami deklaruje 21% uczniów, których rodzice w ciągu ostatnich 12 miesięcy pracowali za granicą, oraz 14% tych, których rodzice w ciągu ostatniego roku nie pracowali za granicą. Warto zwrócić uwagę, że najczęściej do zażywania narkotyków przyznawali się uczniowie, których matki pracowały za granicą (29%).

Rodzaje narkotyków

Pod ogólną nazwą narkotyki kryje się wiele substancji o różnorodnym działaniu – od stymulującego do uspokajającego. Jak już wspomniano, w 2008 roku po raz pierwszy umieszczono w kwestionariuszu pytania dotyczące wzorów używania przez młodzież poszczególnych narkotyków. Respondenci zostali poproszeni o zaznaczanie odpowiedzi, czy używali wymienionego narkotyku w ciągu ostatnich 30 dni, 12 miesięcy czy kiedykolwiek w życiu. Osoby, które deklarowały używanie narkotyków w ciągu ostatnich 30 dni, były klasyfikowane równocześnie w grupach użytkowników w ciągu ostatnich 12 miesięcy i kiedykolwiek w życiu. Dlatego też odsetków odpowiedzi na te pytania nie można sumować. Rozkłady odpowiedzi zawiera poniższa tabela.

Tabela 121

Substancje psychoaktywne	Czy zdarzyło Ci się używać kiedykolwiek, któregoś z podanych niżej środków?							
	Nie, nigdy		Tak, kiedykolwiek w życiu		W tym:			
					tak, w ciągu ostatnich 12 miesięcy		tak, w ciągu ostatnich 30 dni	
	2008	2010	2008	2010	2008	2010	2008	2010
w procentach								
Marihuana lub haszysz	69,1	63,0	30,5	35,7	16,4	18,0	7,3	7,7
Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	77,9	78,4	21,8	19,9	11,2	9,6	4,7	3,8
Alkohol razem z tabletkami	87,4	85,6	12,2	12,8	7,1	6,5	3,1	3,0
Alkohol razem z marihuaną	82,2	79,2	17,3	19,1	10,1	10,6	4,9	4,9
Amfetamina	90,6	91,0	9,0	6,8	3,7	3,0	1,1	1,5
Ecstasy	94,3	94,8	5,5	3,5	3,0	1,4	1,1	0,8
Substancje wziewne	96,8	95,3	2,9	2,8	1,0	0,7	0,6	0,5
LSD lub inne halucynogenne	97,5	94,9	2,3	3,3	1,3	1,4	0,5	0,7
Grzyby halucynogenne	96,1	94,7	3,6	3,4	2,0	1,4	1,1	0,6
Kokaina	97,5	94,8	2,2	2,3	1,1	0,7	0,6	0,6
Crack	98,6	95,8	1,2	2,3	0,5	0,6	0,4	0,5
Relevin	99,1	96,7	0,8	1,4	0,4	0,4	0,3	0,3
Heroina	98,5	96,3	1,3	1,9	0,6	0,8	0,1	0,5
Polska heroina "kompot"	98,6	96,5	1,1	1,6	0,6	0,5	0,3	0,5
GHB	98,9	96,9	0,9	1,3	0,5	0,3	0,3	0,3
Leki przeciwkaszlowe lub na przeziębienie przyjmowane w celu odurzenia się	96,5	93,6	3,2	4,7	1,9	2,2	0,9	1,1
„Dopalacze” („Legal highs”)	96,4	86,8	3,5	11,4	2,6	7,2	1,5	1,1
Dekstrometorfan (DXM)	98,8	97,0	1,0	1,3	0,6	0,4	0,5	0,2
Sterydy anaboliczne	96,4	95,2	3,4	2,9	1,9	0,9	0,7	0,5
Poppersy	94,8	95,3	4,8	3,0	2,4	1,3	0,8	0,9
Salvia divinorum	97,5	95,5	2,1	2,6	1,1	1,0	0,6	0,4

W zestawieniu nie uwzględniono braków danych

Badanie KBPN

Substancją najczęściej zażywaną przez uczniów była marihuana i haszysz. Do przyjmowania jej kiedykolwiek przyznało się w 2010 roku 36% badanych, co oznacza wzrost o 5 punktów w stosunku do roku 2008. Porównując odsetki uczniów, którzy zażywali preparaty z konopi w ciągu ostatniego roku i ostatnich 30 dni rejestrujemy mniejsze różnice w pomiarach z lat 2008 i 2010 niż w przypadku używania narkotyków kiedykolwiek w życiu. W ciągu 12 miesięcy poprzedzających pomiar w roku 2010 marihuany i haszyszu używało 18% uczniów (wobec 16% w 2008), a w ciągu ostatnich 30 dni – 8% (wobec 7% w 2008).

Zażywanie leków uspokajających i nasennych bez przepisu lekarza deklaruje obecnie 20% uczniów (22% w roku 2008), w ciągu ostatnich 12 miesięcy – 10% uczniów w roku 2010 wobec 11% w 2008, a w ciągu ostatnich 30 dni odpowiednio: 4% i 5%.

Po marihuanie i haszyszu najbardziej rozpowszechnioną nielegalną substancją jest amfetamina. W roku 2008 do eksperymentów z tą substancją przyznało się 9% uczniów, a w 2010 – 7%, w ciągu 12 miesięcy poprzedzających sondaż amfetaminę zażywało 4% uczniów w roku 2008 i 3% w 2010, wskaźniki dla 30 dni wynoszą 1% dla obu pomiarów. Zmniejszyły się także odsetki badanych, którzy sięgali po ecstazy. W ostatnim pomiarze 4% badanych deklarowało eksperymenty z tą substancją (w 2008 roku – 6%), w ciągu ostatniego roku 1% (w 2008 – 3%) i w ciągu ostatniego miesiąca – 1% (w 2008 też 1%).

Analizując zróżnicowanie w zażywaniu narkotyków ze względu na płeć odnotowujemy, że po ecstazy dwukrotnie częściej sięgali chłopcy (4%) niż dziewczęta (2%), podobnie w przypadku preparatów z konopi: uczniowie częściej niż uczennice (odpowiednio: 43% i 29%).

Również częstość używania amfetaminy jest większa wśród chłopców (8%) niż dziewcząt (5%). Jedynie w przypadku leków uspokajających i nasennych (bez przepisu lekarza), leków przeciwkaszlowych lub na przeziębienie (przyjmowane w celu odurzenia się) oraz tabletek zażywanych z alkoholem odnotowano większe rozpowszechnienie wśród dziewcząt niż chłopców. Dla leków uspokajających i nasennych odsetki wskazań wśród chłopców i dziewcząt wyniosły: 14% i 27%; dla leków przeciwkaszlowych lub na przeziębienia – 4% i 5%, a dla tabletek z alkoholem – 9% i 16%. W tabeli znajduje się nieistniejąca substancja *relewin*. Pytanie o używanie tego „narkotyku” miało na celu sprawdzenie wiarygodności odpowiedzi uczniów. Do używania nieistniejącej substancji przyznało się w 2010 roku 1,5% badanych, a w 2008 – 1,0%. Wyniki z obu pomiarów mogą być zatem przeszacowane o około 1%, ostatni pomiar – w większym stopniu.

W 2008 roku rozpoczęto monitorowanie problemu „dopalaczy”. Pod tą nazwą kryje się cała gama różnego rodzaju środków. „Dopalaczami” nazwane zostały różnorodne substancje o działaniu psychoaktywnym lub nawet niemające takiego działania, które możemy podzielić na kilka grup: proszki, sole, tabletki oraz mieszanki ziołowe. Są wśród nich substancje naturalne, jak roślina Kava Kava, czy wytworzone w laboratoriach – BZP lub mefedron. Warto wspomnieć o grupie substancji chemicznych będących podstawowym składnikiem mieszanek ziołowych, np. JWH-018 czy JWH-122, które są substytutem THC (aktywny składnik marihuany) zbliżonym w działaniu do konopi indyjskich. Wśród

oferowanych produktów były zarówno nowe substancje, np. mefedron, jak i znane od wieków, np. szalwia wieszczą. Tylko część tych substancji ma działanie stymulujące, czyli takie, jakie sugeruje nazwa „dopalacze”. W ostatnim pomiarze uczniowie pytani byli dodatkowo o to, jakie „dopalacze” kupowali.

W roku 2008 po „dopalacze” sięgnęło 4% uczniów, w 2010 odsetek ten wzrósł do 11%. Do kontaktu z „dopalaczami” w ciągu roku poprzedzającego ostatnie badanie przyznało się 7% uczniów (wobec 3% w 2008), a w ciągu ostatniego miesiąca – 1% (2%). Należy odnotować, że w przypadku ostatniego miesiąca odsetki uczniów były większe w roku 2008 niż w 2010. Mógł to być efekt zamknięcia sklepów z „dopalaczami”. Przypomnijmy, że badanie zostało przeprowadzone po likwidacji sieci sprzedaży „dopalaczy”, więc spadła też dostępność tych produktów. W badaniu z 2010 roku uczniom zadano dodatkowe pytania o „dopalacze”, miały one na celu oszacowanie skali nowego zjawiska na rynku narkotykowym. Pierwszą kwestią poruszoną w badaniu była znajomość terminu. O „dopalaczach” słyszało 90% badanych, a co czwarty (27%) był w sklepie z „dopalaczami”. Spośród tych, którzy byli w takich sklepach, 40% dokonało tam zakupu. Uczniowie pytani byli, ile dni przed pomiarem robili zakupy w sklepie z „dopalaczami”. Ci, którzy je tam kupili, najczęściej (15%) dokonywali zakupu dwa miesiące przed badaniem.

Przedmiotem pomiaru była również kwestia rodzajów produktów kupowanych przez uczniów. Spośród tych, którzy dokonali zakupu, 31% uczniów kupowało mieszanki ziołowe, najczęściej produkt Tajfun (6%), oraz pigułki lub tabletki, jak np. Amfibia (5%). Relatywnie często kupowano proszki do wciągania (6%). Należy podkreślić, że część uczniów, która deklarowała zakup „dopalaczy”, nie podała rodzaju zakupionego środka ani jego nazwy. Oprócz substancji psychoaktywnych w sklepach z „dopalaczami” można było znaleźć akcesoria służące do zażywania narkotyków. Nieliczni badani (3,5%) kupowali tego typu produkty, np. bibułki czy fajki wodne. Sprzedaż „dopalaczy” prowadzona jest również przez internet. W ten sposób zakupu dokonał 1% ogółu badanych.

Uczniowie pytani byli również o to, ile razy zażywali wymienionych w ankiecie substancji. Najczęściej przyjmowane narkotyki to marihuana lub haszysz. Raz lub dwa razy w życiu używało ich 15% uczniów, 3–9 razy – 10% badanych, 10–39 razy – 6%, a więcej niż 40 razy – 5%. Mniej więcej co ósmy uczeń deklaruje, że 1–2 razy brał leki uspokajające i nasenne bez wskazań lekarskich, 5% przyjmowało je 3–9 razy. Analiza rozkładów odpowiedzi na pytanie o częstość używania poszczególnych substancji pokazuje, że w przypadku większości substancji uczniowie zażywali narkotyki najczęściej 1–2 razy.

Tabela 122

Substancje psychoaktywne	Ile razy (jeśli w ogóle) zdarzyło Ci się używać kiedykolwiek, któregoś z podanych niżej środków?				
	Nie używa- le(a)m	1–2 razy	3–9 razy	10–39 razy	40 razy lub więcej
	w procentach				
Marihuana, haszysz	63	15	10	6	5
Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	79	13	5	1	1
Alkohol razem z marihuaną	79	9	6	2	1
Alkohol razem z tabletkami	88	8	4	1	1
Amfetamina	91	3	2	1	1
Ecstasy	95	2	0	0	0
Poppersy	96	2	0	0	0
Grzyby halucynogenne	95	2	1	0	0
„Dopalacze” (tzw. smarty)	87	6	3	1	1
Sterydy anaboliczne	96	2	1	0	0
Kokaina	95	2	0	0	0
Crack	96	2	0	0	0
Leki przeciwkaszlowe przyjmowane w celu odurzenia się	94	3	1	0	1
Substancje chemiczne (np. klej, aerozol) używane w celu odurzenia się	96	2	1	0	0
LSD i inne halucynogeny	95	2	1	0	0
Szałwia wieszcza (salvia divinorum)	96	2	0	0	0

Badanie KBPN

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Wyniki badania z 2008 roku wskazywały na spadek rozpowszechnienia palenia papierosów oraz używania narkotyków przez młodzież szkolną. W przypadku alkoholu odsetki pijących kształtowały się na poziomie podobnym do zanotowanego w roku 2003. Pomiar z 2010 roku pokazał, że w przypadku większości substancji psychoaktywnych ich używanie nie uległo większym zmianom od 2008 roku. Także palenie tytoniu pozostało na tym samym poziomie (23% wobec 22%).

Pojawiły się jednak niepokojące sygnały, które wskazują, że po okresie zmniejszania się spożycia napojów alkoholowych może nastąpić jego wzrost.

Analizując konsumpcję alkoholu odnotowujemy porównywalne odsetki uczniów, którzy w ciągu ostatniego miesiąca nie pili piwa (w 2008 roku – 22%, w 2010 – 24%), wina (67% w obu pomiarach). W przypadku konsumpcji wódki spadła liczba osób niepijących

(z 42% w 2008 roku do 37% w 2010). Wzrósł natomiast (o 5 punktów) odsetek uczniów, którzy w 2010 roku deklarowali upicie się, co spowodowało, że ten wskaźnik osiągnął poziom 45%.

Wyniki dotyczące rozpowszechnienia narkotyków wskazują na stabilizację używania nielegalnych substancji psychoaktywnych. Jedyne znaczący wzrost zażywania narkotyków dotyczy preparatów z konopi oraz „dopalaczy”.

Zmniejszyła się liczba uczniów deklarujących używanie narkotyków w ciągu dwunastu miesięcy poprzedzających badanie (z 24% w roku 2003 do 15% w 2008 i 16% w 2010).

W 2010 roku pytano uczniów o używanie poszczególnych substancji wymienionych w ankiecie. Odpowiadając na tak postawione pytanie 18% badanych zadeklarowało kontakt z marihuaną, 10% z lekami uspokajającymi i nasennymi bez przepisu lekarza, a 3% z amfetaminą w ciągu ostatniego roku. Wyniki pokazały, że nastąpił wzrost odsetka badanych używających marihuanę, a spadek – zażywających leki uspokajające i nasenne oraz amfetaminę. Podobne tendencje zarejestrowano w przypadku używania narkotyków kiedykolwiek w życiu. Do zażywania marihuany przyznało się 36% uczniów (w roku 2008 31%), leków – 20% (w 2008 – 22%), a amfetaminy – 7% (w 2008 – 9%). Interpretując wyniki dotyczące używania leków uspokajających i nasennych na receptę zażywanych bez przepisu lekarza, należy być ostrożnym, ponieważ pojedyncze osoby zgłaszały jako zażywane leki preparaty ziołowe. Odpowiedzi mogą być zatem przeszacowane w przypadku rozpowszechnienia używania tej substancji.

W poprzednim badaniu pojawiły się sygnały o wzroście używania ecstasy. Pomiar z 2010 roku pokazuje odwrotną sytuację – zmniejszył się odsetek uczniów sięgających po ecstasy (z 6% do 4%). Badani proszeni o wymienienie trzech narkotyków, które zażywali w ciągu roku poprzedzającego sondaż, w 2010 wymienili ecstasy dziesięciokrotnie rzadziej niż w 2008. Mogło to być efektem pojawienia się „dopalaczy”, które były wymieniane o wiele częściej niż ecstasy.

Z badań wynika, że narkotyki nie są substancjami, po które sięga większość uczniów. I nie są, jak to niekiedy przedstawiają media, sposobem spędzania wolnego czasu przez polską młodzież. Zdecydowana większość uczniów poprzestaje na eksperymentach z narkotykami. Wyjątkiem jest marihuana i haszysz, do których używania, częściej niż 10 razy, przyznał się co dziesiąty badany. Analizując rozkłady odpowiedzi dotyczące preparatów z konopi należy zwrócić uwagę, że ten narkotyk jest najczęściej zażywany przez

uczniów z miast średniej wielkości (od 20 tys. do 100 tys. ludności). W tych miejscowościach odnotowano również najwyższe odsetki uczniów, którzy odpowiedzieli na pytanie o używanie jakiegokolwiek narkotyku w ciągu ostatniego roku.

Podsumowując wyniki dotyczące dostępności narkotyków należy odnotować, że ostatni pomiar, jak również wcześniejszy z 2008 roku, wskazuje na spadek dostępności substancji psychoaktywnych. Jedynie w przypadku „dopalaczy” nastąpił wyraźny wzrost dostępności w ciągu ostatnich dwóch lat, co było spowodowane gwałtownym rozwojem sieci sprzedaży (zamkniętej w październiku 2010). Jednakże w opinii uczniów „dopalacze” nadal były trudniejsze do zdobycia niż marihuana.

WYKAZ BADAŃ CBOS POŚWIĘCONYCH MŁODZIEŻY

W niniejszym opracowaniu wykorzystano wyniki następujących badań CBOS:

- „Młodzież '90” przeprowadzono w dniach 17 kwietnia – 7 maja 1990 roku na 1163-osobowej ogólnopolskiej próbie uczniów ostatnich klas szkół średnich i zasadniczych zawodowych;
- „Młodzież '91” przeprowadzono w dniach 17–30 kwietnia 1991 roku na 1233-osobowej ogólnopolskiej próbie uczniów ostatnich klas szkół średnich i zasadniczych zawodowych;
- „Młodzież '92” przeprowadzono w dniach 9–28 kwietnia 1992 roku na 1289-osobowej reprezentatywnej próbie młodzieży ostatnich klas szkół ponadpodstawowych;
- „Młodzież '94” przeprowadzono w dniach 8–18 kwietnia 1994 roku na 1260-osobowej reprezentatywnej próbie młodzieży ostatnich klas szkół ponadpodstawowych;
- „Młodzież '96” przeprowadzono w dniach 13–22 kwietnia 1996 roku na 1275-osobowej ogólnopolskiej reprezentatywnej próbie młodzieży ostatnich klas szkół ponadpodstawowych;
- „Młodzież '98” przeprowadzono w dniach 1–13 grudnia 1998 roku na 1316-osobowej losowej ogólnopolskiej próbie młodzieży ostatnich klas szkół ponadpodstawowych;
- „Młodzież 2003” przeprowadzono w dniach 2–22 grudnia 2003 roku na 1323-osobowej losowej ogólnopolskiej próbie młodzieży ostatnich klas szkół ponadpodstawowych;
- „Konsumpcja substancji psychoaktywnych przez młodzież szkolną – Młodzież 2008” przeprowadzono w dniach 13–23 października 2008 roku na 1400-osobowej losowej ogólnopolskiej próbie młodzieży ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych.

BIBLIOGRAFIA

◆ *Młodym być ... Młodzież szkolna '92*, pod red. Krzysztofa Kosęły, Warszawa 1993

Komunikaty z badań CBOS:

- „Praca czy bezrobocie - nadzieje i obawy młodzieży”, czerwiec 1994
- „Plany, dążenia i aspiracje życiowe młodzieży”, czerwiec 1994
- „Jaka jesteś rodzino?”, czerwiec 1994
- „Młodzież i używki”, czerwiec 1994
- „Młodzież we własnych oczach - wartości, obyczaje, problemy”, lipiec 1994
- „Konsumpcja i aktywność kulturalna młodzieży”, lipiec 1994
- „Ocena warunków materialnych dorastającej młodzieży”, lipiec 1994
- „Pieniądze młodzieży - ile mają, na co wydają”, sierpień 1994
- „Młodzież o polityce”, sierpień 1994
- „Postawy młodzieży wobec kontaktów seksualnych”, wrzesień 1994
- „Znaczący inni - rodzice czy rówieśnicy”, wrzesień 1994
- „Plany, dążenia i aspiracje życiowe młodzieży”, czerwiec 1996
- „Sposoby spędzania wolnego czasu i zainteresowania młodzieży”, lipiec 1996
- „Dom rodzinny, rodzice, rówieśnicy w opiniach młodego pokolenia Polaków”, lipiec 1996
- „Młodzież a używki”, sierpień 1996
- „Praca zarobkowa, dochody i wydatki uczącej się młodzieży”, sierpień 1996
- „Młodzież a szkoła”, wrzesień 1996
- „Młodzież o integracji Polski z Unią Europejską”, wrzesień 1996
- „Młodzież o polityce i demokracji”, wrzesień 1996
- „Ocena warunków materialnych dorastającej młodzieży”, październik 1996
- „Postawy młodzieży wobec kontaktów seksualnych”, listopad 1996
- „Młodzież o sobie: wartości, obyczajowość, grupy odniesienia”, listopad 1996
- „Rodzice i rówieśnicy w opiniach młodego pokolenia Polaków”, luty 1999

- „Młodzież wobec przemian gospodarczych”, kwiecień 1999
- „Plany, dążenia i aspiracje życiowe młodzieży”, czerwiec 1999
- „Młodzież o życiu seksualnym”, czerwiec 1999
- „Młodzież i dorośli o aborcji”, sierpień 1999
- „Młodzież o demokracji”, listopad 1999
- „Praca zarobkowa i stosunek do pieniędzy młodzieży szkół ponadpodstawowych”, styczeń 2000

-
- ◆ *Młodzież 2003* – „Opinie i Diagnozy” nr 2, Warszawa 2004
 - ◆ *Młodzież 2008* – „Opinie i Diagnozy” nr 13, Warszawa 2009